

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ»

Προς αναζήτηση του κοινού τόπου: Κοινωνικές αναπαραστάσεις των συνεργατικών
εγχειρημάτων για την Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γεωργία Μπεκριδάκη

Αθήνα, 2018

Τριμελής επιτροπή

Ξένια Χρυσοχόου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Αλεξάνδρα Χαντζή, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Γεράσιμος Προδρομίτης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γεωργία Μπεκριδάκη, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικούς σκοπούς. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Στους κόουτς

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά όλους τους καθηγητές και τις καθηγήτριες του ΠΜΣ Ψυχολογίας που σε δύσκολους καιρούς κρατούν το μεταπτυχιακό πρόγραμμα προσβάσιμο σε όλους τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, χωρίς δίδακτρα και άλλα επιπρόσθετα εμπόδια. Αναγνωρίζω ότι αυτό δεν γίνεται χωρίς κόστος και κόπο και για αυτό θα ήθελα να τους ευχαριστήσω ιδιαίτερω.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια Ξένια Χρυσοχόου για την παρακίνηση, την ενθάρρυνση και τις συμβουλές σε όλη τη διάρκεια της εργασίας, τον αναπληρωτή καθηγητή Γεράσιμο Προδρομίτη για την άμεση ανταπόκριση σε ό,τι χρειάστηκα για την έρευνά μου ακόμα και όταν ο χρόνος πίεζε πολύ και την καθηγήτρια Αλεξάνδρα Χατζή για τη μεθοδικότητα που μας έμαθε να εργαζόμαστε.

Η παρούσα έρευνα δε θα μπορούσε να υλοποιηθεί εάν οι Παναγιώτης, Ελένη, Χρήστος, Άννα, Μυρτώ, Δημήτρης, Χριστίνα, Δημήτρης, Ουρανία, Χρυσόστομος, Θανάσης, Ειρήνη, Αντώνης, Μάρω δε μου έδιναν γενναιόδωρα το χρόνο τους για να μοιραστούν μαζί μου τις εμπειρίες τους. Τους ευχαριστώ από καρδιάς.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους πολύ δικούς μου ανθρώπους που με στήριξαν με όλους τους δυνατούς τρόπους και έκαναν τη διαδικασία πιο ευχάριστη, τη Μυρτώ, τη Βάλυ, τον Παύλο, τη Λίνα, τον Γιώργο.

Τα παιδιά της «προβλήτας», γιατί κάθε μέρα περνάμε μαζί από την πράξη στη θεωρία και από τη θεωρία στην πράξη

Την οικογένειά μου, που με κάποιο αδιευκρίνιστο ακόμα τρόπο, μου έμαθε να κυνηγώ τη γνώση.

Τον Γιάννη, που με ανοιχτό μυαλό και ανοιχτή καρδιά στέκεται δίπλα μου συνεχώς.

Περιεχόμενα

Περίληψη	8
Abstract	9
Εισαγωγή	10
Βασικές Εννοιολογικές Παραδοχές του «τρίτου» οικονομικού φαινομένου	12
Ορισμοί γύρω από το φαινόμενο της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας.....	12
Χαρακτηριστικά της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας	15
Ο Τρίτος Τομέας, η Κοινωνία των Πολιτών και οι εναλλακτικοί χώροι.....	17
Η έννοια της αλληλεγγύης	20
Προς μια θεώρηση της αλληλεγγύης ως ομαδικό δεσμό: Συλλογική αλληλεγγύη..	23
Η «αλληλεγγύη του πολίτη» ως δεσμός.....	25
Η σημασία και οι λειτουργίες των κοινωνικών αναπαραστάσεων	28
Η Civitas λειτουργία των κοινωνικών αναπαραστάσεων	29
Ερευνητικός σχεδιασμός.....	32
Μεθοδολογία.....	34
Μελέτη 1: Ανάλυση περιεχομένου κειμένων	36
Αποτελέσματα ανάλυσης κατιούσας ιεραρχικής ταξινόμησης.....	36
Αποτελέσματα ανάλυσης Wordcloud	42
Συμπεράσματα από τη μελέτη 1.....	45
Μελέτη 2: Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων	47
Αποτελέσματα ανάλυσης Κατιούσας Ιεραρχικής Ταξινόμησης.....	49
Περαιτέρω ανάλυση στο λεκτικό υλικό	62
Αποτελέσματα από παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών με μεταβλητή	66
Συμπεράσματα - Συζήτηση.....	72
Πηγές - Βιβλιογραφία	81
Παράρτημα.....	86

Πίνακες

Πίνακας 1. Μεταβλητές (τομέας δράσης, τύπος κειμένου).....	36
Πίνακας 2. Τύποι εγχειρημάτων, τομείς δράσης	49

Γραφήματα

Γράφημα 1. Δέντρο κατηγοριοποιήσεων και χαρακτηριστικών λέξεων σε κάθε τάξη	37
Γράφημα 2. Δενδρόγραμμα, μέγεθος τάξεων	38
Γράφημα 3. Παραγοντικό διάγραμμα τάξεων	41
Γράφημα 4. Απεικόνιση wordcloud.....	43
Γράφημα 5. Δέντρο κατηγοριοποιήσεων και χαρακτηριστικών λέξεων σε κάθε τάξη	50
Γράφημα 6. Δενδρόγραμμα, μέγεθος τάξεων	51
Γράφημα 7. Προβολή χαρακτηριστικών λέξεων ανά τάξη στο παραγοντικό διάγραμμα της Παραγοντικής Ανάλυσης αντιστοιχιών.....	59
Γράφημα 8. Παραγοντικό διάγραμμα τάξεων	60

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να συμβάλλει στην ανίχνευση κοινών στοιχείων μεταξύ των εγχειρημάτων που απαρτίζουν το πολύμορφο και πολυσήμαντο πεδίο της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας (Κ.ΑΛ.Ο), με σκοπό τη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος κατανόησης και επικοινωνίας. Μέσα από τη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων των μελών των συνεργατικών εγχειρημάτων για την Κ.ΑΛ.Ο μελετάμε τις αντιλήψεις των ομάδων για το χώρο στον οποίο δρουν και τις αντιλήψεις τους γύρω από τον όρο «αλληλεγγύη». Η έρευνα έγινε μέσα από ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης περιεχομένου σε δημοσιευμένα κείμενα εγχειρημάτων και μέσα από τη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων, μελών εγχειρημάτων που η πρακτικής τους αφορά στην Κ.ΑΛ.Ο.

Η κοινή αντίληψη των συμμετοχόντων/ουσων συνίσταται στο ότι ο χώρος της Κ.ΑΛ.Ο περιλαμβάνει πληθώρα ετερογενών πρωτοβουλιών, οι οποίες λειτουργούν αποκλειστικά στην παραγωγική και ανταλλακτική σφαίρα της οικονομίας και το υποκείμενό της είναι οι ομάδες που λειτουργούν με όρους συνεργατισμού και αμοιβαιότητας. Στοχεύει σε ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, δίνει έμφαση στην κοινωνική ιδιότητα του πολίτη και αναπαριστά για τους/τις ίδιους/ες μια νέα κοινωνική ρύθμιση.

Όσον αφορά την «αλληλεγγύη», οι συμμετέχοντες/ουσες την αντιλαμβάνονται με δύο διαστάσεις. Πρώτον ως ένα δεσμό ο οποίος ενώνει τους ανθρώπους με κοινό όραμα τη δικαιοσύνη, και δεύτερον ως πρακτική αλληλοβοήθειας με την έννοια της υλικής έκφρασης του παραπάνω δεσμού. Ο τελευταίος επικεντρώνεται στη διαφοροποίηση και όχι στην ομοιογένεια των χαρακτηριστικών των ομάδων.

Στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες/ουσες έπαιξαν το ρόλο του «κοινού νου». Ωστόσο, στη μελέτη κοινωνικών φαινομένων όπως αυτό της Κ.ΑΛ.Ο όπου η πράξη προηγείται της θεωρίας, οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα έπαιξαν και το ρόλο του «ειδικού», εκείνου που μπορεί να μετουσιώσει την παρατήρηση και το βίωμα σε γνώση.

Λέξεις – κλειδιά: αλληλεγγύη, αναπαραστάσεις, κοινωνικός, οικονομία, συνεργατισμός.

Towards a commonspace: Social representations of collaborative ventures for the Social Solidarity Economy

Georgia Bekridaki

Abstract

This study seeks to contribute to the detection of common features of different ventures that have transpired in the multifaceted context of social solidarity economy (S.S.E). The ultimate purpose is to shape a framework of understanding and communication. Through the study of social representations of members of collaborative ventures in the context of SSE, we look into ventures perceptions for the space within they operate, as well as into their understanding of the concept of solidarity. The study drew on a qualitative analysis of texts published in the context of S.S.E, as well as on semi-structured interviews with members of ventures that relate to S.S.E.

A common view of participants is that SSE encompasses a multitude of divergent initiatives that are exclusively carried through in the sphere of economic production and exchange. The subject of SSE is believed to comprise groups that work on the basis of collaboration and reciprocity. SSE is further believed to be targeted at broader social and economic changes. It is understood as a concept that emphasises the social aspects of citizenship and which represents a novel social regulation.

Participants understand the concept of solidarity in a twofold way. First, solidarity is perceived as a bond that ties people with a common aspiration for justice. Secondly, solidarity is seen as the material expression of the above bond, namely as a practice of reciprocal support. The bond is focused on divergence rather than homogeneity of groups' features.

Participants of this study performed the function of 'common sense'. However, in studies of social phenomena, such as the one at issue, practice precedes theory. As a result, participants also played the role of the 'specialist' who converts observation and experience into common-sense knowledge.

Keywords: economy, collaborative, social, solidarity, representations

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε τις αντιλήψεις και τα κίνητρα των μελών συνεργατικών εγχειρημάτων που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική αλληλεγγύα οικονομία για τον ίδιο τους το «χώρο» όπως και για την έννοια της «αλληλεγγύης». Η κοινωνική αλληλεγγύα οικονομία (Κ.ΑΛ.Ο.) που αναδύθηκε με μεγαλύτερη ένταση τα τελευταία δέκα χρόνια στην Ελλάδα, σε ένα περιβάλλον κοινωνικο-οικονομικής κρίσης, η οποία λειτούργησε καταλυτικά για την εξάπλωσή της ως όραμα και ως πρακτική, αποτελεί ένα φαινόμενο με πολλαπλούς ορισμούς και περιεχόμενα που αναπτύσσεται πέρα από τη λογική και τη λειτουργία του κράτους και της αγοράς. Μέσα από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που φέρουν οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα ερμηνεύουμε τον δικό τους λόγο με απώτερο σκοπό να βρούμε τα κοινά σημεία, την κοινή κουλτούρα που ενυπάρχει μέσα στις δράσεις τους, τα κοινά νοήματα που τους αποδίδουν.

Αφιερώσαμε ένα μεγάλο κομμάτι της εργασίας σε έννοιες και ορισμούς που αποδίδονται στην Κ.ΑΛ.Ο και σε συγγενείς χώρους, όπως αυτόν του τρίτου τομέα, της κοινωνίας των πολιτών, κυρίως για να δοθεί μια βάση στον αναγνώστη για την ευρύτητα του όρου και για την ασάφεια στα όριά του που πολλές φορές επικρατεί. Επιτρέπεται έτσι στον «κοινό νου» να παράγει πολλαπλές ερμηνείες, τις οποίες θα μελετήσουμε στην παρούσα εργασία βάζοντας στο επίκεντρο τον λόγο όσων λειτουργούν ως ενεργητικοί δέκτες όρων και νοημάτων.

Στην πορεία η εργασία καταπιάνεται με την έννοια της «αλληλεγγύης» τόσο κοινωνιολογικά όσο και κοινωνιοψυχολογικά. Η έννοια αυτή παίζει κομβικό ρόλο στη μελέτη της Κ.ΑΛ.Ο όχι μόνο για το προφανές της εμφάνισής της στον ορισμό αλλά και γιατί εμφανίζεται ως ταυτοτικό στοιχείο των ατόμων που απαρτίζουν τις ομάδες και των ομάδων που απαρτίζουν τον συμβολικό αυτό χώρο. Πρόκειται για την έννοια στο όνομα της οποίας τα άτομα κινητοποιούνται, οι ομάδες συγκροτούνται, οι ταυτότητες αναδιαμορφώνονται.

Στη συνέχεια θα δούμε πως οι διαφορετικοί τύποι αλληλεγγύης, μαρτυρούν διαφορετικές αναπαραστάσεις που λειτουργούν είτε ως ερμηνείες για την κοινωνική πραγματικότητα είτε ως δημιουργοί κοινωνικών ταυτοτήτων. Μέσα από την έρευνα

που διεξήχθη θα δούμε τους συμβολισμούς και τα νοήματα που ενυπάρχουν στην νέα ρύθμιση του κοινωνικού κόσμου που προτείνουν τα μέλη των εγχειρημάτων Κ.Α.Λ.Ο, θα εστιάσουμε στα σημεία που συνθέτουν μια νέα ταυτότητα στο όνομα της οποίας δρουν και οραματίζονται καθώς και στον κοινό τόπο που διαφαίνεται να υπάρχει μέσα σ ένα περιβάλλον με ετερογενή χαρακτηριστικά.

Βασικές εννοιολογικές παραδοχές του «τρίτου» οικονομικού φαινομένου

Τα κοινωνικά φαινόμενα τα οποία συναντάμε σε διαφορετικές χρονικότητες, σε διαφορετικούς τόπους και σε κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, αναφέρονται σε οργανωσιακές πτυχές της κοινωνίας και πρωτίστως στη μελέτη των δεσμών που επιτρέπουν στα κοινωνικά υποκείμενα να επιτελούν τον ρόλο τους δε θα μπορούσαν να ορίζονται έξω από τις συνθήκες στις οποίες εμφανίζονται και αναπτύσσονται. Με το να τα ορίζουμε κάθε φορά εκ νέου επιτελούμε δύο σημαντικές λειτουργίες, αυτή της αποτύπωσης μιας ιστορικής πραγματικότητας και της επικοινωνίας με την κοινωνία στην οποία απευθυνόμαστε.

Με αυτή την έννοια η κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία, ο τρίτος τομέας, η κοινωνία των πολιτών, ο εθελοντικός τομέας, η συνεργατική οικονομία, οι εναλλακτικοί οικονομικοί χώροι και πολλοί άλλοι πλούσιοι προσδιορισμοί, σε όποιο ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο κι αν τις συναντήσουμε, δηλώνουν ότι εκτός από τη λογική που διέπει την οικονομία της αγοράς και της λογικής των κρατικών πολιτικών, υπάρχει ένας χώρος κοινός, που στο επίκεντρο του έχει τους πολίτες, τις δραστηριότητές τους, τις ανάγκες τους και τις μεταξύ τους σχέσεις. Θα προχωρήσουμε στην παράθεση των απαραίτητων ορισμών και χαρακτηριστικών που περιγράφουν το «τρίτο» οικονομικό φαινόμενο για να είναι σαφές στον/ην αναγνώστη/τρια ότι πρόκειται για ένα φάσμα δραστηριοτήτων αρκετά ευρύ που περιλαμβάνει διαφορετικούς δρώντες όχι απαραίτητα με τις ίδιες στοχεύσεις. Γι' αυτό και θα χρησιμοποιήσουμε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις για να δούμε και με τα μάτια των δρώντων το πώς αντιλαμβάνονται τη συμμετοχή τους και τη δραστηριοποίησή τους σε ένα τέτοιο περιβάλλον.

Ορισμοί γύρω από το φαινόμενο της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας

Στην προσπάθειά μας να ορίσουμε την Κ.Α.Ο υπογραμμίζουμε πως τα σύνορα ανάμεσα στην οικονομία της αγοράς, την κρατική και την Κ.Α.Ο είναι διαπερατά, καθώς η μία βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με την άλλη και «το γεγονός αυτό πολλές φορές δημιουργεί προβλήματα στην επιστημολογική συγκρότηση της έννοιας» (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2014, σ. 22).

Θεωρούμε πως είναι άνευ λόγου μια προσπάθεια επιβολής ενός και μόνου ορισμού για να περιγραφεί ένα ευρύ φάσμα πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων που συνδέονται με την κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία εφόσον πρόκειται για μια μόνιμη διαδικασία πειραματισμών σε εξέλιξη, αναπτύσσεται μέσα από δικτύώσεις αλλά και μέσω της διάδοσης της κουλτούρας και της ιδεολογίας που παράγει η ίδια η πρακτική τηςⁱ.

Την ίδια στιγμή είναι γεγονός πως υπάρχει μια σύγχυση ως προς τη χρήση των ορισμών «κοινωνική» , «αλληλέγγυα», εδώ θεωρούμε ότι οι ορισμοί είναι χρήσιμοι για να μπορέσουμε να επικοινωνήσουμε τις τυχόν διαφοροποιήσεις που ενσωματώνει κάθε έννοια για καλύτερη κατανόηση και όχι τόσο για να επιδοθούμε σε ταξινομήσεις και κατηγοριοποιήσεις σ ένα φαινόμενο που η ποικιλομορφία είναι ταυτοτικό χαρακτηριστικό της δυναμικής της.

Η καταγωγή της *κοινωνικής οικονομίας* συναντάται ήδη από τον 19ο αιώνα, όπου στην αρχική του σημασία περιέγραφε την βελτίωση της ποιότητας της ζωής των ανθρώπων γι αυτό και συνδέθηκε αρκετά με κρατικές κοινωνικές πολιτικές ειδικά στον γαλλόφωνο κόσμο (Καβουλάκος & Γριτζάς, 2015). Είναι ο όρος που συναντάται περισσότερο σε ευρωπαϊκούς θεσμούς, σε επιχειρήσεις, σε μη κυβερνητικές οργανώσεις, σε εθνικά νομικά πλαίσια .

Στην καθημερινότητα γίνεται ευρέως κατανοητή ως μέρος ενός «τρίτου τομέα» της οικονομίας η οποία περιλαμβάνει συνεταιρισμούς, αλληλασφάλειες, ενώσεις και ιδρύματα τα οποία είναι συλλογικά οργανωμένα και προσανατολισμένα στους κοινωνικούς στόχους που δεν έχουν προτεραιότητα τα κέρδη και τα οποία δεν επιστρέφουν στους μετόχους (πράγμα που δεν αποκλείει τη δημιουργία κέρδους που είναι απαραίτητο για την επανεπένδυση).ⁱⁱ

Ορισμένοι θεωρούν ότι η κοινωνική οικονομία είναι το τρίτο σκέλος του καπιταλισμού, μαζί με τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα. Έτσι, οι υποστηρικτές της κοινωνικής οικονομίας πιέζουν για θεσμική αναγνώριση με αντίστοιχο επίπεδο υποστήριξης στους δημόσιους πόρους αλλά και στις πολιτικές. Άλλοι, που αυτό-κατηγοριοποιούνται στο πιο ριζοσπαστικό μέρος του φάσματος της Κ.Α.Ο,

θεωρούν την κοινωνική οικονομία ως ένα βήμα προς μια πιο θεμελιώδη μεταμόρφωση του οικονομικού συστήματος.ⁱⁱⁱ

Η *αλληλέγγυα οικονομία*, από την άλλη, επιδιώκει να αλλάξει ολόκληρο το κοινωνικό / οικονομικό σύστημα και θέτει ένα διαφορετικό παράδειγμα ανάπτυξης το οποίο υποστηρίζει τις αρχές της αλληλεγγύης. Ως εναλλακτικό οικονομικό σύστημα, περιλαμβάνει και τους τρεις τομείς - τον ιδιωτικό, τον δημόσιο και τον τρίτο τομέα. Η αλληλέγγυα οικονομία είναι πλουραλιστική, αποφεύγει τα άκαμπτα σχέδια, εκτιμά και βασίζεται σε συγκεκριμένες πρακτικές, πολλές από τις οποίες είναι αρκετά παλιές. Έχει τις ρίζες της στις πρακτικές της συμμετοχικής δημοκρατίας και προωθεί ένα νέο όραμα για την οικονομία, μια οικονομία που θέτει τους ανθρώπους στο κέντρο του συστήματος, μια οικονομία που εκτιμά τους δεσμούς και όχι τα αγαθά.

Σύμφωνα με τον Laville (2008) περιλαμβάνει το σύνολο των δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στον εκδημοκρατισμό της οικονομίας (μη τυπικές ομάδες, τυπικές ενώσεις σε όλους τους τομείς της παραγωγικής δράσης) με βάση την ενεργή συμμετοχή των πολιτών. Βλέπουμε λοιπόν το δυσπόστατο του φαινομένου, την οικονομική και πολιτική διάστασή του. Η *οικονομική διάσταση* επιμένει στην αμοιβαιότητα στις οικονομικές σχέσεις, οι τελευταίες δεν βασίζονται σε μια συμβατική συμφωνία με κίνητρο μόνο το κέρδος, στοχεύει μάλλον σε μια συλλογική εμπειρία συνεργατισμού¹ που οικοδομεί κοινωνικές σχέσεις πέραν από μια απλή χρησιμοθηρική διάσταση.

Η *πολιτική διάσταση* βασίζεται στην οικοδόμηση αυτόνομων δημόσιων χώρων που επιτρέπουν τη συζήτηση μεταξύ των εμπλεκόμενων σχετικά με τους επιδιωκόμενους στόχους αλλά και την επιλογή των μέσων για την υλοποίησή τους. Η πρόκληση, στην προκειμένη περίπτωση, έγκειται ακριβώς στη διατήρηση της ύπαρξης των χώρων αυτών, συμβολικών και φυσικών, που οι όροι ρυθμίζονται από

¹ Ο συνεργατισμός αναφέρεται σε έναν ομαδικό τρόπο δράσης, οικονομικής και κοινωνικής, των μελών μιας κοινωνικής ομάδας. (π.χ. αγροτών, εργατών, φοιτητών, καταναλωτών κλπ.). Ο τρόπος δράσης των μελών της ομάδας καθορίζεται από το σεβασμό και την τήρηση ορισμένων αρχών που διαμορφώνουν τη συνεταιριστική ιδεολογία. Οι βασικές αρχές του συνεργατισμού διαγράφουν μια ιδεολογία που τονίζει την αλληλεγγύη, την αλληλοβοήθεια, την ισότιμη συνεργασία (Σιφινιώτης, 1990).

τους ίδιους τους συμμετέχοντες, διαφορετικών από τους θεσμοθετημένους δημόσιους χώρους που ρυθμίζονται από τις αρχές (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2014).

Συμπερασματικά, η κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία συγκεντρώνει οργανώσεις που είναι εναλλακτικές εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου λειτουργίας τους, του διαφορετικού αντικειμένου που παράγουν, του οράματος που προωθούν. Στην κοινωνική οικονομία η εμπορική δραστηριότητα έχει προτεραιότητα, μέσω της συλλογικής διαχείρισης των πόρων, ενώ στην αλληλέγγυα προτεραιότητα έχει η δημιουργία του κοινωνικού δεσμού που μετουσιώνει τις σχέσεις σε πιο συμμετοχικές, πιο συντροφικές και στο βαθμό που συντρέχουν οι λόγοι και πιο πολιτικές.

Χαρακτηριστικά της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας

Στην παρούσα μελέτη θα ακολουθήσουμε τον ορισμό «Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία» για να περιγράψουμε όλες τις συνεργατικές πρακτικές που έχουν χαρακτηριστικά είτε πιο κοντά σ έναν ορισμό της κοινωνικής, είτε της αλληλέγγυας αλλά για μας σ αυτή τη μελέτη είναι ένας αδιαίρετος πειραματισμός με χαρακτηριστικά κοινωνικο-οικονομικού κινήματος, μια στρατηγική οικονομικής απελευθέρωσης παραγωγικών δυνάμεων, όπως χαρακτηριστικά την περιγράφει ο Euclides Mance (Mance, 2011).

Η *κοινωνική οικονομία* δίνει έμφαση στη δημοκρατική διοίκηση, την οργάνωση και διαχείριση των δραστηριοτήτων μιας επιχείρησης ή μιας οικονομικής δραστηριότητας, «είναι προσανατολισμένη προς την παραγωγή αξιών χρήσης, προωθεί ένα διαφορετικό καταμερισμό εργασίας, φροντίζει για την ευημερία και την ποιότητα ζωής» (Παπαϊωάννου, 2009).

Ιστορικά, η λέξη «κοινωνικό» στον συγκεκριμένο όρο, αναφέρεται στην ιδιοκτησία, η οποία ανήκει στα μέλη των οργανώσεων της κοινωνικής οικονομίας, τα οποία, ανεξάρτητα από τον αριθμό των μερίδων που κατέχουν, συμμετέχουν στις συλλογικές αποφάσεις με μία ψήφο (Defourny, 2001). Σε ορισμένες σύγχρονες προσεγγίσεις ο όρος κοινωνικό αναφέρεται στους σκοπούς, οι οποίοι έχουν κοινωνικό χαρακτήρα, όπως η προσφορά υπηρεσιών και αγαθών σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες. (Καβουλάκος & Γριτζάς, 2015).

Παραδείγματα αυτών των εναλλακτικών λύσεων, των πρακτικών της Κ.Α.Λ.Ο είναι το δίκαιο εμπόριο, οι ομάδες καταναλωτών και η κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία, ηθικές τράπεζες, τοπικά νομίσματα και ανταλλακτικά δίκτυα, συνεταιρισμοί εργαζομένων, αυτοδιαχειριζόμενα εργοστάσια, συνεργατικές και κοινωνικές επιχειρήσεις, προγράμματα κοινής κατοικίας και πρωτοβουλίες "Δικαίωμα στην πόλη", πόλεις σε μετάβαση, πρωτοβουλίες από-ανάπτυξης, ομάδες για τον δημόσιο-κοινό χαρακτήρα υπηρεσιών δημοσίου συμφέροντος (ενέργεια, νερό κ.λπ), βιολογική καλλιέργεια και τοπικές αλυσίδες παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης, διαμοιρασμός μέσω μεταφοράς, τεχνολογικές κοινότητες ανοιχτού κώδικα και πολλές άλλες πρωτοβουλίες.

Σύμφωνα με τον Laville (1994, σ. 70-73), «η *αλληλέγγυα οικονομία* αρθρώνεται γύρω από δύο βασικές αρχές: η *πρώτη* αποσκοπεί στην επικαιροποίηση των πρακτικών αμοιβαιότητας στο πλαίσιο της οικονομικής οργάνωσης με σκοπό να συμπληρώσει την αναδιανομή (μέσω των δημόσιων θεσμών-υπηρεσιών) και την ανταλλαγή (μέσω μη κερδοσκοπικών οργανώσεων)». Η *δεύτερη αρχή* έχει πολιτικό στόχο και όπως αναφέρουν οι Dacheux και Goujon (2002), δίνει έμφαση στην προώθηση μιας νέας πολιτοφροσύνης (*citoyenneté*), μέσω της δημιουργίας μικρο-δημόσιων ή κοινών χώρων εγγύτητας γύρω από κοινούς στόχους κοινωνικότητας (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2014), προς μια πολιτική ίσης μεταχείρισης και ίσης συμμετοχής (Rosanvallon, 2014), προς μια κοινωνική ιδιότητα του πολίτη.

Σχηματικά, ο όρος «αλληλέγγυα οικονομία» παραπέμπει σε περισσότερο ριζοσπαστικές πρακτικές οι οποίες αναδύθηκαν στο πλαίσιο κοινωνικών κινημάτων (π.χ. κατελιημμένα εργοστάσια στην Αργεντινή, κινήματα ακτημόνων και καταλήψεις γης στην Βραζιλία). Ο όρος «Κοινωνική Οικονομία» παραπέμπει σε υπηρεσίες πρόνοιας, είτε σε κάποιο σαφές κοινωνικό αντίκτυπο της δραστηριότητας, είτε στη συνεταιριστική παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης (Αδάμ, 2012).

Τέλος κατά τους Moulaert και Ailenei (2005) ο όρος κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία επιθυμεί να σηματοδοτήσει την επιστροφή στις αρχές και τις αξίες της κοινωνικής οικονομίας, που τα τελευταία χρόνια έχουν χαθεί. Αυτό μπορούμε να ισχυριστούμε ότι συμβαίνει, είτε γιατί εγκολλώθηκαν στην λογική και

στους κανόνες της αγοράς, είτε γιατί εξαφανίστηκαν εφόσον δεν κατάφεραν να αναπτυχθούν μέσα από δικτύωσεις για να ενισχύσουν την κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητά τους (Παπαϊωάννου, 2009).

Πέραν των όποιων διαφοροποιήσεων στους ορισμούς, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι υπάρχει μια βάση με κοινή αποδοχή που περιγράφει τον τρίτο τομέα και την κοινωνία των πολιτών. Αυτή η βάση έχει τα εξής χαρακτηριστικά: Λειτουργεί στο χώρο ανάμεσα στο κράτος και την αγορά, στηρίζεται σε εκούσιες πρωτοβουλίες φυσικών προσώπων έξω από τον ιδιωτικό χώρο με σαφές κοινωνικό όφελος, στηρίζεται στον εθελοντισμό, είναι άτυπες ομάδες ή θεσμοθετημένες οργανώσεις μη κερδοσκοπικές και λειτουργούν με συλλογικό τρόπο.

Ο Τρίτος Τομέας, η Κοινωνία των Πολιτών και οι εναλλακτικοί χώροι

Συνεχίζουμε την περιγραφή εντοπίζοντας παράλληλα τα στοιχεία εκείνα που οι ορισμοί συναντιούνται. Ο λεγόμενος «τρίτος τομέας» και η εθελοντική δραστηριότητα αντιπροσωπεύουν ένα πολύ ενδιαφέρον, σχεδόν μοναδικό, πεδίο διερεύνησης θεμάτων που αφορούν την οικονομία, την πολιτική, την κουλτούρα και τις πολιτισμικές πρακτικές (Αφουξενίδης & Γαρδίκη, 2014). Ο τρίτος τομέας αποτελεί ένα σύνολο πρακτικών οργάνωσης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που δεν μπορούν αυστηρά να ενταχθούν ούτε στο δημόσιο ούτε στον ιδιωτικό τομέα (Defourny, 2001).

Κάποιες από τις προσεγγίσεις τυπολογιών που προτείνονται (Salamon & Anheier, 1992) για την περιγραφή του τρίτου τομέα είναι: η θεσμική/νομική, η οικονομική/χρηματοδοτική, η περιγραφή ανάλογα με το σκοπό και η δομική/λειτουργική. Σύμφωνα με την τελευταία που οι εμπνευστές της προκρίνουν ότι έχει τα περισσότερα πλεονεκτήματα πρέπει να συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: να είναι θεσμικά αναγνωρισμένη με την έννοια της τυπικής μορφής οργάνωσης, να είναι διοικητικά ανεξάρτητη από το κράτος και από δημόσιες υπηρεσίες που συνδέονται με αυτό, να μην επιτρέπεται η διανομή κερδών στα μέλη/εταίρους, να διοικείται δημοκρατικά από τα μέλη/εταίρους, να περιλαμβάνει εθελοντική προσφορά για τις κοινωνικές δράσεις του οργανισμού.

Η *κοινωνία των πολιτών*, καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα φορέων, συλλογικοτήτων και θεσμών, καθώς επίσης και ιδεών που σχετίζονται με τη νοηματοδότηση της δημοκρατίας, τη δημόσια σφαίρα, τον πλουραλισμό, την ατομική ελευθερία και την κοινωνική αλληλεγγύη. Προϋποθέτει την κινητοποίηση πολιτών, ένα συλλογικό εθελοντισμό για ένα κοινό κοινωνικό σκοπό ο οποίος υπερτερεί από όποια εμπορική δραστηριότητα που πιθανώς λάβει χώρα για την επίτευξή του. Συνήθως οι οργανώσεις που εντάσσονται στην κοινωνία των πολιτών είναι τυπικές, δηλαδή είναι νομικά πρόσωπα. Κάποιοι ορισμοί εντάσσουν και τις άτυπες ομάδες κινηματικού, διεκδικητικού χαρακτήρα, ενώ κάποιοι άλλοι μόνο όσες έχουν μία νομική μορφή, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Συνεπώς πρόκειται για έναν αυτοκυβερνώμενο κοινωνικό χώρο, αποτελούμενο από ομάδες, θεσμούς, οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς και κατά του άκρατου αυταρχισμού (Μουζέλης, 2011).

Σύμφωνα λοιπόν με τον Μουζέλη (2011), η κοινωνία των πολιτών συνιστά ένα αντίβαρο στον ατομικισμό της αγοράς και τον αυταρχισμό του κράτους και δεν ακολουθεί τη λογική τους. Υπό αυτή την έννοια χαρακτηρίζεται από δύο διαστάσεις, οι οποίες συνοδεύουν την κρίση - απονομιμοποίηση της πολιτικής και της (έμμεσης – αντιπροσωπευτικής) δημοκρατίας. Και οι δύο αυτές διαστάσεις αποτελούν και διαστάσεις της Κ.Α.Λ.Ο η οποία προέρχεται από πρωτοβουλίες – αυτοοργάνωση – των πολιτών. (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2014).

Η κοινωνία των πολιτών παραπέμπει και στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον εθελοντισμό. Σ έναν συλλογικό και οργανωμένο εθελοντισμό υπέρ του κοινωνικού συνόλου, λειτουργώντας σε πλαίσια αλληλεγγύης και χαριστικής προσφοράς (Ανθόπουλος, 2000). Με αυτή την έννοια συναντά την *κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία* στην αχρήματη μορφή της. Στο φάσμα του εθελοντισμού μπορούμε να συναντήσουμε και την πρακτική της φιλανθρωπίας, από την οποία διαφοροποιείται η Κ.Α.Λ.Ο. Η διαφοροποίηση έγκειται στο ότι η φιλανθρωπία παρότι ενέχει μέσα της την αλληλεγγύη και την συμπάθεια ως συναίσθημα, δεν έχει στόχο να δημιουργήσει ισότιμη σχέση με τα πρόσωπα στα οποία κατευθύνεται, δεν έχει στόχο την ενδυνάμωση και την αυτοοργάνωσή τους και αναπαράγει με αυτόν τον τρόπο μια ιεραρχική σχέση.

Σ' αυτή τη σφαίρα συναντάμε επίσης την έννοια των «εναλλακτικών οικονομικών και πολιτικών χώρων» (Καβουλάκος & Γριτζάς, 2015) και τέλος ο Melucci κατηγοριοποιεί ως συνεργατικές, τις συλλογικές δράσεις που θεμελιώνονται σ' ένα τύπο αλληλεγγύης, οι οποίες όμως δεν αποτυπώνονται σε μια σύγκρουση και κινούνται στο πλαίσιο των υφιστάμενων κανόνων (Melucci, 1991 στο Σερντεδάκης, 2008). Θεωρήσαμε απαραίτητη την παραπάνω παράθεση των ορισμών και των σημείων συνάντησής τους για να φανούν οι διαφοροποιήσεις και οι ομοιότητες που ενυπάρχουν μέσα στον ετερογενή αυτό χώρο και σε θεωρητικό επίπεδο, οι οποίες θεωρούμε ότι με τη σειρά τους ασκούν επιρροή στον τρόπο που εκλαμβάνουν τη δράση τους οι εμπλεκόμενοι σε αυτές.

Η έννοια της αλληλεγγύης

Μία από τις συμβολές που θα θέλαμε να έχει η παρούσα μελέτη είναι η διερεύνηση των νοημάτων, των κοινωνικών νοηματοδοτήσεων λέξεων που χρησιμοποιούμε καθημερινά και σημαίνουν διαφορετικά πράγματα για τον καθένα και την καθεμία που τις χρησιμοποιεί. Η λέξη «αλληλεγγύη» στην έρευνά μας παίζει κομβικό ρόλο, όχι μόνο διότι συνοδεύει την «οικονομία» που είναι και ο τίτλος της εργασίας, αλλά γιατί εμφανίζεται ως κομβικό στοιχείο, ρύθμισης σχέσεων, ανάγνωσης της πραγματικότητας, σύνδεσης των ατόμων σε μια ομάδα συνεργατικών σχημάτων κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας και των ομάδων σε μια κοινότητα.

Ο ορισμός που δίνεται στη λέξη «αλληλεγγύη» στην καθημερινή της χρήση, σημαίνει την ηθική υποχρέωση της αλληλοβοήθειας μεταξύ των ανθρώπων που μοιράζονται κοινά συμφέροντα και στόχους, η συμπαράσταση σε όσους έχουν ανάγκη. Έχει πολύ ενδιαφέρον βέβαια να δούμε και την ετυμολογία της λέξης, που προέρχεται από το αλληλ+εγγύη, δηλαδή αυτό που δίνεις στο χέρι του άλλου, η αμοιβαία εγγύηση, η αμοιβαία δέσμευση. Ιστορικά-ετυμολογικά λοιπόν η λέξη ενέχει στοιχεία δεσμού και ανταποδοτικότητας. Ας προσεγγίσουμε τα νοήματα της λέξης και θεωρητικά μέσα από τις κοινωνικές επιστήμες.

Στην Κοινωνική Ψυχολογία λοιπόν, προσεγγίζεται η έννοια της αλληλεγγύης, σύμφωνα με την Angelica Mucchi Faina, (Crespi & Moscovici, 2001) ως μια πολυδιάστατη ερμηνεία που περιέχει συμπεριφορές, κίνητρα, αντιλήψεις, συναισθήματα και αξίες που ξεκινάνε ή καταλήγουν στην αλληλεγγύη. Ξεκινώντας από την αλληλεγγύη ως συμπεριφορά αναφέρεται σε δράσεις στις οποίες προβαίνει ένα άτομο για να συμπαρασταθεί σε ένα άλλο άτομο ή σε μια ομάδα και η υποστήριξη αυτή μπορεί να είναι ηθική, συναισθηματική ή/και υλική.

Στη συνέχεια σημαντικό ρόλο παίζουν τα κίνητρα από τα οποία υποκινούνται οι παραπάνω συμπεριφορές. Σύμφωνα με τον Batson υπάρχουν 4 πιθανά κίνητρα από τα οποία προκύπτουν κάθε φορά διαφορετικοί στόχοι, αυτά είναι ο εγωισμός, ο αλτρουισμός, η συλλογικότητα και ο ιδεαλισμός (Batson, 1988 στο Crespi και Moscovici, 2001).

Το τρίτο βήμα μας φέρνει απέναντι στην αλληλεγγύη ως συναίσθημα, αυτό της ενσυναίσθησης και της συμπάθειας. Σύμφωνα με την Eisenberg (2000, σ. 670) ορίζουμε τη «συμπάθεια ως μια συναισθηματική απάντηση που προκύπτει από την κατανόηση της συναισθηματικής κατάστασης ή συνολικά της κατάστασης ενός άλλου, χωρίς απαραίτητα να νιώθουμε αυτό που αισθάνεται ο άλλος». Η ενσυναίσθηση προκύπτει όχι μόνο από την κατανόηση της κατάστασης του άλλου αλλά και από μια γνωστική επεξεργασία που συνοδεύει τα αισθήματα συμπάθειας (Wispré, 1986). Ο Davis (2004) κάνει μια βιβλιογραφική επισκόπηση και προσπαθεί να ενοποιήσει διαφορετικούς ορισμούς της αόριστης αυτής κατασκευής, καθορίζοντας τελικά την ενσυναίσθηση «ως την ψυχολογική διαδικασία που τουλάχιστον προσωρινά ενώνει τις ξεχωριστές κοινωνικές οντότητες του εαυτού και άλλων» (Thomas et al., 2009, σ. 313). Μπορούμε να πούμε ότι η διαφορά έγκειται στο ότι κάποιος νιώθει συμπάθεια «για» τον άλλον άρα μπορεί να είναι ένα μονόπλευρο συναίσθημα που υποδηλώνει μια απόσταση από τον άλλον, ενώ το συναισθάνομαι δηλώνει το «με» τον άλλο, βιώνουμε τα γεγονότα μαζί του, δηλαδή η συναισθηματική απόσταση με τον άλλον είναι κατά πολύ μειωμένη, αν όχι μηδενική.

Στη συνέχεια συναντάμε την αλληλεγγύη ως αίσθηση ή ως ανάγκη κοινωνικής συμμετοχής και αποεξατομίκευσης. Η ανάγκη της κοινωνικοποίησης του ατόμου μέσα σε μια ομάδα όπου εκεί αποκτά συλλογικό νόημα η όποια δράση. Για να το κάνουμε πιο σαφές, η κοινωνική συμμετοχή βάζει σε προτεραιότητα το «μαζί με ποιούς, για το συμφέρον ποιανών» χωρίς αυτό να σημαίνει πως περνάμε σε φάση αποατομίκευσης, όπου ισοπεδώνεται ο εαυτός.

Τέλος η αλληλεγγύη εμφανίζεται ως αξία που λειτουργεί ως υπόστρωμα συμπεριφορών και στάσεων. Η αξία είναι ένας πυρήνας που δημιουργεί γεγονότα στη ζωή κάποιου, είναι το σύστημα του καθενός που καθορίζει στάσεις όχι στιγμιαίες αλλά με διάρκεια στο χρόνο. Είναι το πρίσμα μέσα από το οποίο περνούν οι σκέψεις πριν γίνουν στάσεις και συμπεριφορές, μέσα από το οποίο διαβάζουμε τον κοινωνικό κόσμο και τοποθετούμαστε σε αυτόν.

Περνώντας σε μια κοινωνιολογική προσέγγιση, η αλληλεγγύη για τον Durkheim, «είναι μια κοινωνική πραγματικότητα που ξεπερνά τις ατομικές

συνειδήσεις» και θεωρεί ότι την δημιουργούν οι αλληλοσυμπληρούμενες διαφορές (εντός των κοινωνιών) ως μια σχεσιακή κατάσταση» (Durkheim, 1947: 38-45 στο Evans, 1977).

Το 1893 ο Durkheim, στο έργο του «Για τον καταμερισμό της εργασίας στην κοινωνία», κάνει τον διαχωρισμό ανάμεσα στην μηχανική και οργανική αλληλεγγύη, που αντιστοιχούν σε δύο τύπους κοινωνικής ανάπτυξης.

Μηχανική Αλληλεγγύη: Αρχικά αναφέρεται στις κοινωνίες όπου το άτομο υπάγεται σε μια ομάδα ή ευρύτερα σε μια κοινότητα με ομοιόμορφα χαρακτηριστικά. Εκεί περιγράφει την ύπαρξη ενός είδους αλληλεγγύης, που ταυτίζεται με τον κοινωνικό δεσμό ανάμεσα σε ομοίους. Σε αυτό το πλαίσιο ορίζει την μηχανική αλληλεγγύη, σύμφωνα με την οποία «τα άτομα της κοινωνίας λειτουργούν με την έννοια της αυτόματης αντίδρασης, η οποία προέρχεται από την κοινότητα, από την συλλογική συνείδηση, από την κοινωνική συνθήκη» (Zoll R., 2003: 28 στο Σακαρίδου, 2008).

Στην περίπτωση της μηχανικής αλληλεγγύης, δίνεται έμφαση στη σχέση μεταξύ ομοιότητας και συνοχής. Η συνοχή φαντάζει αυτοσκοπός για την αναπαραγωγή του κοινωνικού δεσμού και η συλλογική συνείδηση τους ασκεί πίεση προς αυτή την κατεύθυνση. Οι τυχόν διαφοροποιήσεις που προκύπτουν οφείλουν να απαλειφθούν. «Η εξομάλυνση των διαφορών δημιουργεί αμοιβαίες εξαρτήσεις και μέσω αυτών των εξαρτήσεων τα άτομα θα θεωρηθούν ως μέρος ενός συνόλου, ενός οργάνου του οργανισμού» (Durkheim, [1893] 1969: 228 στο Thijssen, 2012). Στις κοινωνίες όπου η αλληλεγγύη είναι μηχανική, ο καταμερισμός της εργασίας είναι πολύ περιορισμένος, υπάρχει κοινωνική ενότητα και πολύ στενός δεσμός ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας. Μπορούμε να πούμε ότι η μηχανική αλληλεγγύη βασίζεται πρωτίστως σε μια άκριτη και ευπειθή ταυτοποίηση (Thijssen, 2012).

Σύμφωνα με τον Durkheim, οι παραδοσιακές κοινωνίες χαρακτηρίζονταν από έναν κοινό τρόπο ζωής, γνωστό και ασκούμενο από όλους. Καθώς οι κοινωνίες εκσυγχρονίστηκαν, η ομοιότητα έδωσε τη θέση της στη διαφοροποίηση, η ομοιογένεια στην ετερογένεια και η μηχανική αλληλεγγύη έδωσε τη θέση της στην

οργανική αλληλεγγύη, που χαρακτηρίζεται από έναν περίπλοκο καταμερισμό εργασίας (Sammut, 2011).

Οργανική Αλληλεγγύη: Συνεχίζοντας την ανάλυσή του ο Durkheim περνάει στην οργανική αλληλεγγύη, η οποία γεννιέται μαζί με τις κοινωνικές αλλαγές, ως αποτέλεσμα του καταμερισμού της εργασίας. Ο δεσμός που ενώνει πια τα άτομα σχετίζεται με το θέμα της εργασίας, γεγονός που προέκυψε από την εργασιακή εξειδίκευση και επηρέασε φυσικά τη συνείδηση του ατόμου και αυτό με τη σειρά του τις κοινωνικές σχέσεις. Στην περίπτωση της οργανικής αλληλεγγύης, η έμφαση δίνεται στην ποικιλομορφία που υπάρχει μεταξύ των αλληλέγγυων μερών. Η διαφορετικότητα είναι απαραίτητη γιατί την χρειάζονται για την επιτυχή ενσωμάτωση των ατόμων σε ένα οργανικό σύνολο.

Εντούτοις, στις κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από οργανική αλληλεγγύη, η διαφοροποίηση επιτρέπεται στο πλαίσιο που τα άτομα συνεργάζονται περισσότερο, αφού η κάθε εργασία οφείλει να συμπληρώνεται από μια άλλη και έτσι η ανάπτυξη της ατομικότητας εμφανίζεται συμβατή με την αλληλεγγύη και την αλληλεξάρτηση. Εδώ βέβαια η αλληλεγγύη, έχει εργαλειακό χαρακτήρα και όχι τόσο συμβολικό. «Με αυτή τη λογική η οργανική αλληλεγγύη αναφέρεται σε άτομα μέσα και έξω από την κοινωνική ομάδα ή την κοινότητα, ενώ η μηχανική μόνο στα μέλη της κοινότητας» (Zoll R., 2003: 33 στο Σακαρίδου, 2008).

Ο Durkheim αναφέρει ρητά τις διαδικασίες ανατροφοδότησης που συνδέουν τη μηχανική αλληλεγγύη του, που βασίζεται σε συλλογικές ομοιότητες με φιλανθρωπικά κίνητρα και την οργανική αλληλεγγύη του, που βασίζεται σε συμπληρωματικές διαφορές με αμοιβαία ενσυναίσθηση (Maffesoli, 1996 στο Thijssen, 2012)

Προς μια θεώρηση της αλληλεγγύης ως ομαδικό δεσμό: Συλλογική αλληλεγγύη

Παρατηρώντας τη μετάβαση από τις παραδοσιακές στις σύγχρονες κοινωνίες, ο Durkheim (1893) σημείωσε μια αλλαγή, ως προς τους δεσμούς αλληλεγγύης που συνδέουν τους ανθρώπους. Κάνει το πέρασμα από τη μηχανική αλληλεγγύη στις

παραδοσιακές κοινωνίες προς την οργανική αλληλεγγύη στις σύγχρονες κοινωνίες (Sammut, 2011).

Η οργανική αλληλεγγύη, όμως βασίζεται στη λειτουργία και την παραγωγή, και όχι στην επιλογή και την κατανάλωση που χαρακτηρίζουν την πρόσφατη σύγχρονη εποχή. Οι Beaujot & Ravanera (2001) δείχνουν ότι η αλληλεγγύη στην παρούσα εποχή μπορεί να έχει αλλάξει πίσω σε μια μηχανική μορφή. Είναι γεγονός πως η άνοδος των ρατσιστικών ομάδων και των ακροδεξιών κομμάτων σε όλη την Ευρώπη, συνηγορεί πως υπάρχουν στοιχεία επιστροφής σε δεσμούς και ταυτότητες υπαγωγής στην ομάδα με ομοιογενή χαρακτηριστικά. «Αυτό, ωστόσο, δεν λαμβάνει υπόψη την πολυφωνία, την ετερογένεια και κυρίως την προσωπική επιλογή που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη δημόσια σφαίρα», σύμφωνα με τους Giddens, 1991, Jonchelovitch, 2007 (στο Sammut, 2011: 4.7).

Την ίδια στιγμή βλέπουμε από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας ότι και ο ίδιος ο Durkheim αποφασίζει στις μεταγενέστερες μελέτες να εγκαταλείψει τη διάκριση μεταξύ των δύο τύπων αλληλεγγύης. Πιθανά να είναι αποτέλεσμα της κριτικής που δέχτηκε για τη μη επαρκή τεκμηρίωση της θέσης του για την οργανική αλληλεγγύη (Thijssen, 2012).

Πολύ μεταγενέστερα ο Axel Honneth φαίνεται να προβλέπει έναν καταμερισμό εργασίας που «ενσωματώνει όλους τους πολίτες σε μια αυτοοργανωμένη κοινότητα» (2007, σ. 220). Ωστόσο, αυτή η λογική που βασίζεται στην κοινότητα φαίνεται να μοιάζει περισσότερο με τη μηχανική αλληλεγγύη, την οποία ο Durkheim βρίσκει κατ' αρχήν σε παραδοσιακές κοινωνίες. Επιπλέον, χρησιμοποιώντας τον όρο κοινωνική αλληλεγγύη, ο Honneth επισημαίνει ρητά την αλληλεγγύη που συνδέεται και περιορίζεται από το κανονιστικό πλαίσιο της εκάστοτε κοινωνίας. Με αυτή την έννοια μπορούμε να ισχυριστούμε, ότι υπάρχουν πολλές «αλληλεγγύες» που λειτουργούν σε άλλα συλλογικά κανονιστικά πλαίσια που υπήρχαν πριν τον 18ο αιώνα (Thijssen, 2012).

Ουσιαστικά, ο Honneth μέσα από τη διαλεκτική σχέση των δύο τύπων αλληλεγγύης του Durkheim και προσπαθώντας να συνταιριάξει την έννοια ως δομικό συστατικό της κοινωνίας και ως ατομικό χαρακτηριστικό, εισάγει την έννοια της

“συλλογικής” αλληλεγγύης (group-based solidarity). Στις ομάδες που λειτουργούν στη βάση της συλλογικής αλληλεγγύης, τα μέλη επικεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά σε αυτά που φαίνεται να τα ξεχωρίζουν από τον έξω κόσμο, μέσω εσωτερικών ή εξωτερικών παραγόντων (Thijssen, 2012).

Η συλλογική αλληλεγγύη συνεπάγεται μια σχέση με τον γενικευμένο «άλλο», ενώ η «συμπαθητική» αλληλεγγύη συνεπάγεται μια σχέση με ένα συγκεκριμένο άτομο (Honneth, 2007: 115). Συνολικά, τόσο ο Durkheim όσο και ο Honneth έχουν ορισμένες συγγένειες με την «κοινοτική» θέση (communitarian) (Stjernø, 2004: 297-8 στο Thijssen, 2012).

Η «αλληλεγγύη του πολίτη» ως δεσμός

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η παγκοσμιοποίηση έχει προκαλέσει εξελίξεις στις σύγχρονες κοινωνίες καθώς δημιούργησε μια νέα εποχή πολλαπλών ταυτοτήτων και ρευστότητας, μετακινήσεις πληθυσμών, κατακερματισμό δημόσιων χώρων.

Η παγκοσμιοποίηση, μεταξύ άλλων, φέρνει στο προσκήνιο απειλές ως προς την ταυτότητα, καθώς τα άτομα προσπαθούν να προστατευθούν από την υιοθέτηση εξωτερικών ταυτοτήτων. Σύμφωνα με τον Moghaddam (2009, 2010 στο Sammut, 2011) αυτό συμβαίνει εξαιτίας του γεγονότος ότι τα ζητήματα ταυτότητας επηρεάζουν τα υλικά συμφέροντα. Ζητήματα πρόσβασης στους πόρους, στα δικαιώματα του κοινωνικού κράτους είναι προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, όταν οι πόροι βρίσκονται σε τεχνητή ή σχετική έλλειψη. Με βάση τα συμφέροντα λοιπόν, μπορεί να δημιουργούνται συμβολικοί χώροι, όπου διαφορετικοί άνθρωποι συναντιούνται και μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα, κοινά συμφέροντα υλικά ή μη. Σύμφωνα με την Arendt (1958), τα συμφέροντα αποτελούν ένα στοιχείο που βρίσκεται ανάμεσα στους ανθρώπους και το οποίο, ως εκ τούτου, μπορεί να συσχετίσει και να συνδέσει τους ανθρώπους σε ένα περιβάλλον ή σε μια ομάδα.

Οι μεταβατικές συνθήκες της σύγχρονης κοινωνίας, χαρακτηρίζονται από την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση, από μια συνεχή κίνηση στα εργασιακά

περιβάλλοντα, στα οικογενειακά, στα πολιτισμικά πολλές φορές με στόχο την εκπλήρωση της προσωπικής ευημερίας και του ευ ζην. Αυτή η συνεχής διαπραγματεύση της ύπαρξης των ανθρώπων, τους τοποθετεί σε αμοιβαίες σχέσεις με άλλους που μοιράζονται τα συμφέροντά τους και με άλλους που είναι ταυτόχρονα διαφορετικοί από αυτούς (Sammut, 2011). Τα άτομα, κατά μια έννοια, διαπραγματεύονται το «ανήκειν» τους με βάση τα συμφέροντα που επιλέγουν να ακολουθήσουν. Σύμφωνα με τα παραπάνω η ίδια η συμμετοχή τους στην κοινότητα γίνεται με βάση την κοινωνική ταυτότητα που επιλέγουν να διαπραγματευτούν.

Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω τοποθέτηση, ο Sammut (2011) παρουσιάζει ένα ολοκληρωμένο μοντέλο κοινωνικής αλληλεγγύης που περιγράφει τους δεσμούς που συνδέουν τους ανθρώπους μαζί στις σύγχρονες κοινωνίες δεδομένης της πολυμορφίας των κοσμοθεωριών.

Η αλληλεγγύη, σε αυτές τις συνθήκες μπορεί να οριστεί ως «του πολίτη» ετυμολογικά από το *civis*², καθώς βασίζεται σε μια υπερεθνική, παγκοσμιοποιημένη κοινότητα πολιτών η οποία υπάρχει στη βάση οικουμενικών κοινοτήτων πέρα από το τοπικό «ανήκειν».

Η *αλληλεγγύη των πολιτών*³ (*civic solidarity*) παρουσιάζει μια άλλη οπτική του δεσμού των ατόμων στις σύγχρονες κοινωνίες. Τα άτομα οικοδομούν ενωτικούς δεσμούς ανάλογα με το που βλέπουν τα συμφέροντά τους υλικά αλλά όχι μόνο, ενώ την ίδια στιγμή μπορούν να στήνουν γέφυρες με άλλες ομάδες και άλλα κοινωνικά συστήματα. Στην εποχή της κατανάλωσης, όπως τη χαρακτηρίζει η Arendt (1958), τα άτομα «ψωνίζουν» όχι μόνο αγαθά αλλά και συμφέροντα, και κατά την επιλογή τους συνάπτουν ταυτότητες που περιλαμβάνουν μερικούς αλλά όχι άλλους. Με τον τρόπο

² Η ετυμολογία του όρου πολίτη (*civis*) στα λατινικά, όπως την έχει αναλύσει ο Emile Benveniste, είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική. Το λατινικό *civis* μας υπενθυμίζει ότι υπάρχει στη ρίζα του ένας όρος συντροφικότητας που υποδηλώνει μια κοινή κατοικία. Είναι ένας σχεσιακός όρος, που δηλώνει το φίλο, τον γονέα ή τον σύμμαχο. Ο *civis* ήταν ο συμπολίτης που συμμετείχε με τους εταίρους του στην οικοδόμηση μιας *civitas*, ενός κοινού κόσμου (Rosanvallon, 2014).

³ Το αποδίδουμε ως αλληλεγγύη των πολιτών και όχι ως αστική ή δημοτική, που είναι πιο κοντά σε μια πιστή ελληνική μετάφραση του όρου, διότι το νόημά της είναι ο δεσμός μεταξύ των πολιτών, η κοινωνική ιδιότητα του πολίτη.

αυτό, η *αλληλεγγύη των πολιτών* αποτελεί ενοποιητικό στοιχείο μεταξύ φαινομενικά διαφορετικών ομάδων, που σε μια μεγαλύτερη εικόνα συναντάμε τις κοινές επιδιώξεις τους, ένα κοινό όραμα ή έναν κοινό αντίπαλο.

Η έννοια της αλληλεγγύης των πολιτών μας θυμίζει την ετεροκεντρική αλληλεγγύη των Crespi και Moscovici (2001), δηλαδή της συνειδητοποίησης ανάμεσα στον «εαυτό» και τον «άλλο». Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για έναν δεσμό βασισμένο στη διαφοροποίηση όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Melucci, «ο κοινωνικός δεσμός βασίζεται στην ικανότητα να αναγνωρίζουμε στον άλλο αυτό που μας λείπει και που μας είναι απαραίτητο για την πληρότητα του εαυτού μας» (Μελούτσι, 2002: 150 στο Σακαρίδου, 2008).

Σύμφωνα με τον Sammut (2011) η διαδικασία διαμόρφωσης κοινωνικών ταυτοτήτων υπογραμμίζει σύγχρονες μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης, βασισμένες στα χαρακτηριστικά των κοινωνικών αναπαραστάσεων των διαφορετικών ομάδων. Επισημαίνει λοιπόν ο Sammut ότι οι διαφορετικές κοινωνικές αναπαραστάσεις αντανακλούν όχι μόνο διαφορετικές κοινωνικές κατασκευές αλλά επιτρέπουν τις σχέσεις με άλλες κοινωνικές ομάδες.

Η συγκεκριμένη έννοια της αλληλεγγύης είναι θεωρητικά πολύ κοντά στην αφήγηση για το οικοσύστημα της Κ.Α.Λ.Ο που είναι πολυμορφικό, είναι ανοιχτό στην απεύθυνσή του, εκτείνεται σε όλο τον κόσμο γεωγραφικά, με πολύ διαφορετικά περιεχόμενα και αναπαραστάσεις. Ταυτόχρονα «ενώνεται» κάτω από ένα κοινό αφήγημα και διαφοροποιείται σαφώς από το «άλλο» που στην περίπτωση της έρευνάς μας, είναι η οικονομία της αγοράς, οι κυρίαρχες παραγωγικές σχέσεις με κέντρο τον ανταγωνισμό και η ωφελιμιστική προσέγγιση των κοινωνικών σχέσεων.

Η σημασία και οι λειτουργίες των κοινωνικών αναπαραστάσεων

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων θεμελιώθηκε από τον Serge Moscovici, ο οποίος διεύρυνε την έννοια των συλλογικών αναπαραστάσεων του Durkheim με στόχο να κατανοήσει την παραγωγή και την επεξεργασία της γνώσης (Χρυσοχόου, 2005). Ο Moscovici προτείνει την αντικατάσταση του «συλλογικές» με το «κοινωνικές» διότι όπως αναφέρει χαρακτηριστικά «δεν καλούμαστε να κατανοήσουμε πια μια ήδη διαμορφωμένη κοινωνία, αλλά μια κοινωνική ζωή στη διαδικασία του γίνεσθαι» (Μαντόγλου & Μελέτη, 2013).

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μελετούν τη διαδικασία που ενεργοποιείται, όταν η επιστημονική γνώση ή μια αφηρημένη έννοια γίνεται κτήμα ενός ανθρώπου ή μιας ομάδας και αντικείμενο επικοινωνίας στο ευρύ κοινό, επομένως μετατρέπεται σε αυτό που ονομάζουμε κοινή λογική.

Αναφερόμαστε σε μια διαδικασία παραγωγής νοήματος εκ νέου αλλά όχι εκ του μηδενός, μέσα από ένα πολλαπλό, κοινωνικά διαμορφωμένο μα ατομικά εκφρασμένο, φιλτράρισμα της επιστημονικής γνώσης μαζί με την καθημερινή αντίληψη πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα ή αντικείμενο. Ο κοινός νους, επηρεασμένος από αρχές, νοήματα και συμβολισμούς που παράγει η εκάστοτε κοινωνία είναι σε θέση να δημιουργήσει μια κοινή βάση γνώσης που είναι απαραίτητη ώστε οι άνθρωποι να καταφέρουν να συνομιλήσουν και να επικοινωνήσουν, όχι απαραίτητα να συμφωνήσουν. Άρα οι κοινές κοινωνικές αναπαραστάσεις πάνω σε ένα αντικείμενο, φαίνεται να είναι βασική προϋπόθεση για να μπορέσουν οι άνθρωποι να επικοινωνήσουν. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις παρέχουν έναν τρόπο κατανόησης της πραγματικότητας και επικοινωνίας, η μετάφραση ενός κόσμου που έχει νόημα για τους ίδιους (Duveen, 2000).

Μία λειτουργία που επιτελούν είναι η διαδικασία κατανόησης μη οικείων ή άγνωστων θεωρητικών πλαισίων μέσα από τη διαδικασία της αντικειμενοποίησης των αφηρημένων εννοιών σε συγκεκριμένες εικόνες και μέσω της διαδικασίας της επικέντρωσης, όπου η νέα γνώση κατονομάζεται και ταξινομείται σε οικεία πλαίσια (Χρυσοχόου, 2005). Σύμφωνα με τα παραπάνω γίνεται κατανοητή μια σχεσιακή κατάσταση μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων/καταστάσεων.

Ένας από τους λόγους που οι ομάδες χρησιμοποιούν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι για να φιλτράρουν τις πληροφορίες που έρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον, να τις κατατάξουν και να τοποθετηθούν απέναντί τους, να τις αξιολογήσουν. Αυτό είναι το λειτουργικό σύστημα που ενεργοποιείται σύμφωνα με το Moscovici.

Ως προς την παραγωγή καθημερινών νοηματοδοτήσεων, το άτομο βρίσκεται σε μια σχέση αλληλεπίδρασης με την κοινωνία, μεταφράζει την πραγματικότητα, προσανατολίζει συμπεριφορές, διαμορφώνει στάσεις και μας δίνει πληροφορίες για τη «θέση» του ατόμου στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Αυτή η λειτουργία που ενεργοποιείται είναι το μετασύστημα όπου διέπεται από τις κοινωνικές ρυθμίσεις της κοινωνίας που ζούμε ή των ομάδων στις οποίες συμμετέχουμε (Χρυσόχου, 2005). Ακολούθως έχει μελετηθεί εκτενώς ότι οι διαφορετικές κοινωνικές αναπαραστάσεις δημιουργούν διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες, οι οποίες δηλώνουν τη θέση του ατόμου στην κοινωνική πραγματικότητα (Duveen, 2001 στο Sammut, 2011).

Κωδικά, οι λειτουργίες τους καταγράφονται ως α) *λειτουργία γνώσης*: εξηγούν, κατανοούν, την κοινωνική πραγματικότητα β) *λειτουργία ταυτότητας*: ορίζουν την ταυτότητα των κοινωνικών υποκειμένων και επιτρέπουν τη συνοχή και τη διαφύλαξη της ιδιαιτερότητάς της. Η ομάδα που της παράγει ορίζεται σχετικά και διακρίνεται από άλλες (Μαντόγλου & Μελέτη 2013).

Η *Civitas* λειτουργία των κοινωνικών αναπαραστάσεων

Μέσα από την αναγνώριση, τη διαμόρφωση και τις λειτουργίες των κοινωνικών αναπαραστάσεων τα άτομα και οι ομάδες παύουν να είναι παθητικοί δέκτες των νοημάτων που δίνει η επιστήμη, οι ειδικοί, ή όποιος άνθρωπος παίρνει το ρόλο της αυθεντίας αλλά μπορούν να σκεφτούν και να παράξουν γνώση, μια «ανεπίσημη» επιστήμη (Duveen, 2000). Η συγκεκριμένη «ανεπίσημη» επιστήμη που μπορεί να είναι και μη ορθολογική, έχει καθοριστική επίδραση στις ζωές των ανθρώπων εφόσον σύμφωνα με αυτή δρουν και αναπαράγουν την καθημερινότητα και με αυτόν τον τρόπο παράγεται μια πιο δημοκρατική γνώση (Chrysochoou, 2015).

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, φέρνουν πιο κοντά στη μέση συνείδηση τη γλώσσα της επιστήμης, τον ορθολογικό λόγο με τη γλώσσα της παρατήρησης και κατ' επέκταση μειώνεται η απόσταση της «αυθεντίας» από τον ερασιτέχνη, από τον καθημερινό «κοινό άνθρωπο». Ενυπάρχει εντός τους μια αυθεντικότητα ως προς το ότι είναι πιο κοντά από αυτό που πραγματικά συμβαίνει στους κόλπους της κοινωνίας, ανεξάρτητα αν είναι «αληθές» με την επιστημονική έννοια.

Συνεπώς, η γνώση που παράγεται είναι κάτι πέραν από συλλογική είναι κοινή, με την έννοια ότι ο καθένας έχει δικαίωμα να συμμετέχει στην παραγωγή της (Chryssochoou, 2015). Όπως παρατηρεί και ο Rosanvallon (2014, σ. 318) έχουμε να κάνουμε με «το κοινό-αλληλοκατανόηση, το οποίο θεμελιώνεται στο γεγονός μιας αμοιβαίας γνώσης». Το «κοινό» δημιουργείται από τις επαφές, τις βιωματικές αφηγήσεις, τις οικειότητες, σε δικούς του αυτό-οργανωμένους φυσικούς αλλά και συμβολικούς χώρους αλλά και από όσα αναμειγνύουν τα πεδία της επιστημονικής γνώσης, της αίσθησης και του κοινωνικού γεγονότος. Αυτός υποστηρίζει είναι ο τρόπος να απομειώνεται η σκέψη βασισμένη στην προκατάληψη, τα στερεότυπα, στις ηγεμονικές αντιλήψεις ένθεν κακείθεν, άρα έχει τη δυνατότητα να δυναμιτίσει παγιωμένες καταστάσεις.

Τέλος, σε περιόδους κρίσεων, όπως αυτή που ζούμε, όταν γίνεται ένα ρήγμα στην κοινωνική ζωή, στις κοινωνικές κατασκευές, ένα ρήγμα στην ηγεμονική κοινωνική σκέψη, οι άνθρωποι αρχίζουν να σκέφτονται διαφορετικά για τον κόσμο, κινητοποιούνται για κοινωνικές αλλαγές (Chryssochoou, 2015) και έχουν τη δυνατότητα να παράξουν κοινωνική καινοτομία.

Στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο, στην εποχή της εξουσίας της πληροφορίας, σε έναν κόσμο πολυφωνίας και συνεχών ανακατατάξεων, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις που αναπτύσσονται για τα κοινωνικά φαινόμενα, αντανακλούν ακριβώς αυτή την πολυδιάστατη πραγματικότητα. Σε αυτές τις συνθήκες τα άτομα διαπραγματεύονται συνεχώς, πολλαπλές ταυτότητες και σχηματίζονται με αυτές, οι οποίες μπορεί να ενσωματώνουν στοιχεία από διάφορες ομάδες (Sammur, 2011).

Συνοψίζοντας και εφόσον έχει καταστεί σαφές, ότι διαφορετικές ομάδες κατέχουν διαφορετικές αναπαραστάσεις σχετικά με τις διάφορες πτυχές της

κοινωνικής ζωής που, για τα μέλη τους, αποτελούν την κοινωνική πραγματικότητα (Moscovici, 2000), επανερχόμαστε στην παραπάνω αναφορά μας στην αλληλεγγύη των πολιτών, η οποία σύμφωνα με τον συντάκτη, συντελεί στη διαμόρφωση συγκεκριμένων κοινωνικών ταυτοτήτων βασισμένες στις κοινωνικές αναπαραστάσεις κάθε ομάδας. Πρόκειται για μια συμβολή στη διαδικασία δημιουργίας ταυτοτήτων σε διαπολιτισμικά περιβάλλοντα που εξηγεί τι δένει τον κόσμο και καθιστά ικανές τις κοινότητες να συνυπάρχουν (Sammut, 2011).

Σύμφωνα με τους Foley & Edwards (1999) οι συνδέσεις μεταξύ ετερογενών ομάδων (bridging) μπορεί να είναι πιο εύθραυστες αλλά είναι απαραίτητες στα σύγχρονα περιβάλλοντα (Sammut, 2011) ή είναι ο τρόπος σύνδεσης μικρό-κοσμων με διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά μεν, αλλά και ομοιότητες σε μια μεγαλύτερη εικόνα. Αυτός ο δεσμός θεωρείται διαφορετικός από εκείνον μεταξύ ομοϊδεατών τύπου «bonding» (Gittel & Vital 1998 στο Sammut, 2011).

Στην παρούσα έρευνα θέλουμε να περιγράψουμε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που έχουν οι συμμετέχοντες, για την προσωπική τους δράση και για το συμβολικό χώρο της Κ.ΑΛ.Ο στον οποίο δρουν. Το χώρο της Κ.ΑΛ.Ο τον επικαλούμαστε με βάση τη θεωρία με όλα τα επιστημολογικά προβλήματα που υπάρχουν στον ορισμό της. Μέσα από τις περιγραφικές αναλύσεις για τις δράσεις τους, τα κίνητρά τους και για το «οικοσύστημα» στα όρια του οποίου λειτουργούν, θα ανιχνεύσουμε αν υπάρχουν κοινοί τόποι, κοινές αντιλήψεις έτσι ώστε να καταστεί δυνατή αρχικά η επικοινωνία μεταξύ των διαφοροποιημένων ομάδων και για τη διαμόρφωση ενός κοινού χώρου.

Ερευνητικός σχεδιασμός

Στο σημείο αυτό θα παρουσιαστεί η ερευνητική λογική η οποία ακολουθήθηκε για να προσεγγιστούν τα ερευνητικά ερωτήματα, για το φαινόμενο των κοινωνικών αναπαραστάσεων των συνεργατικών εγχειρημάτων για την κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία.

Όπως έχουμε αναφέρει ήδη, καταπιανόμαστε με τη μελέτη ενός φαινομένου το οποίο δεν έχει μελετηθεί στη χώρα μας ως τέτοιο μέσα από μια θεωρία που άπτεται του χώρου της ψυχολογίας. Η Κ.ΑΛ.Ο ως μία εναλλακτική αφήγηση οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας, παρότι μετρά εκατοντάδες πρακτικές εφαρμογές στην Ελλάδα στερείται θεωρητικής ενασχόλησης και ενός γενικά αποδεκτού ορισμού ακόμα και δυναμικού όπως γίνεται με όλες τις κοινωνικά κατασκευασμένες έννοιες.

Την ίδια στιγμή η ΚΑΛΟ βρίσκεται συχνά στην επικαιρότητα κυρίως σε κοινωνικό-οικονομικά περιβάλλοντα κρίσης και υπάρχει η τάση να αντιμετωπίζεται ως ένα οικοσύστημα με πολλές ανομοιομορφίες και διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του. Οι τελευταίες έχουν μελετηθεί κυρίως οργανωσιακά, βάσει διαφόρων ειδών τυπολογίες, αλλά όχι με βάση το νόημα που δίνουν οι ίδιοι/ες οι πράττοντες/ουσες στην πρακτική τους, στα προσωπικά κίνητρά τους, στο αξιακό τους πλαίσιο. Έτσι λοιπόν σε ένα τοπίο, με διαφορετικές εννοιολογικές αναφορές και αφετηρίες ενασχόλησης όπως είναι ο χώρος της Κ.ΑΛ.Ο, είναι πάντοτε ζητούμενο η ύπαρξη ενός κοινού πλαισίου αντιλήψεων, απόψεων και στάσεων γύρω από ζητήματα που τους αφορούν, η δημιουργία μιας κοινής γλώσσας που να περιγράφει τους στόχους και τα στοιχεία της εναλλακτικής αυτής που ονομάζεται Κ.ΑΛ.Ο. Ένα ζητούμενο που μπαίνει σε προτεραιότητα όταν οι φορείς που δρουν στο χώρο αυτό θέλουν να αρθρώσουν κοινό λόγο για το όραμά τους, κοινή απεύθυνση προς την εκάστοτε εξουσία και την ευρύτερη κοινωνία και γιατί όχι να δημιουργήσουν μια κοινή ταυτότητα.

Το *ερευνητικό θέμα* είναι η μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων των συνεργατικών εγχειρημάτων για την Κ.ΑΛ.Ο μέσα από τα βασικά χαρακτηριστικά που την συνθέτουν ως λογική.

Ο *ερευνητικός στόχος* είναι, η διερεύνηση των αντιλήψεων εκείνων, οι οποίες ενυπάρχουν μέσα στα συνεργατικά εγχειρήματα διαφορετικών τύπων, που καθιστούν δυνατή τη δημιουργία ενός κοινού τύπου, μιας κοινής «εικόνας», μιας κοινής κουλτούρας, που θα μπορούσε να αποτελέσει ένα συνεκτικό στοιχείο στη δημιουργία μιας ταυτότητας με κοινές αρχές και στόχους. Οι εμπλεκόμενοι/ες στην έρευνα καλούνται να παίξουν ένα διττό ρόλο αυτόν του «κοινού νου» με απόψεις για την Κ.ΑΛ.Ο αλλά και των «ειδικών», των «εμπειρογνομόνων» που παράγουν θεωρία.

Το παραπάνω θα επιτευχθεί καταγράφοντας και τις ομοιότητες και τις διαφοροποιήσεις που τυχόν δείξει η έρευνα, εφόσον η κοινή κουλτούρα δεν στηρίζεται απαραίτητα σε ομοιογένεια.

Τον παραπάνω στόχο θα τον προσεγγίσουμε α) διερευνώντας τις αντιλήψεις των διαφορετικών τύπων συνεργατικών εγχειρημάτων αλλά και των μελών τους γύρω από έννοιες που είναι βασικές για το περιεχόμενο της Κ.ΑΛ.Ο όπως οι έννοιες της αλληλεγγύης, του εναλλακτικού παραγωγικού μοντέλου αλλά και για την ίδια την Κ.ΑΛ.Ο ως σύνολο, β) διερευνώντας τα προσωπικά κίνητρα και στόχους συμμετοχής των μελών σε κάποιο εγχείρημα.

Τα *ερευνητικά ερωτήματα* είναι:

- 1) Ποιες είναι οι αντιλήψεις των συνεργατικών εγχειρημάτων και των μελών τους για την Κ.ΑΛ.Ο στην οποία δραστηριοποιούνται και για την αλληλεγγύη,;
- 2) Ποιά είναι τα κίνητρα και οι στόχοι συμμετοχής των μελών που εμπλέκονται;
- 3) Ανάδειξη στοιχείων που επιτρέπουν στα συνεργατικά εγχειρήματα να διαμορφώσουν ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς

Μεθοδολογία

Στην παρούσα μελέτη θα προχωρήσουμε σε ανάλυση περιεχομένου είκοσι δημοσιευμένων κειμένων των εγχειρημάτων και δεκατεσσάρων συνεντεύξεων που λάβαμε από συμμετέχοντες/ουσες σε κάθε εγχείρημα. Η ανάλυση περιεχομένου συνιστά ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση των παραμέτρων σκέψης και δράσης των ατόμων, οργανώνοντας και προβάλλοντας εξατομικευμένες αντιλήψεις και κοινωνικές αναπαραστάσεις οι οποίες εκφράζονται μέσω του (προφορικού ή και γραπτού) λόγου (Σακαλάκη, 2001).

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μία διαδικασία προσέγγισης και διερεύνησης που ανάγει τον λόγο σε κεντρική δομή ανάλυσης και βασική δεξαμενή άντλησης πληροφορίας. Δεν εστιάζει στην υποκειμενική θεώρηση των φαινομένων από τους συμμετέχοντες.

Θα χρησιμοποιήσουμε μια στατιστική μέθοδο για την ανάλυση περιεχομένου κειμένων, βασισμένη στη γαλλικής προέλευσης, λεξικομετρία. Αυτή η μέθοδος αναπτύχθηκε αρχικά από τον Max Reinert (1983, 1990) και προσφάτως εφαρμόστηκε σε λογισμικό ανοιχτού κώδικα (Ratinaud & Dejean, 2009 στο Ratinaud, 2016) με το όνομα IRaMuTeQ και έχει ήδη εφαρμοστεί σε μεγάλα σώματα κειμένων .

Η μέθοδος Reinert, περιγράφει μια στρατηγική λεκτικής ανάλυσης, δηλαδή μια διαδικασία που μετατρέπει μια ακολουθία από χαρακτήρες σε μια ακολουθία από λεκτικές μονάδες. Το λογισμικό αυτό παρέχει στους χρήστες διαφορετικές αναλύσεις κειμένων, άλλες απλές όπως η βασική λεξικογραφία που βασίζεται στην λημματοποίηση και στην συχνότητα λέξεων, ή πιο περίπλοκες όπως κατιούσα ιεραρχική ταξινόμηση, παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών και αναλύσεις ομοιοτήτων. Η κατανομή του λεξιλογίου παρουσιάζεται με ολοκληρωμένο και σαφή τρόπο με γραφικές παραστάσεις που προκύπτουν από τη λεξικογραφική ανάλυση. Ο ερευνητής δεν παρεμβαίνει στην όλη διαδικασία, παρά μόνο τεχνικά αλλά και ερμηνευτικά καθώς εναπόκειται στον ίδιο να προχωρήσει σε ερμηνευτικές προσεγγίσεις για το παραγόμενο αποτέλεσμα του προγράμματος.

- Το *πρώτο* ερώτημα θα ερευνήσει το αξιακό σύστημα, τις αντιλήψεις των φορέων Κ.ΑΛ.Ο για την ίδια μέσα από θέσεις πάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα, θα προσεγγιστεί με α) ανάλυση περιεχομένου δημοσιοποιημένων κειμένων των εγχειρημάτων και με β) ανάλυση περιεχομένου ημιδομημένων συνεντεύξεων από μέλη εγχειρημάτων.
- Το *δεύτερο* ερώτημα σκοπεύει να ερευνήσει τα κίνητρα και τους στόχους συμμετοχής των μελών με ημιδομημένες συνεντεύξεις, με σκοπό την σε βάθος κατανόηση.
- Το *τρίτο* ερώτημα θα προσεγγιστεί από τα αποτελέσματα των παραπάνω αναλύσεων.

Σ' έναν «χώρο» υπό διαμόρφωση όπως αυτός της Κ.ΑΛ.Ο, οι επίσημες καταγραφές των εγχειρημάτων εν ενεργεία είναι σε εξέλιξη με βασική πηγή πληροφόρησης το Μητρώο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Σύμφωνα με το δημοσιευμένο μητρώο φορέων Κ.ΑΛ.Ο^{iv} υπάρχουν 1.097 συνεργατικά εγχειρήματα με νομικό πρόσωπο, υπάρχουν όμως και διαδικτυακές πλατφόρμες^{v,vi} που παρέχουν πλήρη και ανανεωμένη πληροφόρηση σχετικά με τα άτυπα δίκτυα και δομές που εντάσσονται στην αφήγησή μας για την Κ.ΑΛ.Ο και που ανέρχονται σε έναν αριθμό 250 – 300 ομάδες. Τα εγχειρήματα έχουν πανελλαδική γεωγραφική κατανομή και εξαπλώνονται σε όλους τους τομείς της οικονομίας.

Μελέτη 1: Ανάλυση περιεχομένου κειμένων

Έπειτα από την κατάλληλη επεξεργασία, έγινε εισαγωγή στο πρόγραμμα ανάλυσης IRAMUTEQ είκοσι (20) δημοσιευμένων κειμένων συνεργατικών εγχειρημάτων Κ.ΑΛ.Ο εν ενεργεία, τα οποία συλλέχθηκαν από το διαδίκτυο, με βάση εννέα (9) διαφορετικούς τομείς που δραστηριοποιούνται. Δύο (2) κείμενα από κάθε τομέα, εκτός του εμπορίου/διακίνησης τροφής που χρησιμοποιήσαμε τέσσερα (4) κείμενα λόγω του μεγάλου ποσοστού που εμφανίζουν σε όλο το πεδίο για λόγους αναλογικότητας^{vii}.

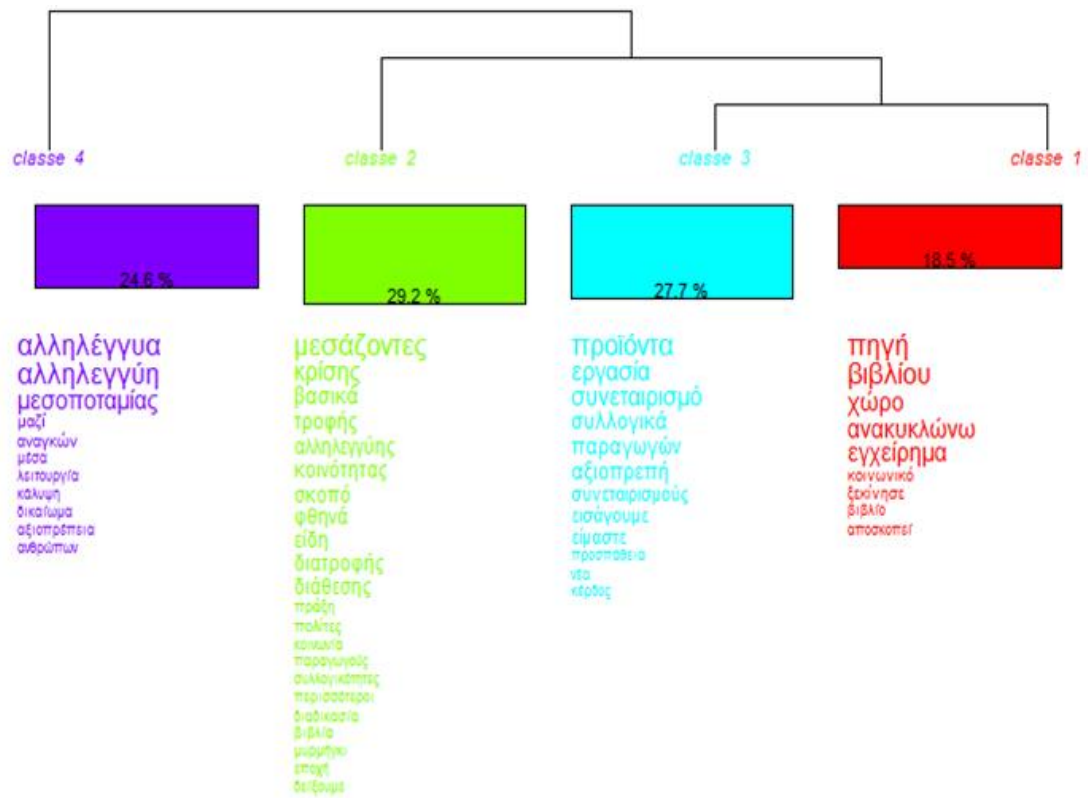
Πίνακας 1. Μεταβλητές (τομέας δράσης, τύπος κειμένου)

Τομέας δράσης	EK	EM.TP	ΑΓΡ.ΜΕΤ	ΠΕΡ.ΕΝ	ΑΝΑΚ	ΠΟΛ	ΕΣΤ	ΤΧ.ΝΟΜ	ΤΕΧ
Είδος κειμένου									
Διακηρυκτικό	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Δράσης	1	2	1	1	1	1	1	1	1
<p><i>Σημείωση:</i></p> <p><i>Sector 1: EK = εκπαίδευση, Sector 2: EM.TP = εμπόριο τροφή /διακίνηση Sector 3: ΑΓΡ.ΜΕΤ= αγροτικά/ μεταποίηση, Sector 4 : ΠΕΡ.ΕΝ= περιβάλλον / ενέργεια, Sector 5 : ΑΝΑΚ= ανακύκλωση, Sector 6 : ΠΟΛ= πολιτισμός, Sector 7: ΕΣΤ= εστίαση, Sector 8: Τ.Χ.ΝΟΜ= εναλλακτικά νομίσματα. Sector 9: ΤΧ ΤΕΧ= τεχνολογία</i></p> <p><i>About 1: Διακηρυκτικό κείμενο, About 2: Κείμενο Δράσης</i></p>									

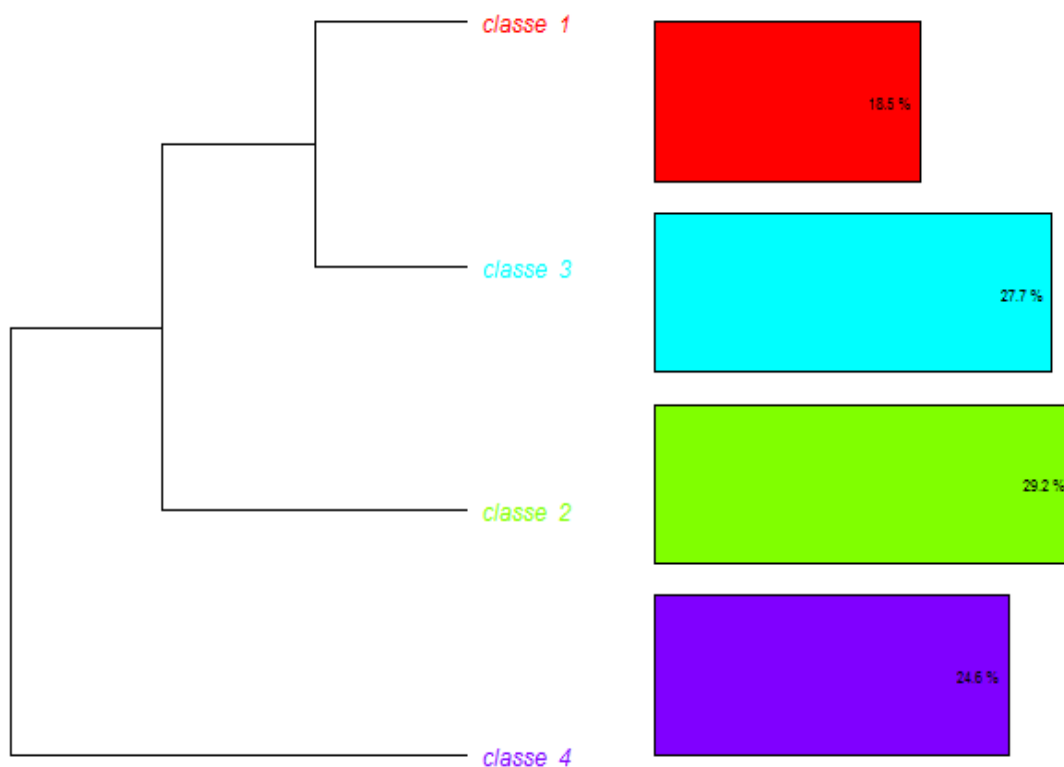
Αποτελέσματα ανάλυσης κατιούσας ιεραρχικής ταξινόμησης

Στο σώμα των δημοσιευμένων κειμένων έγιναν δυο αναλύσεις: Από την ανάλυση DHA (Method of descending hierarchical analysis), κατιούσα ιεραρχική ταξινόμηση, δημιουργήθηκαν 4 λεκτικά σύνολα που νοηματοδοτούν 4 τάξεις. Αυτά

τα σύνολα ονομάζονται "λεξικοί κόσμοι" από τον Reinet καθώς αντιπροσωπεύουν τα διάφορα θεματικά περιεχόμενα των κειμένων.

Γράφημα 1. Δέντρο κατηγοριοποιήσεων και χαρακτηριστικών λέξεων σε κάθε τάξη

Γράφημα 2. Δενδρόγραμμα, μέγεθος τάξεων

Για να περιγράψουμε αυτά τα αποτελέσματα, χρησιμοποιούμε το λεξιλόγιο κάθε κατηγοριοποίησης για να προσεγγίσουμε το νόημά της. Επισημαίνουμε επίσης δύο από τις πιο αντιπροσωπευτικές φράσεις από κάθε κατηγοριοποίηση.

Τάξη 1: Η τάξη αυτή παρουσιάζει τις πρακτικές του πειραματισμού, τις εναλλακτικές πρακτικές για ένα διαφορετικό μοντέλο που γεννιέται στο δευτερογενή τομέα της οικονομίας. Αποτυπώνει παραγωγικούς κλάδους που αποσκοπούν και σε κοινωνικά ωφέλιμους στόχους, πέρα από τις συνέπειες και το κατεπείγον της κρίσης. Καλύπτει το 18,5% του συνολικού λεκτικού υλικού και είναι συγκριτικά με τις υπόλοιπες η μικρότερη/ασθενέστερη ερμηνευτική τάξη.

**** *sector_5 *about_1⁴

δραστηριοποιείται στις γειτονιές του αρκτικού διαμερίσματος ένα ελπιδοφόρο συλλογικό οικολογικό και κοινωνικό συνεταιριστικό εγχείρημα ξεκίνησε στην πάτρα τον Νοέμβριο του 2013 η κοινσεπ ανακυκλώνω στην πηγή.

**** *sector_6 *about_1

οι εκδόσεις των συναδέλφων είναι ένα αυτοδιαχειριζόμενο εγχείρημα στο χώρο του βιβλίου.

Τάξη 2: Η τάξη αυτή αναφέρεται σε ζητήματα επιβίωσης πληττόμενων από την κρίση, σε μια οικονομία της επιβίωσης και κάλυψης βασικών αναγκών κυρίως της τροφής. Θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε ως στρατηγική αυτοάμυνας των πολιτών, μέσα από συλλογικότητες που λειτουργούν ως κοινότητες αλληλεγγύης, έμπρακτης συμπαράστασης και υποστήριξης για την κάλυψη αρχικά βασικών αναγκών μα την ίδια στιγμή και αυτές της κοινωνικοποίησης, τις ανάγκες αποδοχής και του ανήκειν σε μια ομάδα. Καλύπτει το 29,2% του συνολικού λεκτικού υλικού και είναι συγκριτικά μεγαλύτερη από όλες τις υπόλοιπες τάξεις.

**** *sector_2 *about_2

Οι αγορές αυτές σκοπό έχουν να καταργήσουν στην πράξη τους κερδοσκόπους και τους μεσάζοντες έτσι ώστε οι πολίτες να προμηθεύονται φθηνά και ποιοτικά βασικά είδη διατροφής κατευθείαν από επιλεγμένους παραγωγούς ή παραγωγικές συλλογικότητες σε μια περίοδο που ο αντίκτυπος της κρίσης συνεχώς εντείνεται στη γειτονιά μας.

**** *sector_2 *about_2

⁴ Sector 1: εκπαίδευση, Sector 2: εμπόριο τροφή /διακίνηση Sector 3: αγροτικά/ μεταποίηση, Sector 4 : περιβάλλον / ενέργεια, Sector 5 : = ανακύκλωση, Sector 6 : πολιτισμός, Sector 7: εστίαση, Sector 8: εναλλακτικά νομίσματα. Sector 9: τεχνολογία

About 1: Διακηρυκτικό κείμενο, About 2: Κείμενο Δράσης

το μυρμήγκι το δίκτυο αλληλεγγύης της 6ης δημοτικής κοινότητας από το 2013 πραγματοποιεί στην πλατεία κυψέλης το αλληλέγγυο παζάρι χωρίς μεσάζοντες προσπαθώντας να παρέμβει άμεσα στη διαδικασία διάθεσης της τροφής.

Τάξη 3: Η τάξη αυτή αναφέρεται σε οικονομική δραστηριότητα μεν, αλλά με επίκεντρο την οργάνωση της εργασίας και γενικότερα της παραγωγής. Παρουσιάζει στοιχεία ταυτότητας ενός νέου αφηγήματος, χαρακτηριστικά ενός εναλλακτικού μοντέλου με έμφαση στην συλλογική οργάνωση της οικονομικής διαδικασίας και τις παραγωγικές δυνάμεις που ενεργούν. Απαντά στο πως διαφορετικά δουλεύουμε και οργανωνόμαστε εσωτερικά, σε έναν τρόπο με στοιχεία οριζοντιότητας. Καλύπτει το 27,7% του συνολικού λεκτικού υλικού και είναι η δεύτερη μεγαλύτερη τάξη.

***** *sector_7 *about_1*

όλα αυτά είμαστε εμείς σε μια εποχή που ευνοεί την ατομικότητα απαντάμε συλλογικά έχοντας ως βασική μας αρχή την αξιοπρεπή εργασία το μανταλάκι είναι ένα συνεργατικό καφενείο, προμηθευόμαστε τα προϊόντα μας από μικρούς παραγωγούς και άλλους συνεταιρισμούς σπάζοντας το φράγμα των διαμεσολαβητών

***** *sector_2 *about_1*

δεν είμαστε ιδιοκτήτες μιας εναλλακτικής επιχείρησης αλλά μια ομάδα ανθρώπων που αυτοδιαχειρίζονται την εργασία τους στόχος μας είναι αφού εξασφαλίσουμε μια αξιοπρεπή ανταμοιβή για την εργασία μας να κοινωνικοποιήσουμε το τυχόν πλεόνασμα είτε εισάγοντας νέα μέλη στον συνεταιρισμό

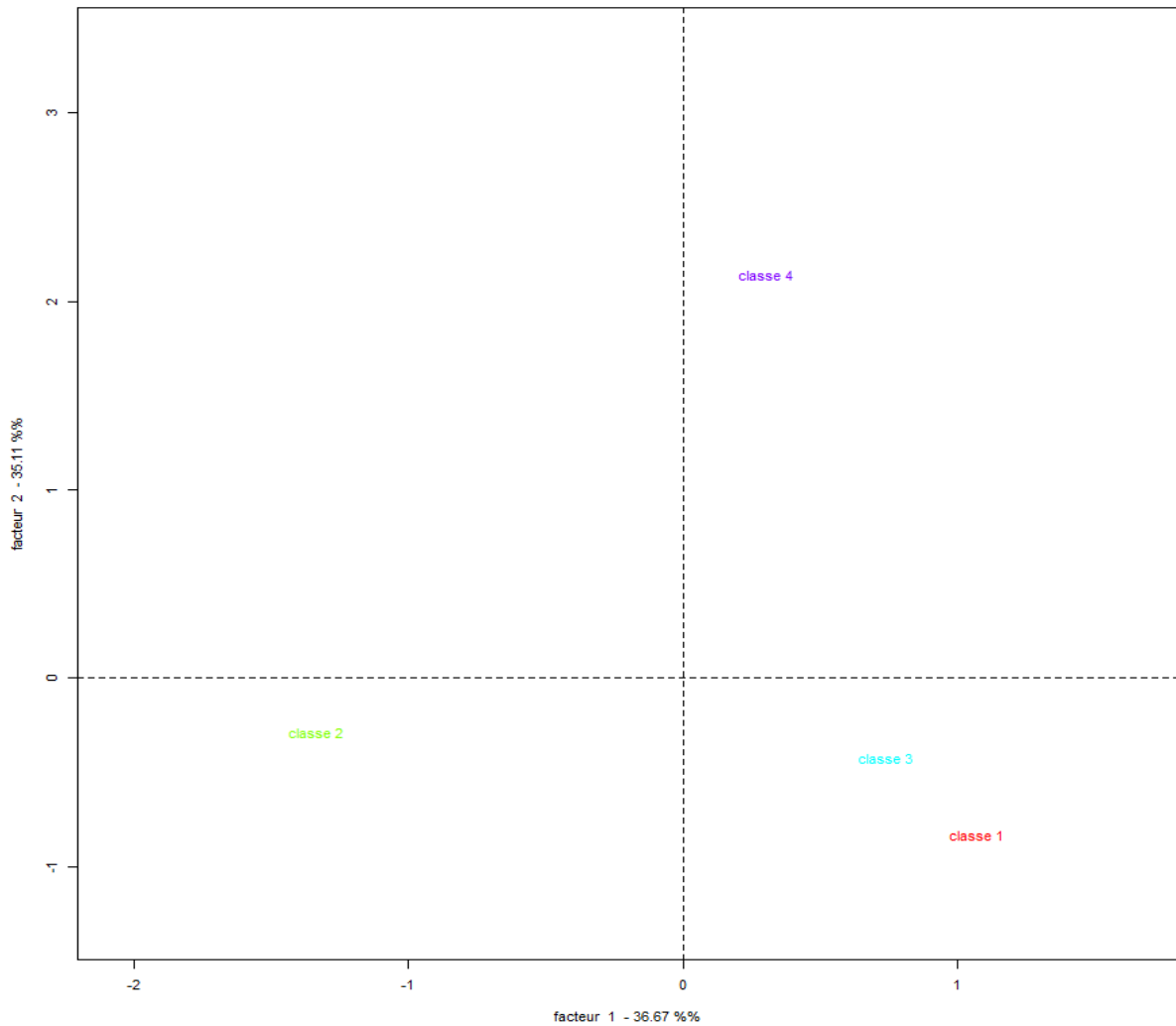
Τάξη 4: Η τάξη αυτή αναφέρεται στο ιδεολογικό υπόβαθρο των δρώντων, στο αξιακό πλαίσιο και τα κίνητρα που υποκινούν τις πρακτικές τους. Παρουσιάζεται η αλληλεγγύη ως μέσο και σκοπός της δράσης τους. Η αλληλεγγύη ως συμπεριφορά, ως ανάγκη κοινωνικής συμμετοχής αλλά και ως αξία ευρύτερη που σχετίζεται με κοινωνικά δικαιώματα του πολίτη. Καλύπτει το 24,6% του συνολικού λεκτικού υλικού του συνόλου των κατηγοριοποιήσεων των κειμένων.

***** *sector_2 *about_2*

όλοι και όλες με όπλο μας την αλληλεγγύη διεκδικούμε το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια ενάντια σε οποιονδήποτε προσπαθεί να μας το αφαιρέσει έτσι συμμετέχουμε και ενισχύουμε τη 17η αλληλέγγυα αγορά χωρίς μεσάζοντες την κυριακή 24/4 στην πλατεία κυψέλης.

**** *sector_2 *about_1

η λειτουργία του στηρίζεται σε δυο βασικές αρχές αλληλεγγύη απ όλους και προς όλους χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς άμεση λήψη αποφάσεων από τον πυρήνα των ίδιων ανθρώπων που συμμετέχουν ενεργά και σηκώνουν το βάρος των πρακτικών αναγκών.

Γράφημα 3. Παραγοντικό διάγραμμα τάξεων

Στο σχήμα 3, βλέπουμε τις σχέσεις μεταξύ των κατηγοριών, δηλαδή την οργάνωση των πτυχών της αναπαράστασης που εντοπίσαμε από την προηγούμενη ανάλυση. Φαίνεται λοιπόν ότι η 1η και η 3η τάξη κατατάσσονται μαζί, δηλώνουν το εναλλακτικό παραγωγικό μοντέλο που προτείνει η Κ.ΑΛ.Ο σε διάφορους τομείς της οικονομίας, με χαρακτηριστικό της τη συλλογική διαχείριση της εργασίας και της παραγωγής, τις παραγωγικές δυνάμεις προς μια άλλη κατεύθυνση πέρα από το φόντο της κρίσης. Ως αναπαράσταση της Κ.ΑΛ.Ο παρουσιάζεται το εναλλακτικό παραγωγικό μοντέλο με συλλογική διαχείριση εργασίας/παραγωγής.

Η 2η τάξη που βρίσκεται στον αντίποδα της 1ης και της 3ης ως προς τον πρώτο άξονα αλλά στην ίδια πλευρά ως προς τον δεύτερο δηλώνει την οικονομία της αλληλεγγύης ως αυτοάμυνα και επιβίωση των πιο αδύναμων με φόντο την κρίση. Η αναπαράσταση της Κ.ΑΛ.Ο παρουσιάζεται ως συλλογική αυτοάμυνα απέναντι στις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες της κρίσης.

Η 4η τάξη που βρίσκεται στον αντίποδα των υπολοίπων κατά μήκος του δεύτερου άξονα, δεν αναφέρεται σε δράση αλλά δηλώνει το αξιακό πλαίσιο, το μέσο που κινεί τη δράση και σε όσους άμεσα θίγονται με θέματα επιβίωσης αλλά και για όσους επιχειρούν διαφορετικό μοντέλο παραγωγής και εργασίας. Στο κέντρο είναι ο άνθρωπος και οι ανάγκες του, τα δικαιώματα και ο αξιοπρεπής τρόπος δηλαδή οργάνωση κοινωνικής ζωής σύμφωνα με την αρχή της ανάγκης.

Αποτελέσματα ανάλυσης Wordcloud

Στη συνέχεια ακολουθήσαμε την απεικόνιση «wordcloud» σε όλο το σώμα του κειμένου. Η ανάλυση αυτή συγκεντρώνει τις λέξεις και τις οργανώνει γραφικά ανάλογα με τη συχνότητά τους. Όσο μεγαλύτερη είναι η λέξη στο γράφημα, τόσο πιο έντονα εμφανίζεται στο σώμα των κειμένων.

στο ιδεολογικό και το αξιακό πλαίσιο και στην τάξη 2 η οποία νοηματοδοτεί την κρίση και την επιβίωση. Εμβαθύνοντας στις εκφράσεις (text segments) που εμφανίζονται στις τάξεις 2 και 4 βλέπουμε ότι χρησιμοποιείται για να δείξει την εγγύτητα της κοινωνικής θέσης, τον αντίποδα του κέρδους και των διακρίσεων, το εναλλακτικό και το συνεργατικό, υποστήριξη στους αδύναμους και τον τρόπο λειτουργίας τους. Χαρακτηριστικά αποσπάσματα για «αλληλεγγύη» είναι τα παρακάτω:

**** *sector_6 *about_2

παρακάτω παραθέτουμε κατάλογο με τα ποσά που έχουμε διαθέσει είτε ως απόδοση από βιβλία που έχουν κυκλοφορήσει με αυτό τον σκοπό είτε ως πράξη αλληλεγγύης απέναντι σε κοινωνικά εγχειρήματα

**** *sector_2 *about_1

παρεμβαίνουμε στην διαδικασία διάθεσης της τροφής μας και καταργούμε στην πράξη τους μεσάζοντες και τους κερδοσκόπους έτσι ώστε οι πολίτες να προμηθεύονται φθηνά και ποιοτικά βασικά είδη διατροφής κατευθείαν από επιλεγμένους παραγωγούς ή παραγωγικές συλλογικότητες που δρουν με αλληλεγγύη

**** *sector_2 *about_2

όλοι και όλες με όπλο μας την αλληλεγγύη διεκδικούμε το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια ενάντια σε οποιονδήποτε προσπαθεί να μας το αφαιρέσει έτσι συμμετέχουμε και ενισχύουμε τη 17η αλληλέγγυα αγορά χωρίς μεσάζοντες την κυριακή 24/4 στην πλατεία κυψέλης

**** *sector_1 *about_2

την ώρα που κυκλοφορούν μόνο ποντίκια κι αρουραίοι και ενώ οι δράσεις της μεσοποταμίας βρίσκονται σε περίοδο πασχάλινής ανάπαυλας επέλεξαν να εκφράσουν την οργή τους απέναντι στην αλληλεγγύη τη δημιουργία και την κοινή δράση ανθρώπων με διαφορετικές καταβολές

**** *sector_3 *about_1

είναι να τεθούν οι βάσεις για μια αυτόνομη αλληλέγγυα ανταλλακτική μικρο οικονομία που δεν θα αποσκοπεί στην αισχροκέρδεια

Συμπεράσματα από τη μελέτη 1

Οι κατηγοριοποιήσεις που προέκυψαν από την αυτόματη ιεραρχική ταξινόμηση και οι ερμηνείες που τους δίνουμε, μετά από προσεκτική μελέτη των αντιπροσωπευτικών φράσεων, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η αναπαράσταση των φορέων για την Κ.ΑΛ.Ο συνίστανται σε δύο άξονες πρακτικής, που θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι δύο τρόποι έκφρασής της, δύο σύνολα πρακτικών και δράσεων και παράλληλα μια διάσταση αξιακή. Ο ένας τρόπος έκφρασής της, την προσεγγίζει ως την οικονομία της επιβίωσης σε καιρούς κρίσης, με την αλληλοβοήθεια, την υποστήριξη και τη συμπαράσταση, με τη συλλογική αυτοάμυνα με όχημα την αλληλεγγύη.

Ο δεύτερος τρόπος έκφρασης της αναπαράστασης της Κ.ΑΛ.Ο την προσεγγίζει ως ένα εναλλακτικό μοντέλο παραγωγής και εργασίας και ως προς τους σκοπούς και ως προς τα μέσα. Με συνεταιρισμένους εργαζόμενους και πειραματισμούς σε διαφορετικά αντικείμενα με όχημα τη συλλογική διαχείριση της εργασίας. Αυτές οι δυο πτυχές στο χώρο της Κ.ΑΛ.Ο είναι υπαρκτές και πολλές φορές συγκρούονται ως προς τους σκοπούς τους, ενώ η συγκεκριμένη ανάλυση φωτίζει ότι μπορεί να φαίνονται αντιθετικές διότι απαντάνε άλλες ανάγκες από μία σκοπιά, την ίδια στιγμή βρίσκονται σε κοινή πλευρά ως προς το αξιακό πλαίσιο και τους στόχους που υπηρετούν.

Στη συνέχεια εμβαθύνοντας στη χρήση του όρου «αλληλεγγύη» βλέπουμε ότι δεν συναντάται στην πτυχή της Κ.ΑΛ.Ο ως το εναλλακτικό μοντέλο οργάνωσης της παραγωγής και εργασίας. Φαίνεται ότι δεν χρησιμοποιείται από τους συμμετέχοντες όταν περιγράφουν την οικονομική τους δραστηριότητα. Αντ' αυτού τη συναντάμε πολύ στην πτυχή της Κ.ΑΛ.Ο ως την οικονομία της επιβίωσης μέσα στην κρίση, που εκπορεύεται συνήθως από εθελοντικές οργανώσεις και όχι νομικές προσωπικότητες

με εμπορική δραστηριότητα. Τη συναντάμε όπου προέχει η κοινωνική, οικειοθελής δράση αυτοβοήθειας ως βασική αρχή οργάνωσης των εγχειρημάτων τους.

Αν αναλογιστούμε λοιπόν ότι η χρήση της λέξης «αλληλεγγύη» ως συμπεριφορά υποστήριξης, ως συναίσθημα και ως κίνητρο για την δημιουργία συλλογικοτήτων αλλά και ως ιδεολογική αξία στην Ελλάδα της κρίσης, συναντάται και χρησιμοποιείται στην καθημερινότητα κατά κόρον για να ορίσει ομάδες αλληλοβοήθειας και αναπαραγωγής της καθημερινότητας, χωρίς εμπορική δραστηριότητα, μέσα από το χτίσιμο σχέσεων που βρίσκονται ήδη ή εν δυνάμει σε κοινή θέση, γίνεται κατανοητό γιατί συναντάται στη μελέτη μας περισσότερο στην αναπαράσταση της «οικονομίας της επιβίωσης». Σε αυτή τη λογική η «αλληλεγγύη» δίπλα στην «οικονομία» φαντάζει ανοίκεια σύνδεση, εξωτερική από τις εδώ πρακτικές και φαίνεται ότι αυτή η σχέση δεν είναι αυτονόητη ακόμα και για τα ίδια τα συνεργατικά εγχειρήματα.

Από αυτό ακριβώς το σημείο θα εκκινήσουμε για τις συνεντεύξεις σε μέλη συνεργατικών εγχειρημάτων, όπου μεταξύ άλλων ερωτημάτων θα συνεχίσουμε την παραπάνω προβληματική: Για το αν υπάρχουν διαφορές ως προς την αντίληψη για την έννοια της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας και της αλληλεγγύης στην Ελλάδα από κομμάτια του χώρου της Κ.Α.Λ.Ο.

Μελέτη 2: Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων

Στη μελέτη 2 θα προχωρήσουμε στην ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων που έγιναν με τη χρήση ημιδομημένου ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα). Η χρήση της ποιοτικής συνέντευξης βασίζεται σε μια οντολογική προσέγγιση για το τι συνιστά τον κοινωνικό κόσμο, η οποία αντιλαμβάνεται τις εμπειρίες, τις απόψεις, τις ερμηνείες και τις διαδράσεις των ανθρώπων ως σημαντικές διαστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Η ημιδομημένη συνέντευξη εις βάθος αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων, κατά κάποιον τρόπο, ερωτήσεων και χρησιμοποιείται συχνά από νέους ποιοτικούς μελετητές ώστε να έχουν έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης. Χρειάζεται να σημειωθεί εδώ ότι ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Η επιλογή ενός ημιδομημένου ερωτηματολογίου, φάνηκε η πιο ενδεδειγμένη μέθοδος για την προσέγγιση ενός θέματος που δεν έχει ερευνηθεί σε μεγάλη έκταση στην Ελλάδα που θα μας δώσει τη δυνατότητα της κατανόησης και τη δυνατότητα ερμηνείας του λόγου τους.

Βάσει των αποτελεσμάτων από την μελέτη 1, της ανάλυσης περιεχομένου των κειμένων των εγχειρημάτων, επιλέχθηκαν συγκεκριμένες θεματικές ενότητες που οι ερωτήσεις επιδιώκουν να καλύψουν. Οι θεματικές ενότητες είναι:

- *Εγώ και το εγχείρημά μου, κίνητρα και στόχοι: π.χ. «Από πότε ξεκινήσατε να ασχολείστε;», «Πόσο χρόνο αφιερώνετε στην συμμετοχή σας;», «Ποιόν θα ιεραρχούσατε τον πιο σημαντικό λόγο για τη συμμετοχή σας;».*

- *Αντιλήψεις γύρω από την έννοια της αλληλεγγύης: π.χ. «Θα χαρακτηρίζατε την πρακτική σας ως πράξη αλληλεγγύης;», «Τι θέλεις να εκφράσεις όταν αναφέρεσαι στη λέξη αλληλεγγύη».*
- *Γενικές αντιλήψεις τη σχέσης παρούσας κατάστασης και εγχειρήματος: π.χ. « Πώς συνδέεις τη δράση του εγχειρημάτος σου με τη γενικότερη κατάσταση που ζούμε;», «Στον κλάδο που ενεργοποιείστε τι είδους πολιτικές κυριαρχούν;».*
- *Αντιλήψεις για την Κ.Α.Λ.Ο: π.χ. «Αντιλαμβάνεσαι το εγχείρημά σου, ως κομμάτι της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας;», «Που θεωρείς ότι στοχεύει η Κ.Α.Λ.Ο;», «Υπάρχει ποικιλομορφία στο χώρο της Κ.Α.Λ.Ο;».*

Οι συμμετέχοντες/ουσες είναι 14 μέλη εγχειρημάτων, η κατανομή ανδρών και γυναικών ήταν ίση. Η κατανομή σε μέλη εγχειρημάτων με νομικό πρόσωπο ήταν ίση με τα μέλη εγχειρημάτων που δεν έχουν νομικό πρόσωπο. Οι τομείς / φυσικό αντικείμενο των εγχειρημάτων έχουν διαχωριστεί στα ακόλουθα: α) σίτιση/διανομή ειδών πρώτης ανάγκης, β) τράπεζες χρόνου/ανταλλακτικές υπηρεσίες, γ) συμβουλευτική/πολιτισμός δ) επιστήμη/τεχνολογία ε) εμπόριο τροφής.

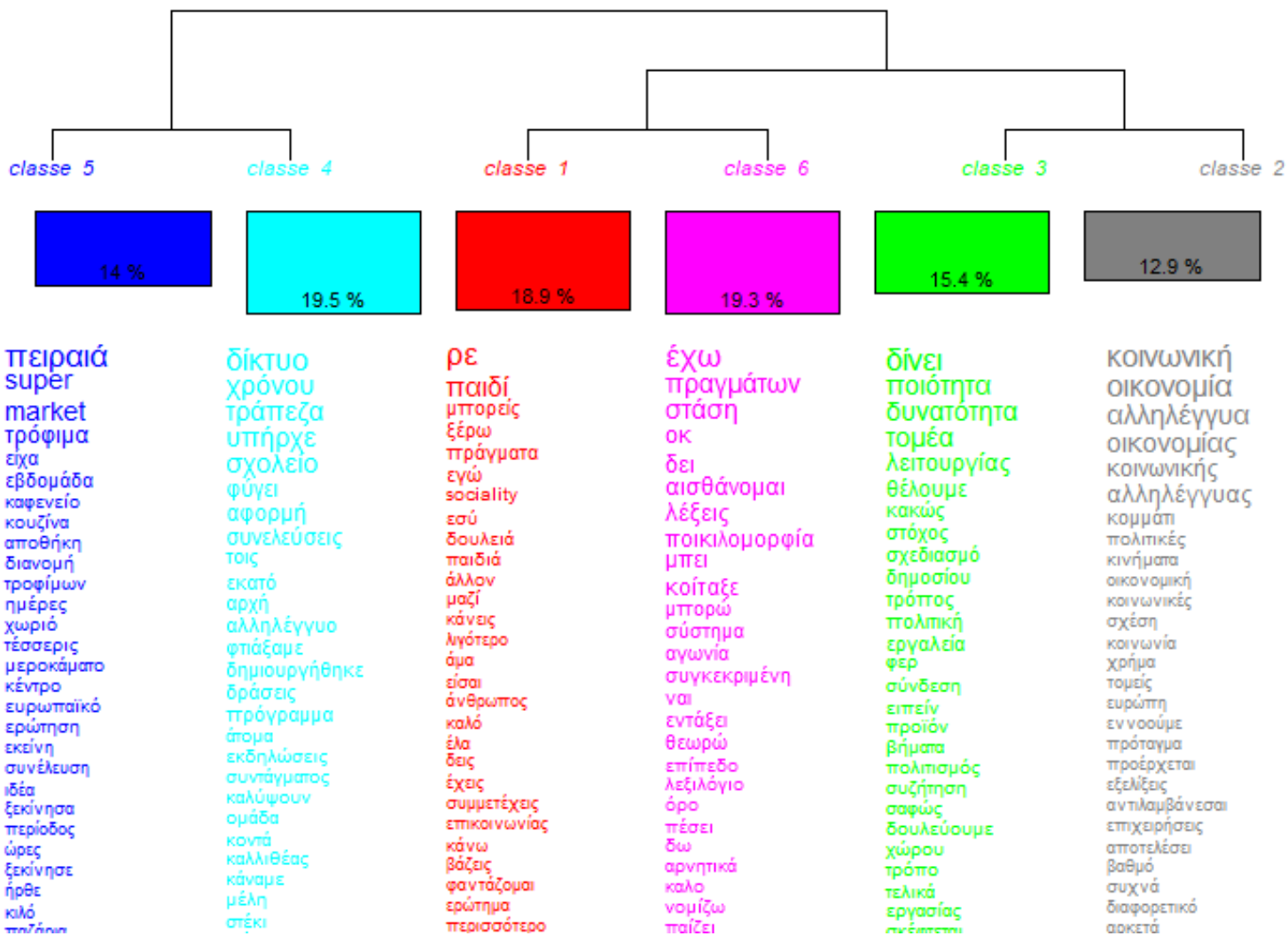
Η διαδικασία λήψης των συνεντεύξεων έγινε σε δύο φάσεις, την περίοδο του Ιουλίου και την περίοδο του Οκτώβρη – Νοέμβρη 2017, σε εξωτερικούς δημόσιους χώρους, είχαν μέσο όρο διάρκειας 45' και οι συνεντευξιαζόμενοι/ες είχαν πλήρη ενημέρωση για το απόρρητο της συζήτησης και τους σκοπούς της έρευνας. Η συνέντευξη ακολούθησε το ημί δομημένο ερωτηματολόγιο που είχαμε προετοιμάσει με μικρές προσαρμογές για καλύτερη εφαρμογή ανάλογα με τη φύση του εγχειρήματος Χαρακτηριστικά υλικού προς ανάλυση: 14 συνεντεύξεις με μεταβλητές α) τυπικό ή τύπικο β) κλάδος / τομέας

Πίνακας 2. Τύποι εγχειρημάτων, τομείς δράσης

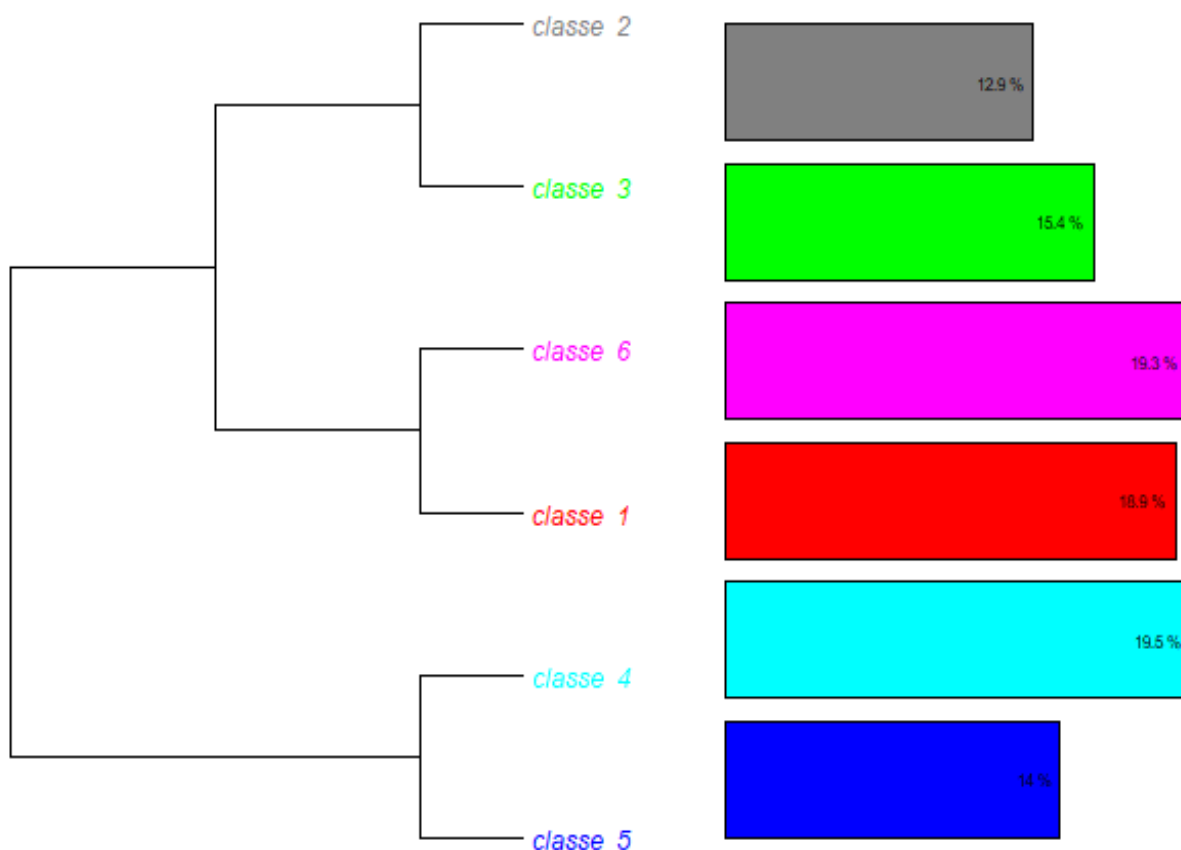
Τομείς δράσεις	Sector 1: Εμπόριο Τροφής	Sector 2: Σίτιση /διανομή ειδών πρώτης ανάγκης	Sector 3: Τράπεζες χρόνου / ανταλλαγές	Sector 4: Συμβουλευτική/πολιτισμός	Sector 5: Επιστήμη/ τεχνολογία
Τύποι εγχειρημάτων					
Category 1: Τυπικό / εμπορικό	2	0	0	3	2
Category 2: Μη τυπικό/ μη εμπορικό	1	3	3	0	0

Αποτελέσματα ανάλυσης Κατιούσας Ιεραρχικής Ταξινόμησης

Στο σώμα των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων έγιναν δυο αναλύσεις. Από την ανάλυση DHA (Method of descending hierarchical analysis), κατιούσα ιεραρχική ταξινόμηση, δημιουργήθηκαν 6 σύνολα λεκτικού υλικού που νοηματοδοτούν 6 τάξεις.

Γράφημα 5. Δέντρο κατηγοριοποιήσεων και χαρακτηριστικών λέξεων σε κάθε τάξη

Γράφημα 6. Δενδρόγραμμα, μέγεθος τάξεων

Για να περιγράψουμε τα αποτελέσματα, χρησιμοποιούμε το λεξιλόγιο κάθε κατηγοριοποίησης για να προσεγγίσουμε το νόημά της. Επισημαίνουμε επίσης 4 από τις πιο αντιπροσωπευτικές φράσεις από κάθε κατηγοριοποίηση.

Τάξη 1: Η τάξη αυτή περιγράφει τον τρόπο λειτουργίας ενός συνεργατικού εγχειρήματος και την προσπάθεια που επιχειρούν για αυτό το νέο μοντέλο ισότιμης και συμμετοχικής εργασίας. Κεντρική θέση στην τάξη αυτή έχει ότι τα μέλη δρουν από κοινού και υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για τον «άλλον» και τον «άνθρωπο» στην κοινωνική του διάσταση. Περιγράφονται οι προσωπικές αντιλήψεις του καθενός και της καθεμίας μέσα από την προσωπική τους εμπειρία, τον αντίκτυπο που έχει αυτή η ενασχόληση στον/στην καθένα/μία ξεχωριστά και κατά μια έννοια και τα προσωπικά τους κίνητρα, που παρουσιάζονται με τη χρήση ενεργητικών ρημάτων και λέξεων που αποτυπώνουν μια δυναμική κατάσταση. Στην τάξη αυτή το «εγώ» και το «κάνω»

ενοποιούνται σε μια κοινή νοηματοδότηση στοιχείων της ταυτότητάς τους και των αξιών σύμφωνα με τις οποίες δρουν. Καταλαμβάνει το 18,9% του συνολικού λεκτικού υλικού και είναι η 3^η μεγαλύτερη τάξη.

**** *id_13 *sector_5 *category_1

δηλαδή για παράδειγμα εγώ έκανα πρακτική έμεινα όμως ρε παιδί μου θα μπορούσα ξέρω εγώ να πάω στο εξωτερικό ή να ψάξω δουλειά εδώ πέρα με καλύτερα χρήματα με χειρότερα χρήματα τέλος πάντων με άλλες συνθήκες.

**** *id_7 *sector_3 *category_2

έτυχε να μου βγει έτσι αλλά θεωρώ ρε παιδί μου βασικό στοιχείο της ανθρωπιάς του να λες είσαι άνθρωπος το να μπορείς να ανταλλάσεις γνώσεις εμπειρίες οτιδήποτε εργασίες δηλαδή.

**** *id_5 *sector_2 *category_2

στα ποδαράκια σου και στα χεράκια και στα ποδαράκια των διπλανών σου που έχετε πορευτεί κάποια χρόνια μαζί πάμε να δούμε μπορούμε να κάνουμε κάτι ρε παιδί μου δεν θα βγούνε πολλά πράγματα ξέρεις μισθοί.

**** *id_6 *sector_4 *category_1

εγώ την αλληλεγγύη την αντιλαμβάνομαι θα ακουστεί λίγο γραφικό ρε παιδί μου αλλά την αντιλαμβάνομαι ως τρόπο ζωής ως τρόπο που κάνω κοινωνικές σχέσεις ως τρόπο που διαλέγω να εργαστώ ως τρόπο γενικά συγκρότησης.

Τάξη 2: Η τάξη 2 περιγράφει τις αντιλήψεις τους για την κοινωνική αλληλεγγύη οικονομία ως φαινόμενο γενικότερα. Παρουσιάζει το εύρος τόσο των πρακτικών που περιλαμβάνονται, κατά την άποψή τους, στο αφήγημα της Κ.ΑΛ.Ο δηλαδή μια τυπολογία τους. Στην τάξη τονίζεται η οραματική διάσταση που ενυπάρχει σ αυτό το διαφορετικό μοντέλο, περιγράφεται η πολιτική και η κοινωνική διάσταση της οικονομίας ως κίνητρο για την εμπλοκή των συμμετοχόντων-ουσών.

Μεταξύ άλλων, περιγράφεται ως κοινωνική αλλαγή των «από τα κάτω» με αυτοοργάνωση, με δυνατότητα να μετασχηματίζει κοινωνικές σχέσεις που απευθύνεται σε όλη την κοινωνία χωρίς στεγανά. Η ποικιλομορφία που ενυπάρχει στο εσωτερικό της αξιολογείται ως κάτι θετικό και διαφοροποιείται από το κυρίαρχο μοντέλο στον τρόπο λειτουργίας και στη στόχευση. *Νοηματοδοτεί τον αντίκτυπο των πρακτικών σε πολιτικό επίπεδο και εμπεριέχει στοιχεία κι εδώ ταυτοτικά. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αυτή η τάξη εκφράζει τις πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις της Κ.Α.Α.Ο. Καταλαμβάνει το 12,9% του συνολικού λεκτικού υλικού και αποτελεί τη μικρότερη τάξη συγκριτικά με τις υπόλοιπες.*

**** *id_12 *sector_1 *category_1

έχει ενταχθεί πάρα πολύς κόσμος στο κομμάτι της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα το οποίο βλέπω ότι έχει πάρα πολύ διαφορετικά οράματα για το τι εντέλει σημαίνει κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και δεν έχω καλή εικόνα ώστε να πω ποια.

**** *id_3 *sector_3 *category_2

ναι βέβαια είναι κομμάτι της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας γιατί παράγει γιατί παράγει προϊόν, παράγει μαθήματα αφενός αφετέρου γιατί είναι ενταγμένο σε δίκτυο οικονομικό που είναι ήδη της τράπεζας χρόνου.

**** *id_4 *sector_4 *category_1

υπάρχει ένα μεγάλο κομμάτι ανθρώπων οι οποίοι έρχονται στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία ως απόρροια του ιδεολογικού τους υπόβαθρου έτσι επομένως αναζητούνε την υλοποίηση εφαρμογή των αξιών και τα λοιπά υπάρχουν και οι οπορτουνιστές.

**** *id_9 *sector_3 *category_2

αλλά γενικώς η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία πρώτα από όλα εγώ δεν μπορώ δεν έχω και την λέω την αδυναμία μου το αλληλέγγυα δεν έχω

πιάσει πολύ μέσα σε αυτό εγώ πιο πολύ αντιλαμβάνομαι κοινωνική οικονομία στο επιχειρείν έτσι.

Τάξη 3: Στην τάξη 3 περιγράφεται η παραγωγική δραστηριότητα σε διάφορους τομείς της οικονομίας, πού διαφορετικά στοχεύουν ο καθένας ανάλογα με το αντικείμενό τους. Χρησιμοποιούνται όροι της αγοράς και της εργασίας και επανοηματοδοτούνται με βάση τη διαφορετική στόχευση και το αξιακό πλαίσιο το οποίο θέτουν. Περιγράφεται χαρακτηριστικά η σημασία της ομάδας αντί της υπακοής στην ιεραρχία, η επανεπένδυση αντί του κέρδους, η αλληλεπίδραση των συνθηκών εργασίας με την ποιότητα της ζωής του καθενός, η συνεργατική λογική. Σ' αυτή την τάξη παρουσιάζεται το διαφορετικό παράδειγμα της οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης μα γίνεται πιο συγκεκριμένο και προσαρμόζεται στις διάφορες πρακτικές. Η τάξη αυτή ερμηνεύεται ως η επανανοηματοδότηση της παραγωγικής δραστηριότητας μέσα από τις αξίες της δημοκρατίας και του συνεργατισμού ως καθημερινή κουλτούρα και ηθική πολιτική στάση. Καταλαμβάνει το 15,4% του συνολικού λεκτικού υλικού.

**** *id_2 *sector_5 *category_1

αυτό βέβαια εντάζει έχει και τα προβλήματά του πολύ συχνά είναι κάτι το οποίο σαφέστατα η οικονομία των πόρων είναι επίσης κάτι πολύ σημαντικό αλλά αυτή η λειτουργία μας δίνει την δυνατότητα να αναπτύσσουμε νέες υπηρεσίες και πρότυπες και πρωτότυπες μελέτες.

**** *id_13 *sector_5 *category_1

δηλαδή αυτό έχει να κάνει και με τις οικονομικές απολαβές αλλά και με τις συνθήκες εργασίας και με τα ωράρια και με ένα πολύ σημαντικό πράγμα είναι η δυνατότητα μέσα από την εργασία μας να υπάρχει το υλικό αποτύπωμα για να μπορούμε να κάνουμε πράγματα που θέλουμε να κάνουμε στις ζωές μας.

**** *id_6 *sector_4 *category_1

τις σχέσεις μέσα σε μια εταιρία και ουτω κάθε εξής δηλαδή το παράδειγμα της κ α λ ο πέρα από το ότι σου δίνει την δυνατότητα να εργαστείς σου δίνει τελικά την δυνατότητα να εργαστείς και να συνεργαστείς με τους συνεργάτες σου με ένα τελείως διαφορετικό τρόπο

**** *id_9 *sector_3 *category_2

γιατί τι κάνει ο καπιταλισμός ο καπιταλισμός τα δίνει όλα τα εργαλεία άλλαξε την στόχευση δεν θα κερδοσκοπήσω θα λειτουργήσω με απόδοση δίκαιη κι εκεί θα έρθουν όλα τα θαύματα

Τάξη 4: Η τάξη 4 περιγράφει μια σειρά μόνιμων και ευκαιριακών κοινωνικών δράσεων που πραγματοποιούνται από ομάδες/συλλογικότητες που έχουν αυτοοργανωθεί για αυτό το λόγο. Παρουσιάζονται στοιχεία οργανωσιακής επάρκειας όπως χώρος, διαδικασίες, μέλη, στελέχη, έχουν διάρκεια στο χρόνο και λειτουργούν στη σφαίρα της ανταλλαγής. Υποδηλώνεται μια υβριδική φάση - πέρασμα - μεταξύ του εθελοντικού και του επαγγελματικού, ιχνηλατείται μια παραγωγική δραστηριότητα. Δίνεται έμφαση σε θέματα λειτουργίας της ομάδας και της συμμετοχής των μελών στις πολιτικές διαδικασίες (αποφασίζουν) αλλά και των δράσεων (πράττειν) με έντονη την διπλή ιδιότητα των συμμετοχόντων ως οργανωτές μεν και επωφελούμενοι δε. *Νοηματοδοτεί πρακτικές αμοιβαιότητας με σκοπό την ανταλλαγή δηλαδή με οικονομικό στόχο, υπάρχουν ψήγματα δημιουργίας οικονομικών αγαθών, υπηρεσίες εγγύτητας από τους πολίτες για τους πολίτες.* Καταλαμβάνει το 19,5% του συνολικού λεκτικού υλικού και πρόκειται για την μεγαλύτερη/ισχυρότερη πτυχή αναπαράστασης.

**** *id_3 *sector_3 *category_2

στην αρχή λοιπόν δεν υπήρχε σχολείο υπήρχε η αμφιβολία για το αν θα έπρεπε μέσα σε ένα δίκτυο όπως η τράπεζα χρόνου να μούνε και μαθήματα.

**** *id_7 *sector_3 *category_2

και πολύ συχνά αυτό που προσπαθούμε να κάνουμε με τον εθελοντισμό και να πούμε ποια είναι η διαφορά του εθελοντισμού με την συμμετοχή σε ένα δίκτυο σαν την τράπεζα χρόνου είναι αυτή η ανταποδοτικότητα που έχει.

***** *id_10 *sector_4 *category_1*

η ομάδα δημιουργήθηκε με αφορμή μια δημόσια δράση γιατί τότε το 2009 με φίλους που δεν μας συνέδεε καθόλου η οργάνωση απλώς μας συνέδεε βασικά ότι ζούσαμε κοντά και είχαμε κάνει ήδη κάποιες δράσεις από κοινού.

***** *id_10 *sector_4 *category_1*

και τότε μπήκε ως πούμε ο σπόρος του να δημιουργηθεί μια ομάδα με αφορμή να δουλέψει αυτόν τον χώρο όχι εργασιακά υπήρχε το εργασιακό κομμάτι αλλά τότε οι πιο πολλοί με κάτι ασχολιόντουσαν δεν ήταν η κύρια προτεραιότητα.

Τάξη 5: Η τάξη 5 περιγράφει δράσεις συλλογικοτήτων που καλύπτουν το επισιτιστικό πρόβλημα εν μέσω κρίσης. Το θέμα της κάλυψης αναγκών σε τροφή είναι διάχυτο σε όλη την τάξη όπως το θέμα της προσφοράς χρόνου από εθελοντές/ αλληλέγγυους σε καθημερινή και εβδομαδιαία βάση, στην εθελοντική δράση και τις εσωτερικές δημοκρατικές διαδικασίες της ομάδας. Περιγράφει την ανταπόκριση σε βασικές ανάγκες πολιτών που δεν καλύπτονται διαφορετικά, μια οικονομία της επιβίωσης. Γίνεται αναφορά στην τροφή όχι ως προς τη διαδικασία παραγωγής της αλλά ως προς τη διανομή του τελικού προϊόντος. Η τροφή γίνεται προσβάσιμη σε όσους/ες αποκλείονται από αυτήν. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι πρόκειται για την νοσηματοδότηση εκείνη που «βλέπει» στην *Κ.Α.Α.Ο* την αρχή της αμοιβαιότητας με στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη ως αξία και ως πρακτική που εμπίπτει σε έναν αδιανεμητικό χαρακτήρα της οικονομίας. Καλύπτει το 14% του συνολικού λεκτικού υλικού

***** *id_5 *sector_2 *category_2*

η αποθήκη τροφίμων η γραμματεία και η κουζίνα στην οποία προετοιμάζεται το φαγητό το κοινωνικό συσσίτιο τέσσερις φορές την εβδομάδα κι εκεί γίνονται και οι συνελεύσεις και τα συντονιστικά και τα λοιπά είναι το κέντρο ας το πούμε της *****(όνομα ομάδας).

**** *id_11 *sector_2 *category_2

η συλλογή τροφίμων έξω από τα super market όπου πάμε τρία ή τέσσερα άτομα με τα καρότσια μοιράζουμε ένα φυλλάδιο και ζητάμε από τους εισερχόμενους ή περαστικούς να μας δώσουν τρόφιμα και ότι άλλο χρειαζόμαστε.

**** *id_01 *sector_1 *category_2

όχι άμεσα γιατί η συνέλευση γινόταν κάθε εβδομάδα η συνέλευση ξέρω εγώ ήταν τρεις τρεισήμισι ώρες αλλά καθημερινά είχες να κάνεις πράγματα και επειδή είχα ελεύθερο χρόνο να γράψεις ένα κείμενο να τρέξεις για μια αφίσα.

**** *id_5 *sector_2 *category_2

τεράστια η αξιοπρέπεια γι αυτό σου λέω ότι για εμένα ήταν τρομακτικό αυτό το πράγμα η είσοδος του νομίματος στην κοινότητα στην ***** (όνομα ομάδας) έδωσε την αν θες πες την ψευδαίσθηση ρε παιδί μου δεν πειράζει την ψευδαίσθηση ότι οι άνθρωποι δουλεύουν.

Τάξη 6: Η τάξη 6 παρουσιάζει προσωπικές πεποιθήσεις και στάσεις ως προς το πεδίο της Κ.Α.Ο καθολοκληρία. Περιγράφει τους τρόπους που τοποθετείται κάποιος προσωπικά για τις πρακτικές του χώρου, για τις πολιτικές προεκτάσεις που ενυπάρχουν, για την ποικιλομορφία που επικρατεί στην Κ.Α.Ο, για τη γλώσσα που χρησιμοποιούν πέραν από την προσωπική τους εμπειρία. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αποτυπώνονται και μια σειρά λόγων που κινητοποιούν τα μέλη των συνεργατικών ως αποτέλεσμα των παραπάνω στάσεων. Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, η κοινωνική ασφάλεια ως μέλος ενός δικτύου αλληλοβοήθειας, το αρχικό στάδιο

ανάπτυξης, ο βιοπορισμός με έναν αξιοπρεπή τρόπο, η ποικιλομορφία ως αλληλοσυμπληρωματικότητα, ιδεολογικοί λόγοι που βρίσκουν πρόσφορο έδαφος εφαρμογής και η γενικότερη διάθεση επιρροής της τρέχουσας κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται άδικη, είναι κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά που αποδίδουν οι συμμετέχοντες στην Κ.ΑΛ.Ο και τους κινητοποιούν για συμμετοχή. Η συγκεκριμένη νοσηματοδότηση εκφράζει τα κίνητρα εμπλοκής στο συγκεκριμένο χώρο, καταλαμβάνει το 19,3% του συνολικού λεκτικού υλικού.

**** *id_9 *sector_3 *category_2

και επειδή έχω μάθει για την καλο θέλω να ελπίζω και εύχομαι μέσα από την καρδιά μου πραγματικά να πάει πάρα πολύ καλά διότι εγώ αισθάνομαι ότι όταν ξεκινάει μια προσπάθεια επιχειρείν με όρους κοινωνικής οικονομίας έχεις υποχρέωση από την κοινωνία να πετύχει.

**** *id_8 *sector_1 *category_1

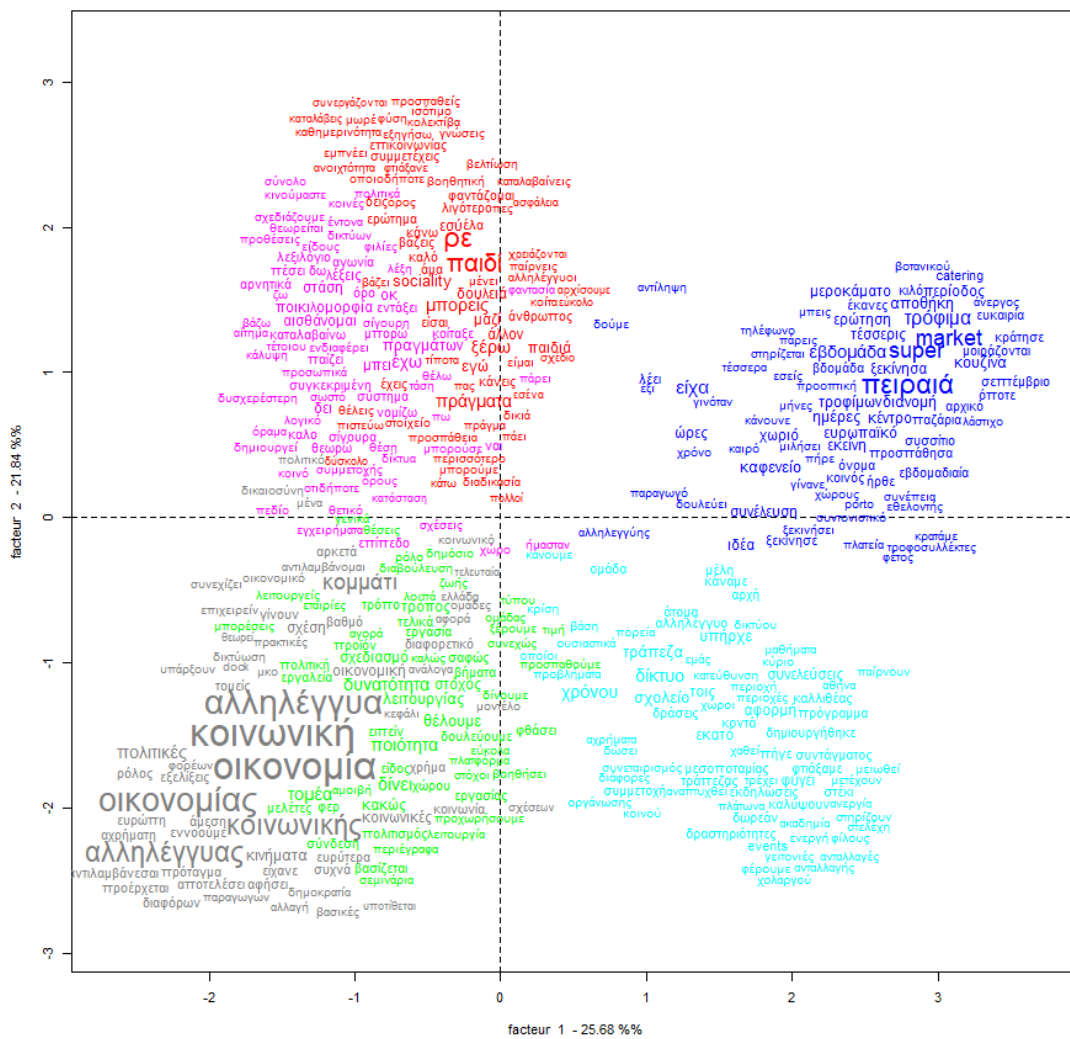
γιατί σαν αφήγημα και σαν όραμα όλοι θέλουνε ακόμα κι αυτοί που πρακτικά δεν το κάνουν το έχω δει να το έχω δει να γίνεται εντάζει το πεδίο κουτσά στραβά προσπαθεί να επιβιώσει οι συνθήκες όπως είπα προηγουμένως είναι ακόμα ανοξικές για ανάπτυξη.

**** *id_3 *sector_3 *category_2

άρα δημιουργεί πολιτικά κίνητρα άρα αυτό που εγώ έχω διαπιστώσει είναι ότι πάρα πολύ άνθρωποι έχουν ένα πολιτικό κίνητρο το οποίο είναι βεβαίως πάρα πολύ σωστό να συμβαίνει ότι μπορούν να διαδραματίσουν μια να ασκήσουν μια επιρροή σε κάτι.

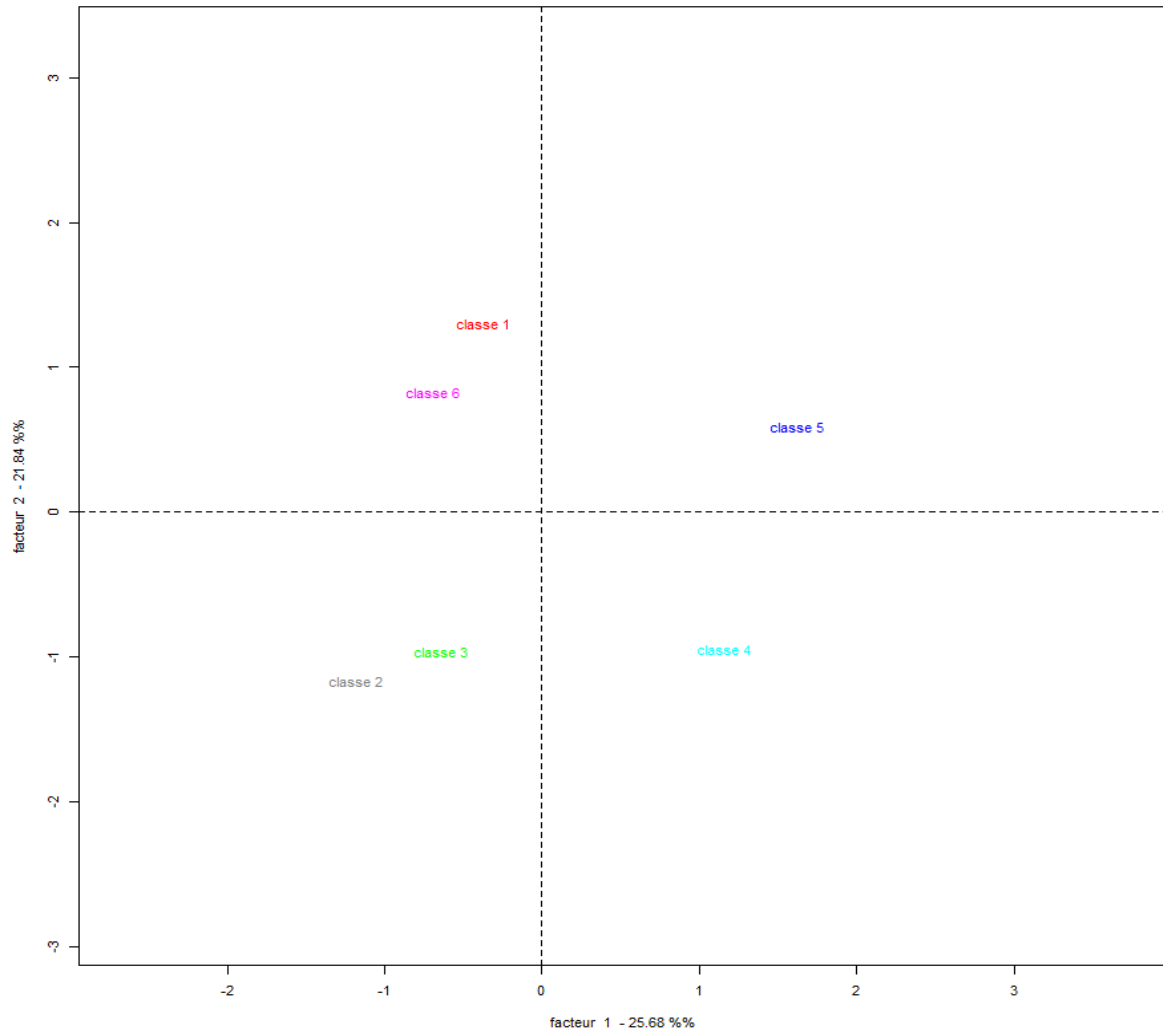
**** *id_13 *sector_5 *category_1

να κοίταξε σίγουρα είναι θετικό το ότι ο χώρος της καλο αποκτά αυτή την ορατότητα αυτή την ανοιχτότητα και τα λοιπά και κάνει ένα τέτοιο πράγμα και καθώς κάτι μεγαλώνει γιατί έχω την αίσθηση ότι κάπως κουτσά στραβά μεγαλώνει αυτός ο χώρος στην Ελλάδα.

Γράφημα 7. Προβολή χαρακτηριστικών λέξεων ανά τάξη στο παραγοντικό διάγραμμα της παραγοντικής ανάλυσης αντιστοιχιών

Στο γράφημα 8 βλέπουμε τις σχέσεις των κατηγοριών, δηλαδή την οργάνωση των πτυχών της αναπαράστασης που εντοπίσαμε από την προηγούμενη ανάλυση.

Γράφημα 8. Παραγοντικό διάγραμμα τάξεων

Η τάξη 1 και 6 εμφανίζονται μαζί από την ίδια πλευρά του διαγράμματος και είναι η ισχυρότερη πτυχή της αναπαράστασης από την ανάλυση αυτόματης ταξινόμησης καταλαμβάνοντας το 38,2% του συνολικού λεκτικού υλικού. *Οι δύο αυτές τάξεις νοηματοδοτούν, ένα ευρύτερο αξιακό πλαίσιο λειτουργίας που οδηγεί τις στάσεις τους, με επίκεντρο τον άνθρωπο, τη συμμετοχικότητα και το κοινωνικό δεσμό.* Περιγράφουν τη σημασία που έχει για τους ίδιους ο κοινωνικός δεσμός και το

συλλογικό «ανήκειν», όπως επίσης και την προσωπική τους οπτική και τις προοπτικές για όλο το χώρο συνολικά στον οποίο δρουν. Θεωρούν την Κ.Α.Λ.Ο ως ένα πλαίσιο αλλαγής σκέψης και δράσης, με όχημα την αλληλεγγύη στις κοινωνικές σχέσεις που επηρεάζει την οικονομία και την κοινωνική τάξη πραγμάτων. Από αυτές τις τάξεις βγαίνουν ταυτοτικά στοιχεία συμπεριλαμβάνοντας και στοιχεία του «κοινού τύπου» ενός χώρου με μεγάλη ποικιλομορφία

Παραμένοντας στα αριστερά του παραγοντικού διαγράμματος βλέπουμε ότι οι τάξεις 2 και 3 εμφανίζονται μαζί και αρκετά «μπλεγμένες» η μία στην άλλη. Οι δύο αυτές τάξεις νοηματοδοτούν την κοινωνική και πολιτική διάσταση των κινήτρων και των αντιλήψεων γύρω από την Κ.Α.Λ.Ο, το εύρος των δραστηριοτήτων αλλά και το τι διαφορετικό κάνουν με κέντρο την παραγωγική δραστηριότητα. Περιγράφουν το *εναλλακτικό παράδειγμα μιας πιο εκδημοκρατισμένης και κοινωνικά επωφελούς οικονομίας, ένα διαφορετικό φαντασιακό, δίνοντας νέα νοήματα σε λέξεις και πρακτικές που άπτονται στο εμπορευματικό κομμάτι της οικονομίας.*

Συνολικά οι τάξεις 1 και 6 και 2 και 3 που αποτελούν το 66,5 % του συνολικού λεκτικού υλικού, μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για ένα σύνολο αξιών, αντιλήψεων, πρακτικών, σχέσεων που *αντικατοπτρίζουν την κοινωνική ρύθμιση που «προτείνουν» τα μέλη των συνεργατικών επιχειρημάτων κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας. Η νέα «κοινωνική ρύθμιση», εκπορεύεται από την πολύμορφη πρακτική τους με οδηγό το αξιακό τους πλαίσιο. Με αυτή την έννοια αυτά είναι και τα στοιχεία που συνθέτουν την ετερογενή κοινωνική τους ταυτότητα. Η πρόταση αυτή περιγράφει μια σχέση της οικονομίας – κοινωνίας – ανθρώπου διαφορετική από την οικονομία που εξισώνεται με τη χρησιμότητα-ωφελιμότητα και την προσπάθεια για μέγιστη αποτελεσματικότητα με οδηγό την μεγιστοποίηση του κέρδους.*

Περνάμε στην τάξη 5 στη δεξιά πλευρά του δεύτερου άξονα όπου περιγράφονται *δράσεις στη σφαίρα τις αναδιανομής που απορρέουν από την αξία της κοινωνικής δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τον δεύτερο άξονα, η τάξη 5 βρίσκεται στον αντίποδα των τεσσάρων κατηγοριών που νοηματοδοτούν μια νέα κοινωνική ρύθμιση και το εναλλακτικό μοντέλο οικονομίας και σύμφωνα με τον πρώτο άξονα βρίσκεται στην ίδια πλευρά με τις τάξεις 1, 6 που νοηματοδοτούν ένα ευρύτερο αξιακό πλαίσιο*

λειτουργίας, με επίκεντρο τον άνθρωπο, τη συμμετοχικότητα και το κοινωνικό δεσμό. Αξίζει να σημειώσουμε ότι σχηματικά είναι η πιο «απομονωμένη» τάξη.

Η τάξη 4 όπου περιγράφονται πρακτικές αμοιβαιότητας στη σφαίρα της ανταλλαγής, βρίσκεται στον αντίποδα επίσης των τεσσάρων τάξεων που νοηματοδοτούν το εναλλακτικό μοντέλο και την νέα κοινωνική ρύθμιση. Παράλληλα, βρίσκεται στον αντίποδα των τάξεων 1, 6, 5 όπου αναπαριστούν το ευρύτερο *αξιακό πλαίσιο* που κινεί τις δράσεις τους και βρίσκεται στην ίδια πλευρά με τις τάξεις 2 και 3 που αναπαριστούν τις *πρακτικές*, την εμπορευτική διάσταση της οικονομίας, μέσω νέων νοηματοδοτήσεων.

Τέλος οι τάξεις 4 και 5 που καταλαμβάνουν το 33,5% του συνολικού λεκτικού υλικού των αποτελεσμάτων της αυτόματης ταξινόμησης συμβολίζουν τις πρακτικές που απορρέουν από την *αρχή της αμοιβαιότητας* στο πλαίσιο της οικονομικής οργάνωσης της *αναδιανομής* και την *ανταλλαγής* με στόχο τόσο οικονομικό όσο και της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσω της ανακατομής των πόρων (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2014).

Περαιτέρω ανάλυση στο λεκτικό υλικό

Στη συνέχεια εμβαθύνουμε στο λεκτικό υλικό που μας έδωσε τη δυνατότητα να ερμηνεύσουμε τα κίνητρα για τη συμμετοχή τους και τις αντιλήψεις τους για το χώρο της Κ.Α.Λ.Ο. Τα λεκτικά σύνολα που εμβαθύνουμε για να εντοπίσουμε τα νοήματα που τους δίνουν οι συμμετέχοντες-ουσες ήταν όσα συνδέονται με τις λέξεις από κάθε μία από τις 6 τάξεις με $p < 0,0001$, συνολικά σε 296 λέξεις.

Εμβαθύνοντας στις φράσεις που χρησιμοποιήθηκαν για να περιγράψουν τα *κίνητρα* και τους στόχους του κάθε μέλους που συμμετέχει σε κάποιο συνεργατικό εγχείρημα Κ.Α.Λ.Ο, μπορούμε να τα περιγράψουμε ως δύο κατηγοριοποιήσεις αλληλοεπικαλυπτόμενες οι οποίες εμφανίζονται ισοκατανεμημένες σε όσους/ες είναι μέλη σε μη τυπικά ή τυπικά εγχειρήματα:

Α) *Κίνητρα που έχουν να κάνουν με τον «εαυτό»*: Ο συμβολικός χώρος που μπορεί να εκφραστεί η ανιδιοτέλεια απέναντι στον «άλλον», να δοκιμάζεται στην

πράξη το όραμα για μια πιο δίκαιη κοινωνία, η αρμονία κίνησης σκέψης με κίνηση δράσης, ο προσωπικός βιοπορισμός με αξιοπρεπείς όρους, ένα δίκτυ ασφαλείας με όρους «οικογένειας» που υπάρχει αλληλουποστήριξη αλλά και απογοητεύσεις, η καλύτερη ποιότητα ζωής, ο χώρος που ο «άνθρωπος» δεν είναι περιττός μα αναδεικνύονται οι δυνατότητες όλων, η εμπειρία στο μοίρασμα της άλλης άποψης, ένα σημαντικό προσωπικό σημείο αναφοράς και θέσης στην κοινωνία, εμπειρία στη συνύπαρξη και στο χτίσιμο κοινωνικού δεσμού.

B) *Κίνητρα που έχουν κάνουν με ένα σύστημα αξιών:* Εμβάθυνση και εφαρμογή της δημοκρατίας, ο συνεργατισμός ως τρόπος δράσης, το όραμα για κοινωνική δικαιοσύνη και αντιεραρχική λειτουργία της κοινωνίας, η ανάγκη για σύνδεση με άλλες κινήσεις με κοινό όραμα, η αμοιβαιότητα ως οδηγός της σκέψης και δράσης, η κοινωνική αλλαγή μέσα από την κίνηση του κόσμου, η σημασία της συλλογικής προσπάθειας με σεβασμό στο άτομο, προς μια αυτάρκεια, αυτονομία και αλληλοσυμπληρούμενη πολυμορφία, ως πρόταση για όλη την κοινωνία, η αλληλεγγύη ως τρόπος δράσης και δεσμός ανάμεσα στα υποκείμενα και τις ομάδες που έχουν κοινό όραμα.

Τις αντιλήψεις για την Κ.Α.Λ.Ο θα μπορούσαμε να τις χωρίσουμε σε δύο μη αλληλοαποκλειόμενες τάξεις.

A) *Ταυτικά στοιχεία που την χαρακτηρίζουν:* Οι δράσεις που περιλαμβάνονται έχουν σαφή θετικό κοινωνικό αποτύπωμα και προκαλούν θετικό αντίκτυπο στην κοινότητα/κοινωνία, βρίσκονται στη σφαίρα της παραγωγικής διαδικασίας, περιλαμβάνουν πληθώρα εγχειρημάτων τυπικών και άτυπων και σε διαφορετικούς τομείς, είναι απαραίτητη η δικτύωσή τους, χρειάζονται επιχειρησιακή αναβάθμιση για να είναι πιο αποτελεσματικές για να αποτελέσουν παράδειγμα, διαπνέονται από πνεύμα ανταποδοτικότητας, είναι ανοιχτές στην κοινωνία και ποικιλόμορφες. Η ύπαρξη ομάδας με μέλη ή ανοιχτής συλλογικότητας είναι απαραίτητη προϋπόθεση, η οποία λειτουργεί με σεβασμό στην ατομικότητα και στη διαφορετικότητα του άλλου, με σχέσεις ανταποδοτικότητας, αλληλεγγύης και ισοτιμίας.

B) *Στόχοι που την χαρακτηρίζουν:* Η Κ.Α.Λ.Ο για τους συμμετέχοντες φαίνεται να στοχεύει στην κοινωνική αλλαγή με αυτοοργάνωση του κόσμου, μπορεί

να μετασχηματίζει κοινωνικές και παραγωγικές σχέσεις, έχει πολιτική στόχευση με διαφορετικά μέσα από τα παραδοσιακά, προωθεί πιο δίκαιες σχέσεις στην αλυσίδα παραγωγής - κατανάλωσης, απευθύνεται σε όλη την κοινωνία, κάνει ευρύ κάλεσμα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, στοχεύει στη δημιουργία κοινοτήτων, στοχεύει στην αλλαγή σκέψης όσων σχετίζονται με το οικοσύστημα. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν κατακτήσεις στη διαμόρφωση κοινής γλώσσας και κοινού οράματος μεταξύ των διαφορετικών ομάδων και μέσα από τις δικτύωσεις τους αποσκοπούν να επηρεάσουν τρόπους σκέψης και δράσης σε ευρύτερα κομμάτια της κοινωνίας. Δεν στοχεύουν στην ενιαία θεώρηση των πραγμάτων, μα είναι σημαντική η συνεργασία και η συμπληρωματικότητα των διαφορετικοτήτων.

Για την ανίχνευση νοημάτων για την *αλληλέγγυα οικονομία*, μελετήσαμε το λεκτικό υλικό που συνδέεται με τις λέξεις από τις τάξεις 2, 3, 4 με $p < 0,0001$. Σχετικά με τη χρήση της λέξης «αλληλέγγυα» και «αλληλέγγυας» δηλαδή όταν συνοδεύει το «οικονομία» οι απαντήσεις έχουν ως εξής:

A) συμβολίζει αξίες, όραμα, δικαιοσύνη

**** *id_7 *sector_3 *category_2

δηλαδή πόσο γι αυτό και έχει το χαρακτήρα της κοινωνικής και αλληλέγγυας δηλαδή είναι ένα διαφορετικό κοινωνικό ένα διαφορετικό οικονομικό μοντέλο το οποίο όμως έχει έντονο για μένα είναι έντονο το κομμάτι το στοιχείο της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης.

**** *id_11 *sector_2 *category_2

μιας σύγχρονης αριστεράς διότι η παλιά αριστερά δεν είχε ιδανικό ούτε την αλληλέγγυα οικονομία ούτε τίποτα από όλα αυτά δεν υπήρχαν αυτά τότε σήμερα μια αριστερά η οποία βλέπει πολύ μετά από το ορατό μέλλον.

**** *id_13 *sector_5 *category_1

καταρχάς εγώ νομίζω ότι το βασικό μιας κοινωνικά αλληλέγγυας οικονομίας προέρχεται από μέσα της δηλαδή από την δυνατότητά της να είναι συνεργατική.

B) τις εθελοντικές, τη δικτύωση, την αμοιβαία ανταλλαγή

**** *id_7 *sector_3 *category_2

το κομμάτι τώρα το θεωρητικό κομμάτι της δηλαδή όσον αφορά την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία όσον αφορά την αχρήματη οικονομία θεωρώ ότι οι τράπεζες χρόνου.

**** *id_01 *sector_1 *category_2

όλοι έχουν ένα συγγενή στο χωριό που είναι αγρότης όλοι έχουνε κάποιον που τους στέλνει λάδι μέλι πορτοκάλια δηλαδή υπάρχει έτσι κι αλλιώς η κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία η αλληλέγγυα οικονομία υπάρχει στην Ελλάδα.

**** *id_3 *sector_3 *category_2

για εμένα αλληλέγγυα στις περιπτώσεις τις δικές μας στηρίζεται μόνο σε δίκτυα μόνο σε λογική δικτύου δεν στηρίζεται σε μια δομή ας πούμε η οποία είναι μια δομή τροφής ας πούμε.

Γ) δήλωση άγνοιας

**** *id_9 *sector_3 *category_2

αλλά γενικώς η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία πρώτα από όλα εγώ δεν μπορώ δεν έχω και την λέω την αδυναμία μου το αλληλέγγυα δεν έχω πιάσει πολύ μέσα σε αυτό εγώ πιο πολύ αντιλαμβάνομαι κοινωνική οικονομία στο επιχειρείν έτσι

**** *id_2 *sector_5 *category_1

δεν βλέπω όμως να υπάρχει μια συνολική στρατηγική ή έστω μια από τα πάνω στρατηγική που να μπορεί να διαπλάσσει και να παρέμβει σε αυτό το θέμα εντάζει σίγουρα αισθάνομαι ότι το κομμάτι της αλληλέγγυας οικονομίας είναι κάτι άλλο από το κομμάτι της κοινωνικής οικονομίας

***** *id_9 *sector_3 *category_2*

άρα ουσιαστικά είναι ένα κάλεσμα για μένα ένα ανοιχτό κάλεσμα προς όλους αφορά την κοινωνία όλη και εκεί είναι το μεγάλο στοίχημα, το αλληλέγγυα εδώ όταν επιχειρείς και είναι και χρήμα δεν το πιάνουν πολλοί

Αποτελέσματα από παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών με μεταβλητή

Χρησιμοποιώντας την παραγοντική ανάλυση αντιστοιχιών κάναμε σύγκριση των συγκεκριμένων της λέξης «αλληλεγγύη» με βάση τη μεταβλητή «τύπος εγχειρημάτων» και τις τιμές, category_1 = τυπικό εγχείρημα, category_2 = μη τυπικό εγχείρημα .

Ο λόγος που προχωρήσαμε σ αυτή την ανάλυση είναι γιατί από τη μελέτη 1 έχουμε ευρήματα ως προς τη χρήση του όρου «αλληλεγγύη» όσον αφορά τη χρήση του από τυπικούς και μη τυπικούς φορείς.

Μέλη τυπικών εγχειρημάτων με εμπορική δραστηριότητα:

Η κοινή συνισταμένη των μελών είναι ότι η «αλληλεγγύη» νοηματοδοτείται ως *σχεσιακό περιβάλλον* και ως *πρακτική υποστήριξης*. Ως σχεσιακό περιβάλλον την χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τον τρόπο εσωτερικής λειτουργίας της ομάδας τους, για να περιγράψουν τις μη-ανταγωνιστικές, μη ιεραρχημένες σχέσεις των μελών. Επίσης περιγράφει τη δικτύωσή τους με τα υπόλοιπα ομοειδή εγχειρήματα και κυρίως ως προς το διαμοιρασμό των γνώσεων, των εργαλείων και της πληροφορίας που κατέχουν, των οποίων η χρήση τους καθίστανται κοινή. Την εξηγούν ως κάτι ευρύτερο από μια πρακτική, νοείται ως η δημιουργία του πλαισίου εκείνου έτσι ώστε αυτή η πρακτική να καθίστανται δυνατή. Δηλώνουν τον τόπο, τον τρόπο και την οργάνωση που χρειάζεται έτσι ώστε η πρακτική αλληλεγγύης να αναπτυχθεί.

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα για σχεσιακό περιβάλλον:

**** *id_6 *sector_4 *category_1

εγώ την αλληλεγγύη την αντιλαμβάνομαι ως, θα ακουστεί λίγο γραφικό ρε παιδί μου αλλά την αντιλαμβάνομαι ως τρόπο ζωής ως τρόπο που κάνω κοινωνικές σχέσεις ως τρόπο που διαλέγω να εργαστώ ως τρόπο γενικά συγκρότησης.

**** *id_8 *sector_1 *category_1

αλληλεγγύη σημαίνει ότι ενεργοποιώ σαφώς βοηθάω αλλά κυρίως ενεργοποιώ ενεργοποιώ προς ένα συγκεκριμένο στόχο και σε αυτό που έλεγα ως ποιότητα ζωής όχι μόνο τη δική μου και της κοινότητας αυτή κατ' εμέ όσο πιο λιτά μπορώ να περιγράψω είναι η έννοια της αλληλεγγύης.

**** *id_13 *sector_5 *category_1

όλοι δίνουμε κάποια σήματα μωρέ δεν είναι τόσο εύκολο να πας στον άλλον και να του εγώ πιστεύω ότι το πιο δύσκολο κομμάτι σε μια σχέση αλληλεγγύης είναι ο άνθρωπος που θα κληθεί να επικοινωνήσει τον άλλον την ανάγκη του για αλληλεγγύη.

**** *id_4 *sector_4 *category_1

θα έλεγα ναι η αλληλεγγύη στην πράξη απορρέει πιο πολύ μέσα από την δικτύωση που έχουμε με άλλα κοινωνικά εγχειρήματα όπου εκεί έχουμε δημιουργήσει κάποιος είμαστε σε κάποιες ομάδες που αισθανόμαστε ότι είναι χρήσιμο εκεί που είμαστε γιατί ανταλλάσσουμε πληροφορίες οργανώνουμε κοινά πράγματα και υπάρχει μια μορφή αλληλεγγύης.

Δευτερευόντως τη χρησιμοποιούν ως πρακτική, για να περιγράψουν δράσεις χωρίς οικονομικό αντίτιμο προς άλλες ομάδες, κινήσεις υποστήριξης άλλων κοινωνικών εγχειρημάτων, την υλική απόληξη της ανωτέρω σχέσης με την ευρεία έννοια.

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα για πρακτική υποστήριξης:

**** *id_12 *sector_1 *category_1

δηλαδή ας πούμε μας έχει ζητηθεί να κάνουμε καλάθι αλληλεγγύης για μκο που ασχολούνται ας πούμε πιο πολύ με αυτό που θα λέγαμε φιλανθρωπία στο τέτοιο αλλά εκεί δεν είναι να προσανατολιζόμαστε να αλλά ευρύτερα ομοειδή.

**** *id_13 *sector_5 *category_1

νομίζω ότι καταρχάς είναι η πρακτική και πρέπει να την αντιμετωπίζουμε σαν πρακτική όχι σαν ας το πούμε έτσι σαν ένα θεωρητικό σχήμα ή σαν ένα σλόγκαν για ξέρεις πως έκανε η αριστερά παραδοσιακά ενότητα αλληλεγγύη ανατροπή και τα λοιπά.

**** *id_2 *sector_5 *category_1

η αλληλεγγύη μεταφράζεται σε συγκεκριμένες πρακτικές δηλαδή έχει να κάνει με την αλληλοϋποστήριξη εντός της ομάδας έχει να κάνει με την αθρόα το διαμοιρασμό της γνώσης ελεύθερα σε οποιονδήποτε όχι απαραίτητα της κρίσης.

**** *id_10 *sector_4 *category_1

και χωρίς κάποιο άλλο αντίτιμο και πολλές φορές χωρίς να φαίνονται κιόλας δηλαδή αυτό θεωρώ ότι ήταν μια πράξη αλληλεγγύης που τιμάει φτάνει να τιμάει λίγο κι εμένα ας πούμε σαν μέλος αυτής της ομάδας.

Μέλη μη τυπικών εγχειρημάτων χωρίς εμπορική δραστηριότητα

Αρχικά η παρουσία της λέξης «αλληλεγγύη» σε λεκτικά σύνολα μη τυπικών εγχειρημάτων είναι πολύ ισχυρότερη συγκριτικά με των τυπικών (η συχνότητα εμφάνισης είναι διπλάσια). Ως προς το περιεχόμενο συναντάμε τα εξής νοήματα τα

οποία θα μπορούσαμε να κατατάξουμε στις εξής κατηγορίες που είναι αλληλοσυμπληρούμενες.

Ως κοινωνιακή πολιτική (με την κοινωνία): Εδώ συναντάμε τη χρήση της έννοιας της αλληλεγγύης ως σχέση μεταξύ των μελών μιας ομάδας, κοινότητας, κοινωνίας. Ως συναίσθημα «να έρθω κοντά με τον άλλον, να τον κατανοήσω, να τον αφοουγκραστώ», ως αποδοχή του άλλου, του διαφορετικού, ως σχέση ισοτιμίας, ως ενεργή συμμετοχή και εμπλοκή, ως διαμοιρασμό γνώσης και συνεργασία με άλλα δίκτυα, ως συνεργασία ομοειδών ομάδων κοινωνικής προσφοράς, ως χτίσιμο σχέσεων, ως ανώτερη αξία που υποκινεί τις δράσεις, ως τρόπος ζωής, ως κοινότητα που δεσμεύεται στα παραπάνω. Εμφανίζεται επίσης και με πολιτικές προεκτάσεις ως προς τη δημιουργία πολιτικών υποκειμένων που αποκτούν γνώση και θέση για τα κοινά που αφορούν ευρύτερα την κοινωνία. Χαρακτηριστικά παραθέτουμε:

**** *id_5 *sector_2 *category_2

ναι χτίζει κοινότητα δεν την προϋποθέτει την χτίζει την κοινότητα για μένα στη βάση της αλληλεγγύης συναντιέσαι μοιράζεσαι και έχεις τις πιθανότητες ή τις δυνατότητες να χτίσεις κοινότητα επιμένοντας πάνω στους ανθρώπους και στις αξίες που αυτοί φέρουν.

**** *id_9 *sector_3 *category_2

τώρα πηγαίνουμε σε ένα κομμάτι που λέει τι εννοούμε αλληλεγγύη ο καθένας ναι ναι λοιπόν είναι για μένα αλληλεγγύη είναι να άλλοι να έχουμε μεταξύ μας μια εγγύτητα.

**** *id_14 *sector_2 *category_2

αυτό το θεωρώ πραγματικά αυτό που κάνει το σύστημα αυτή τη στιγμή φτιάχνει πιονάκια ικανά να συνεργάζονται αλλά όχι ικανά να σκέφτονται πραγματικά και βαθιά και να ανατρέπουν αυτό λοιπόν το πράγμα θεωρώ ότι το σπάει η αλληλεγγύη.

**** *id_01 *sector_1 *category_2

ποιοι είναι οι πόροι που χρειάζονται και πως θα οργανωθεί αυτό το πράγμα να γίνει είναι και ένας λόγος δηλαδή το να πω εγώ κάτι για να το κάνουν οι άλλοι, δεν συνάδει με την αλληλεγγύη με το αλληλέγγυο δέσμευση δέσμευση η δέσμευση το απαντάει.

Ως κοινωνική πολιτική (για την κοινωνία): Εδώ αναφέρονται οι πρακτικές υποστήριξης και κάλυψης κοινωνικών αναγκών είτε σε είδη πρώτης ανάγκης, είτε σε σχεσιακά αγαθά⁵ (Rosanvallon, 2014), την αναδιανομή σπάνιων πόρων (π.χ μεροκάματο), ως υλική στήριξη σε ομοειδείς ομάδες και σε όσους βρίσκονται σε δυσχερέστερη κοινωνική θέση, ως δέσμευση καλής συνεργασίας απέναντι στους άλλους, ως αξία που συνδέει την κοινωνία με κοινό στόχο τη δικαιοσύνη, ως εθελοντική προσφορά στο σύνολο, χωρίς οικονομικό αντίτιμο, ως βοήθεια και ενεργοποίηση ατόμων. Χαρακτηριστικά παραθέτουμε:

***** *id_01 *sector_1 *category_2*

παράδειγμα εμείς ένα κομμάτι του ποσοστού αλληλεγγύης που παίρνω στις παραγγελίες το δίνουμε σε συσσίτιο της εκκλησίας είναι επιλογή αυτό ήταν αναγκαστική επιλογή έγινε μόνιμη γιατί.

***** *id_9 *sector_3 *category_2*

ότι η οικονομία μπορεί να λειτουργήσει δηλαδή η κοινωνία μπορεί να λειτουργήσει και αχρήματα μέσα από την αλληλεγγύη μέσα από την ανταλλαγή την αχρήματη θα πλήρωνες κι εδώ δεν πληρώνεις άρα κινείται η κατάσταση δηλαδή καλύπτεις τις ανάγκες σου χωρίς να προσφέρεις χρήμα.

***** *id_14 *sector_2 *category_2*

⁵ Η έννοια του σχεσιακού αγαθού εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1980 στο έργο της Martha Nussbaum και της Carole Uhlaner (The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy, 1986, Relational goods and participation: Incorporating sociability into a theory of rational action, 1989) για να περιγράψει αγαθά που μπορούν να γίνουν αντικείμενα κατοχής μόνο όταν μοιράζονται – άρα δεν είναι δυνατόν να καταναλωθούν ατομικά-, και η παραγωγή και η κατανάλωση των οποίων συντελούνται ταυτόχρονα

μια αγαπητή η μαμά μιας αγαπητής συντρόφισσας είχε ένα μαγαζί το οποίο έμεινε ξενοίκιαστο και προτίμησε να το κρατήσει ξενοίκιαστο και να το δώσει για αλληλεγγύη παρά να προσπαθήσει να το νοικιάσει και να έχει ένα εισοδηματάκι από αυτό το μαγαζί αυτό είναι πάρα πολύ έτσι τρυφερό και πολύ αλληλέγγυο.

***** *id_5 *sector_2 *category_2*

*ναι η αποθήκη τροφίμων έχει γιατί όλη η ***** (όνομα ομάδας) στηρίζεται στην αρχική ιδέα των δομών κοινωνικής αλληλεγγύης που ήταν η στήριξη των ευπαθών ομάδων με τρόφιμα.*

Συμπεράσματα - Συζήτηση

Σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε και με τα αποτελέσματα των αναλύσεων που παρουσιάσαμε παραπάνω μπορούμε να συνθέσουμε μια καλή εικόνα για τις αντιλήψεις και τα κίνητρα συμμετοχής στο χώρο της Κ.ΑΛ.Ο όπως διατυπώθηκαν από τους ίδιους/ες συμμετέχοντες/ουσες. Η ανάγκη για διερεύνηση σε βάθος στα νοήματα της έννοιας της αλληλεγγύης, προέκυψε από τα αποτελέσματα της πρώτης μελέτης, όπου φάνηκαν διαφορές ως προς τη χρήση της λέξης. Τέλος η μελέτη και η οργάνωση των κοινωνικών αναπαραστάσεων εμφανίζει τον κοινό τόπο τον οποίο αναζητούσαμε στα συνεργατικά εγχειρήματα της Κ.ΑΛ.Ο.

Συνοπτικά, η μελέτη των αντιλήψεων, οι κατηγοριοποιήσεις που προέκυψαν από την αυτόματη ιεραρχική ταξινόμηση και των 2 μελετών και οι ερμηνείες που τους δίνουμε μετά από προσεκτική μελέτη των αντιπροσωπευτικών φράσεων, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η αναπαράσταση των φορέων που δρουν στην Κ.ΑΛ.Ο για την ίδια την Κ.ΑΛ.Ο, συνίστανται όχι σε μεμονωμένες δράσεις για μια πιο δίκαιη οικονομία, ούτε στην εφαρμογή ενός από τα πριν διαμορφωμένου προγράμματος, αλλά σε κάτι πολύ πιο ευρύ, πιο δομικό, σε κάτι αρκετά διαφορετικό από όσα έχουμε συνηθίσει ως συλλογική δράση για να επιφέρουν κοινωνικές αλλαγές.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης 2, η *Κ.ΑΛ.Ο* αποτελεί ένα *συμβολικό χώρο* που έχει ισχυρά ταυτοτικά χαρακτηριστικά και σαφής κατεύθυνση στόχων. Χωρίς καμία διάθεση επανάληψης των παραπάνω ευρημάτων, στο παρόν κρατάμε ότι ως προς τα *ταυτοτικά* χαρακτηριστικά της περιλαμβάνει πληθώρα ετερογενών ομάδων, οι οποίες λειτουργούν στην παραγωγική σφαίρα της οικονομίας και το υποκείμενό της είναι οι ομάδες που λειτουργούν με όρους συνεργατισμού και αμοιβαιότητας. Σύμφωνα με τα παραπάνω συμπεράσματα, αποτελεί ερώτημα για περαιτέρω έρευνα, το αν συμπεριλαμβάνονται⁶ στον συμβολικό αυτό χώρο ατομικές πρωτοβουλίες ή πρωτοβουλίες που δεν βρίσκονται στη σφαίρα της παραγωγής αλλά έχουν άλλα χαρακτηριστικά σχετικά με την Κ.ΑΛ.Ο όπως π.χ κάποια κοινωνική ωφέλεια.

⁶ Η απουσία των στοιχείων σύμφωνα με τα οποία εντάσσεται/κατηγοριοποιείται/ταξινομείται κάτι σε κάποια τάξη, δεν σημαίνει απαραίτητα τον αποκλεισμό του.

Σύμφωνα με τη μελέτη 2, η Κ.ΑΛ.Ο *στοχεύει* στην καλύτερη ποιότητα ζωής συνολικά μέσω της αυτοοργάνωσης του κόσμου, στον μετασχηματισμό κοινωνικών και παραγωγικών σχέσεων, στη δημιουργία κοινοτήτων και σε ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές, στο χτίσιμο του κοινωνικού δεσμού, στη νέου τύπου πολιτική συμμετοχή. Για την επίτευξη των παραπάνω κάνουν ανοιχτό κάλεσμα στην κοινωνία με απόλυτο σεβασμό και προτεραιότητα στην αλληλοσυμπληρούμενη ποικιλομορφία. Σύμφωνα με τα παραπάνω, παραγωγικά σχήματα από τα οποία απουσιάζει η στόχευση για πιο συνολικές κοινωνικές αλλαγές και προώθηση αξιών προς όφελος της κοινωνίας, ή ομάδες που λειτουργούν με ιδεολογικές οριοθετήσεις μη κοινά συμφωνημένες, αποτελεί ερώτημα αν συμπεριλαμβάνονται στο συμβολικό αυτό χώρο.

Έτσι συγκεντρώνονται στοιχεία περιγραφής του χώρου, έτσι όπως τον αντιλαμβάνονται οι «καθημερινοί σοφοί» που πράττουν στο πεδίο της Κ.ΑΛ.Ο και βλέπουμε μια επικύρωση του τρόπου με τον οποίο ορίζει ο Laville (1994) την Κ.ΑΛ.Ο ως την ανάμειξη της οικονομίας και ηθικής ή κοινωνικής δικαιοσύνης, που ανεξαρτήτως της μορφής τους, πρέπει να ενέχουν στοιχεία παραγωγής με όρους ανταλλαγής.

Για την έκφραση «*αλληλέγγυα οικονομία*», να αναφέρουμε ότι ο όρος χρησιμοποιήθηκε με την έννοια μιας οικονομικής οργάνωσης ήδη από το 1937, όταν ο Felipe Alaiz τοποθετήθηκε υπέρ της οικοδόμησης μιας αλληλέγγυας οικονομίας μεταξύ των κολλεκτίβων εργαζομένων σε αστικές και αγροτικές περιοχές κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου πολέμου (Miller, 2010). Μεταγενέστερα συνδέεται κυρίως με κινήματα που εμφανίστηκαν στη Λατινική Αμερική και πρωτίστως στη Βραζιλία και την Αργεντινή τη δεκαετία του '80 (Mance, 2008), που έχουν παράδοση στην αυτοδιαχείριση της παραγωγής (παρότι ξεκίνησαν ως καθαρά πολιτικά κινήματα που εναντιώθηκαν στις δικτατορίες των χωρών τους). Πολλές φορές ακόμα, συναντάμε στις πρακτικές τους καταλήψεις αγροτικών γαιών και εργοστασίων, τη δημιουργία δικών τους θεσμίσεων και γενικά την «απελευθέρωση» των παραγωγικών δυνάμεων. Έτσι λοιπόν ο όρος «αλληλέγγυα οικονομία» που γεννήθηκε ως σύλληψη σε αυτές τις συνθήκες, γίνεται κατανοητός σ αυτές τις περιοχές ως η από κοινού παραγωγή και διαχείριση των πόρων που τους ορίζουμε ως συλλογικούς ή/και κοινούς μέσα στα πλαίσια ενός αγώνα για κοινωνική απελευθέρωση.

Με αυτό το νόημα «εισήχθη» δειλά δειλά στην ελληνική βιβλιογραφία, στους κοινωνικούς χώρους που ασχολήθηκαν με την Κ.Α.Λ.Ο, αλλά όταν έγινε κτήμα ευρύτερων κομματιών της κοινωνίας, βρήκαμε στην έρευνά μας ότι δεν νοηματοδοτείται με τον ίδιο τρόπο. Νοηματοδοτείται ως ηθικές αρχές παγκόσμιου χαρακτήρα όπως δικαιοσύνη και αμοιβαιότητα ή ως εθελοντισμός και χαριστικότητα ή οι συμμετέχοντες δηλώνουν άγνοια για το πώς συνδέονται οι δύο όροι. Θεωρούμε ότι εξηγείται διότι είναι ένας όρος που δεν προέρχεται από την ελληνική ιστορία ούτε συνδέεται με κάποια κοινωνική αναπαράσταση του τόπου μας. Είναι αυτό που λέμε «εισαγόμενος» όρος, άρα τα νοήματα που λαμβάνει έρχονται πιο κοντά στις αναπαραστάσεις του τόπου και του χρόνου που γίνεται η χρήση του.

Τα *κίνητρα* συμμετοχής των μελών ομάδων Κ.Α.Λ.Ο συνοψίζονται σε δυο κατηγοριοποιήσεις: αφενός, όσα έχουν να κάνουν με τον προσωπικό αντίκτυπο που επηρεάζει τη ζωή τους, όπως ασφάλεια, ποιότητα ζωής μα πρωτίστως για την έκφραση της κοινωνικής πλευράς του εαυτού και της πνευματικής και συναισθηματικής σύνδεσης με τον «άλλον». Και αφετέρου, όσα έχουν να κάνουν με τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος εφαρμογής του συστήματος αξιών που πρεσβεύουν. Αυτές οι αξίες συνοψίζονται σε μια πιο συμμετοχική, δίκαιη και ισότιμη κοινωνία αμοιβαιότητας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης 2, οι τάξεις 1, 6, 2, 3 αντικατοπτρίζουν την *κοινωνική ρύθμιση* που «προτείνουν» τα μέλη των συνεργατικών εγχειρημάτων κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας. Η νέα αυτή κοινωνική ρύθμιση εκπορεύεται από την πρακτική τους με οδηγό το αξιακό τους πλαίσιο και όχι από κάποιο θεωρητικό ή προϋπάρχον σχέδιο. Σ αυτό το σημείο συναντάμε και τα αποτελέσματα από την μελέτη 1 όπου οι τάξεις 2 και 3 νοηματοδοτούσαν το εναλλακτικό μοντέλο παραγωγής και η τάξη 5 το αξιακό πλαίσιο που υποκινούσε τις δράσεις τους. Επίσης περιγράφονται στοιχεία που συνθέτουν την ετερογενή και πολυποίκιλη κοινωνική τους ταυτότητα. Θα μπορούσαμε εδώ να πούμε ότι υπάρχουν στοιχεία δημιουργίας μιας υβριδικής *κοινωνικής ταυτότητας* που έρχεται κοντά στο σχήμα που περιγράφει ο Sammut (2011), στο οποίο αναφέρει ότι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, σε ανοιχτά κοινωνικά συστήματα, τα άτομα δένονται με δεσμούς αλληλεγγύης των πολιτών, η

επικοινωνία γίνεται με όρους διάχυσης (diffusion), υπάρχει απουσία διαφοροποίησης στο καθεστώς του πομπού και του δέκτη, με βασικό σκοπό την κοινή γνώση (Doise, 1993) και οι σχέσεις χαρακτηρίζονται από «συμπάθεια» με την έννοια της βαθιάς κατανόησης της κατάστασης του άλλου.

Σ' αυτή την κοινωνική ρύθμιση δίνεται έμφαση στην *κοινωνική διάσταση* του ανθρώπου, στον "homo reciprocus"⁷, όπου κεντρικό ρόλο παίζει η αμοιβαιότητα στη συμμετοχή και στην ανταλλαγή, εντός της κοινωνικής ζωής του τόπου (Rosanvallon, 2014). Με αυτή την έννοια γίνεται κατανοητή η νέα «πολιτοφροσύνη», με τη δημιουργία κοινών τόπων συνάντησης γύρω από κοινά συμφωνημένους κοινωνικούς στόχους (Νικολόπουλος & Καπογιάννης, 2014), η οποία διαφοροποιείται από την πολιτική συμμετοχή του μονοδιάστατου τρόπου, που την αντιλαμβάνεται ένα μεγάλο μέρος του κόσμου σήμερα, δηλαδή μέσα από την εξάσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων του εκλέγειν και εκλέγεσθαι αποκλειστικά.

Ως προς τον κοινωνικό δεσμό που περιγράφεται στην αναπαράσταση των συμμετοχόντων, βρήκαμε πως είναι ένας ενωτικός δεσμός που επικεντρώνεται στη διαφοροποίηση από θεσμούς, ομάδες, συμφέροντα, συστήματα που βρίσκονται εκτός αυτής της κοινωνικής ρύθμισης. Οποιασδήποτε μορφής και περιεχομένου ομάδας, παραγωγικής δραστηριότητας, θέσμησης, σύστημα το οποίο λειτουργεί με όρους αμοιβαιότητας και συνεργατισμού και απευθύνεται ανοιχτά σε όλη την κοινωνία τον συμπεριλαμβάνουν στο χώρο τους. Πλησιάζει πολύ τον δεσμό *από διαφορά*, που περιγράψαμε στο θεωρητικό κομμάτι, που δεν περιλαμβάνει αποκλειστικά ομοιόεατες με την κλειστή έννοια του όρου. Φαίνεται δηλαδή να γίνεται μια επικέντρωση στο τι μας ενώνει (bonding) και οι διαφοροποιημένες εκδοχές μέσα στην ίδια κοινωνική ρύθμιση, έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν επίσης δεσμούς τύπου «bridging» σύμφωνα με τους Foley & Edwards (1999).

Τα αποτελέσματα της τάξης 5 (μελέτη 2) από την δεξιά πλευρά του δεύτερου άξονα, περιγράφουν όπως προαναφέραμε τη συμβολική σφαίρα της αναδιανομής στην οικονομία (Γράφημα 8). Θεωρούμε πως ορθώς αποτυπώνεται σχηματικά ως η

⁷ Την έκφραση αυτή τη βρίσκουμε στο Howard P. Becker, *Man in Reciprocity*, Νέα Υόρκη, Praeger, 1956 στο (Rosanvallon, 2014).

πιο «απομονωμένη» τάξη διότι σύμφωνα με την ερμηνεία που της δώσαμε, η τάξη αυτή είναι εκτός παραγωγικής διαδικασίας και ως τέτοια δε φαίνεται να συμπεριλαμβάνεται στην κοινή αντίληψη για την Κ.Α.Λ.Ο των συμμετεχόντων στην έρευνα. Την ίδια αναπαράσταση συναντήσαμε και στη μελέτη 1 όπου βρήκαμε εκεί, την τάξη 2 να νοηματοδοτεί την οικονομία της επιβίωσης και τη συλλογική αυτοάμυνα.

Ενώ θεωρητικά το κομμάτι της «μη τυπικής, χαριστικής πλευράς της οικονομίας, που σχετίζεται με το κοινωνικό κεφάλαιο και τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων» (Laville, 1994, σ. 85) συμπεριλαμβάνεται μέσα στην αφήγηση για την αλληλέγγυα οικονομία, στην έρευνά μας, στην Ελλάδα το 2017 η σχέση αυτή φαίνεται αδύναμη.

Οι τάξεις 4, 5 της μελέτης 2 που περιγράφουν πρακτικές αμοιβαιότητας στη σφαίρα της αναδιανομής και της ανταλλαγής, βρίσκονται στον αντίποδα επίσης των τεσσάρων κατηγοριοποιήσεων που νοηματοδοτούν το εναλλακτικό μοντέλο και την νέα κοινωνική ρύθμιση. Σύμφωνα με τον όρο του J-L Laville,⁸ οι πρακτικές που αναφέρονται στην Κ.Α.Λ.Ο, λειτουργούν συμβολικά και στη σφαίρα της αναδιανομής και στη σφαίρα της ανταλλαγής. Το στοιχείο που τις διαφοροποιεί από τις κλασικές μορφές αναδιανομής (κρατικές κοινωνικές πολιτικές) και της αγοράς (εμπορευματική αρχή) είναι ακριβώς αυτή η διαφορετική κοινωνική ρύθμιση που προωθείται βασισμένη στις αξίες της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης, που την «βλέπουμε» στον αντίποδα του διαγράμματος (τάξεις 1, 6, 2, 3) ενώ στις 4, 5 βλέπουμε τις έμπρακτες μορφές που παίρνει αυτή η νέα ρύθμιση όταν τίθεται σε λειτουργία σε ένα συλλογικό περιβάλλον. Σε περίπτωση που απαλειφθεί η πτυχή της αναπαράστασης (1, 6, 2, 3) τότε δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο άλλο στοιχείο που να διαφοροποιεί τα νοήματα των πρακτικών από τη λογική των κρατικών κοινωνικών πολιτικών ή/και από τη λογική της αγοράς.

Σχετικά με τα αποτελέσματα από την ανάλυση της λέξης «αλληλεγγύη» στη μελέτη 2, συμπεραίνουμε ότι μέλη εγχειρημάτων που δραστηριοποιούνται σε δράσεις

⁸ Σελ 12 του παρόντος

που η κοινωνική χρησιμότητα υπερσχύει της οικονομικής δραστηριότητας τη χρησιμοποιούν πολύ περισσότερο και θεωρούμε πως αυτό πηγάζει από την αθρόα χρήση της λέξης κατά την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα για να περιγράψει αυτό-οργανωμένες ομάδες αυτοβοήθειας και κοινωνικής αλληλεγγύης. Αυτό επικυρώνεται και από τη μελέτη 1 όπου επιβεβαιώνονται οι παρακάτω νοηματοδοτήσεις της λέξης όταν αυτή εμφανίζεται στις τάξεις που δηλώνουν το αξιακό πλαίσιο (4^η) και την οικονομία της επιβίωσης και της συλλογικής αυτοάμυνας (2^η).

Ο ένας τρόπος που οι συμμετέχοντες/ουσες αντιλαμβάνονται την έννοια, δηλαδή ως «σχεσιακό περιβάλλον» και ως «κοινωνιακή πολιτική», το νοηματοδοτούμε ως τον *δεσμό* ο οποίος ενώνει τους ανθρώπους που έχουν κοινό όραμα τη δικαιοσύνη, αναφέρεται στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των ατόμων της ομάδας/κοινότητας/κοινωνίας και αυτός ο δεσμός χαρακτηρίζεται από δημιουργία συνθηκών ίσης μεταχείρισης, ενεργούς συμμετοχής, μοιράσματος κοινών αγαθών (υλικών και άυλων), ως καθημερινή πρακτική εντός της ομάδας και ταυτόχρονα ως όραμα για όλη την κοινωνία.

Ο άλλος τρόπος είναι η *πρακτική της αλληλοβοήθειας*, της υποστήριξης, η *υλική έκφραση του παραπάνω δεσμού* προς ομοειδείς ομάδες ή προς κοινωνικές ομάδες σε δυσχερέστερη θέση από τους/τις ίδιους/ες για λόγους που απορρέουν από μια κοινά εννοούμενη «κοινωνική αδικία». Η κάλυψη διαφόρων ειδών αναγκών, είτε με ανταλλακτικό τρόπο, είτε με εθελοντική προσφορά στο πλαίσιο μιας ενεργούς αμοιβαιότητας ως προς την κοινωνία ως σύνολο στη σφαίρα μιας γενικότερης αναδιανομής των αγαθών.

Να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο, πως η περίοδος που άρχισε να γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό η Κ.Α.Λ.Ο στην Ελλάδα, μετά το 2011, είναι περίοδος μεσουρανούσης της κρίσης που οι εθελοντικές ομάδες και τα δίκτυα αλληλεγγύης αναδιανεμητικού χαρακτήρα, είναι πολύ περισσότερα από τα συνεργατικά εγχειρήματα με εμπορική δραστηριότητα γεγονός το οποίο συντέλεσε στο να χρησιμοποιείται ο όρος για να περιγράψει συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο.

Θεωρούμε, παράλληλα ότι η παραπάνω νοηματοδότηση των συμμετοχόντων στην «*αλληλεγγύη*» που εμπεριέχει την αμοιβαιότητα, τη συντροφικότητα, τον

ενωσιακό δεσμό και την υλική υποστήριξη σε δύσκολες συνθήκες, εκπορεύεται και από την ιστορία αγώνων στην Ελλάδα. Στο παρόν θα αναφερθούμε για την περίοδο του Μεσοπολέμου μέχρι και την μετακατοχική περίοδο το 1947^{viii}. Η ιστορική παρακαταθήκη του λαού με τη δημιουργία οργανώσεων αλληλεγγύης για να αντιμετωπίσουν άλλοτε τα δεινά από τις εξορίες και τις φυλακίσεις των αγωνιστών και άλλοτε την πείνα, τις αρρώστιες και τον λιμό της κατοχικής περιόδου είναι πολύ σημαντική. Οι οργανώσεις «Εργατική Βοήθεια» 1924 – 1936 και η «Κοινωνική Αλληλεγγύη» 1933-1936 έδρασαν σε διαφορετικές περιόδους, μα είχαν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Πρόσφεραν υλική υποστήριξη στα μέλη τους που ήταν κυρίως αγωνιστές της αριστεράς και του ευρύτερου προοδευτικού κινήματος, κατέγραφαν τις κρατικές αυθαιρεσίες εις βάρος τους, απευθύνονταν στον κόσμο από δικά τους έντυπα μέσα, υποστήριζαν τις οικογένειες των φυλακισμένων, οργάνωναν εκατοντάδες συσσίτια, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ένδυση για τις πιο αδύναμες ομάδες, είχαν ανοιχτή λαϊκή βάση, οργανώνονταν σε τοπικές επιτροπές, είχαν μηχανισμούς αυτό-χρηματοδότησης. (Ευθυμίου, 2014). Αναντίρρητα αποτελούν πρόδρομο της πιο γνωστής και μαζικής οργάνωσης της «Εθνικής Αλληλεγγύης» που ιδρύθηκε το 1941, που εκτός από τον αρχικό πυρήνα ο οποίος αποτελείτο από άτομα πολιτικοποιημένα και κομματικοποιημένα με δεδομένο πολιτικό στίγμα, είναι γνωστή και για την μαζικότητά της, αφού στους κόλπους της συγκαταλέχθηκαν άτομα από όλα τα κοινωνικά στρώματα και τους επαγγελματικούς χώρους (γιατροί, δικηγόροι, δημοσιογράφοι κλπ.)⁹.

Με δεδομένη την παραπάνω συλλογική αναπαράσταση και επανερχόμενοι στη δική μας μελέτη, βλέπουμε ότι η *αλληλεγγύη* ως έννοια ενυπάρχει ιστορικά στον τόπο μας με την έννοια της αντίστασης, της έμπρακτης συμπαράστασης σε ομάδες με κοντινότητα ιδεολογική, της αυτοοργάνωσης των πολιτών και γενικά της συλλογικής πρόνοιας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό που είναι κοινό είναι ο αμυντικός, αναδιανεμητικός χαρακτήρας των δράσεων αυτών. Η ριζοσπαστική παρέμβαση των δράσεων των αλληλέγγυων οργανώσεων συνίστανται κυρίως στην αλλαγή του τρόπου διανομής των αγαθών (από την άμυνα απέναντι στην υπεξαίρεση από τον

⁹ Η οργάνωση Εθνική Αλληλεγγύη, Κώστας Πουλόπουλος, 29/09/2013, ό.π

κατακτητή της γεωργικής παραγωγής του τόπου, μέχρι τα «ντου»¹⁰ των «σαλατadόρων» της κατοχής) κάτι που είναι απότοκο της περιόδου εφόσον οι γερμανοί κατακτητές είχαν καταληστέψει αποθήκες τροφίμων και όλη την αγροτική παραγωγή, μέρος της οποίας μεταπωλούσαν στους Έλληνες συνεργάτες τους μαυραγορίτες. Επεκταθήκαμε λίγο παραπάνω σ αυτές τις ιστορικές αναφορές για να συνδέσουμε τις συλλογικές μνήμες ενός λαού με ερμηνείες κοινωνικών φαινομένων που συναντάμε σχεδόν έναν αιώνα μετά.

Τα αποτελέσματα και των 2 μελετών μας οδηγούν στο συμπέρασμα να θεωρήσουμε πως έχει σχηματιστεί μια «αμοιβαία γνώση», μια κοινή αντίληψη στους/τις συμμετέχοντες/ουσες ότι αναφερόμενοι/ες στην *αλληλέγγυα οικονομία*, αρχικά μεν εννοούν την χαριστική, αχρήματη ή/και την άτυπη μορφή της οδηγούμενοι εκεί από την αναπαράστασή τους για την έννοια της «αλληλεγγύης», με άλλα λόγια την οικονομία που λειτουργεί στη σφαίρα της αναδιανομής με σχέσεις αμοιβαιότητας. Δευτερευόντως οι συμμετέχοντες δηλώνουν μια άγνοια για το πώς συνταιριάζονται αυτά τα δύο νοήματα¹¹ και στην παρούσα μελέτη θεωρούμε ότι εξηγείται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει αντίστοιχο ιστορικό και κοινωνικό προηγούμενο στην Ελλάδα, γι αυτό ο εισαγόμενος όρος «κοινωνική αλληλέγγυα οικονομία» προσπαθεί μέσω της λειτουργίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων να κουμπώσει σε ήδη οικεία πλαίσια, όπως αυτά που περιγράψαμε παραπάνω.

Κλείνοντας, θεωρούμε πως οι συμμετέχοντες/ουσες στην παρούσα εργασία παίζουν έναν διττό ρόλο αυτόν του «κοινού νου» που πράττει, διαμορφώνει και αφηγείται την πραγματικότητά του με τη γλώσσα της εμπειρίας και της παρατήρησης, ενώ ταυτόχρονα παίζουν και το ρόλο του «ειδικού» που συν-διαμορφώνει τη θεωρία γύρω από την Κ.Α.Ο εφόσον αυτή η θεωρία διαμορφώνεται μόνο μέσα από την πρακτική στο συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

¹⁰ Σε κάποια ταινία με θέμα την Κατοχή ο αρχισαλατadός εξηγεί τη διαφορά μεταξύ ντου και κλεψιάς: «Δηλώνω ότι πρέπει να ξέρουμε ότι το ντου δεν είναι κλεψιά. Το ντου είναι επίταξη ειδών πρώτης ανάγκης και διανομή σ' εκείνους που πεινάνε». <https://tetysolou.wordpress.com/>

¹¹ Αναφορές από τους συμμετέχοντες για «αλληλέγγυα οικονομία» ως μια κλειστού τύπου οικονομία κάλυψης όλων των αναγκών ή μια ανταλλακτικής φύσεως τύπου αντιπραγματισμού (που θεωρητικά είναι πολύ κοντά στην έννοια της Κ.Α.Ο εμφανίζονται στην έρευνα αλλά δεν ήταν στατιστικά σημαντικές ώστε να δηλώνουν κομμάτι μιας αναπαράστασης)

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις εδώ λειτουργούν για λογαριασμό των πρωταγωνιστών της έρευνας, ρίχνοντας άπλετο φως σε κρυμμένα νοήματα, συνθέτοντάς τα, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του χώρου αυτού που θα επιτρέψει την αλληλοκατανόηση και την επικοινωνία. Υπάρχει όμως κάτι ακόμα στο οποίο οι κοινωνικές αναπαραστάσεις βλέπουμε να συμβάλλουν, ως θεωρητικό πλαίσιο μείωσης της απόστασης «αυθεντίας» και «κοινού νου», αναρωτιόμαστε αν θα μπορούσαν να παίξουν ενεργό ρόλο σ αυτό που λέμε αγωνιστική ή στρατευμένη έρευνα (militant research), με την έννοια του μέρους εκείνου όπου η ακαδημία και ο ακτιβισμός συναντιούνται στην αναζήτηση για νέους τρόπους δράσης που οδηγούν σε νέους τρόπους σκέψης^{ix}. Από τη στιγμή που η αγωνιστική έρευνα χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση των σημείων όπου οι ακαδημαϊκές γνώσεις συντίθεται με τις «λαϊκές»^x, μπορούμε να προτείνουμε πως οι κοινωνικές αναπαραστάσεις προσφέρουν αυτό το πλαίσιο γνώσης όπου καλλιεργείται η πεποίθηση ότι εκείνοι στους οποίους επιδρά περισσότερο η έρευνα, θα μπορούν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για το σχεδιασμό μιας έρευνας που τους αφορά και να καθορίζουν ποια προϊόντα και δράσεις μπορεί να είναι τα πιο αποτελεσματικά προς μια κατεύθυνση κοινωνικής αλλαγής για την οποία κινητοποιούνται (Torre, 2009 στο Kesisoglou, 2015).

Πηγές - Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αδάμ, Σ. (2012). *Κοινωνική Οικονομία, Εργασιακή Ένταξη & Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Εμπειρία των ΚΟΙ.Σ.Π.Ε. στην Ελλάδα*, Κομοτηνή, σ. 13.

Αφουξενίδης Α., & Γαρδίκη Μ. (2014). *Χαρτογραφώντας την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα σήμερα: Προβλήματα και Προοπτικές*. Αθήνα: Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 143 Β', 33-53.

Ανθόπουλος, Χ. (2000). *Εθελοντισμός, αλληλεγγύη και δημοκρατία. Η εθελοντική δράση στη συνταγματική προοπτική*. Αθήνα: Οξύ.

Μαντόγλου Α., & Μελέτη Κ. (2013). *Επιστημονικός λόγος περί κοινωνικών αναπαραστάσεων και ιδεολογιών*. Αθήνα: Παπαζήση.

Αφουξενίδης, Α. (2008). *Όψεις της σύγχρονης ελληνικής και ευρωπαϊκής κοινωνίας* (σσ. 23 - 36). Πάτρα: Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Γαβρόγλου, Κ. (2013). Λουδοβίκος Φόουερμαχ και το τέλος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας . Η 8η θέση του Μαρξ για τον Φόουερμαχ. *Η Κυριακάτικη Αυγή- "Αναγνώσεις"*, 39.

Ευθυμίου, Κ. (2014). *"Εργατική Βοήθεια" και "Κοινωνική Αλληλεγγύη" Δύο παραδείγματα ταξικής αλληλέγγυας δράσης στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*. Αθήνα: Οι εκδόσεις των συναδέλφων.

Καβουλάκος Κ., & Γριτζάς Γ. (2015). *Εναλλακτικοί Οικονομικοί και Πολιτικοί Χώροι*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Μουζέλης, Ν. (2011). *Ανάμεσα στα κόμματα και στην αγορά*. Το βήμα.

Νικολόπουλος Τ., & Καπογιάννης Δ. (2014). *Εισαγωγή στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία*. Αθήνα: Εκδόσεις των Συναδέλφων.

Παπαϊωάννου, Σ. (2009). Κοινωνική Οικονομία, Συμβουλευτική και Δικτύωση για την Απασχόληση και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. *Κοινωνία και Ψυχική Υγεία*, Τεύχος 10, 2008-2009.

Σακαλάκη, Μ. (2001). *Η ανάλυση περιεχομένου στο Σ. Παπαστάμου* (Επιμ.), Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία, τόμος Α, σελ. 477-494. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Σακαρίδου, Σ. (2008). *Διπλωματική Εργασία: Η Αλληλέγγυα Οικονομία και οι πρακτικές της: Μια ποιοτική προσέγγιση στο Δίκαιο και Αλληλέγγυο Εμπόριο και στις Ομάδες Αλληλέγγυων Αγορών στην Ελλάδα και την Ιταλία*. Μυτιλήνη.

Σερντεδάκις, Ν. (2008). *Κεφάλαιο VI, Κοινωνικές Συγκρούσεις και νέα κοινωνικά κινήματα, στο Συλλογική Δράση και Κοινωνικά Κινήματα*. Ρέθυμνο.

Ίσαρη Φ., & Πουρκός Π. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Χαραλάμπους, Κ. (2001). Η κοινωνική Οικονομία. 3ο Επιστημονικό Συνέδριο τμήματος ΣΣΟΕ, "Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Οικονομία" (σσ. 67-77). Μεσολόγγι: ΤΕΙ Μεσολογγίου.

Χρυσόχου, Ξ. (2005). Θεωρητικά Στιγμιότυπα: Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Στο Ξ. Χρυσόχου, *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα: Οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας* (σσ. 289-293). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξενόγλωσση

Arendt, H. (1958). *The Human condition*. Chicago: University of Chicago Press.

Beaujot R., & Ravanera, Z. (2001). *An Interpretation of Family Change, with implications for Social Cohesion*. Discussion Paper no. 01-1. Population Studies Centre, University of Western Ontario.

Chrysochoou, X. (2015). *Who fears Social Representations? The struggle for the development of a democratic knowledge*. in press.

Moscovici, S & Crespi, F. (2001) *Solidarietà in Questione: Contributi Teorici e Analisi Empiriche*. Roma: Meltemi.

Defourny, J. (2001). *From Third Sector to Social Enterprise: a European Research Trajectory*. London - Paris: Routledge.

Duveen, G. (2000). *What is a thinking society*. Στο Duveen (επιμ.), *Social Representations* (σσ. 29-41). Cambridge: Polity.

Eisenberg, N. (2000). *Emotion, Regulation, and Moral Development*. *Annual Review of Psychology* 51:665-697.

Evans, A. (1977). *An examination of the concept "social solidarity"*. *Mid-American Review of Sociology*, Vol. 2 No. 1:29-46.

Foley, M.W., & Edwards, B. (1999). *Is it time to disinvest in Social Capital?* *Journal of Public Policy*, 19, 141-173.

- Gillespie, A. (2008). *Social representations, alternative representations and semantic barriers*. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38, 376-39.
- Honneth, A. (2007). *Disrespect: The Normative Foundations of Critical Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Jovchelovitch, S. (2007). *Knowledge in context: Representations, community and culture*. London: Routledge.
- Kesisoglou, G. (2017). *Μονοπάτια αγώνα & έρευνας: πτυχές ερευνητικών μεθόδων εργατικής, αγωνιστικής και συμμετοχικής έρευνας δράσης*
- Laville, J. L. (1994). *L' economie solidaire : une perspective internationale*. Paris: Desclée de Brouwer.
- Laville, J. L. et al. (2008). Τρίτο σύστημα. Ένας ευρωπαϊκός ορισμός, στο Τσομπάνογλου Γεώργιος (επιμ.), *Η ανάδυση της κοινωνικής οικονομίας. Ο δρόμος της βιώσιμης απασχόλησης σε μια Ευρώπη ενεργών πολιτών*, Παπαζήσης, Αθήνα σ.127-167.
- Mance, E. . (2008). *Constelação Solidarius . As Fendas do Capitalismo e sua Superação Sistêmica*. Passo Fundo.
- Mance, E. (2011). *Economia Solidaria*. Solidarius Brazil.
- Miller, E. (2010). *Solidarity Economy: Key Concepts and Issues*. Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet. Kawano: Center for Popular Economics.
- Moulaert ,F & Ailenei, O. (2005). Social Economy, Third Sector and Solidarity. *Sage Urban Stud* 42 , 2037-2053.
- Müller, H. (1994). *Social Differentiation and Organic Solidarity: The "Division of Labor" Revisited*. *Sociological Forum*, Vol. 9, No. 1, Special Issue: The 100th Anniversary of Sociology's First Classic: Durkheim's "Division of Labor in Society", pp. 73-86.
- Ratinaud, P. (2014). *IRaMuTeQ : Interface de R pour les Analyses Multidimensionnelles de Textes et de Questionnaires* (Version 0.7 alpha 2). Retrieved from <http://www.iramuteq.org>.
- Ratinaud, P. (2016). *IRaMuTeQ: A tool to analyze moral panics in large textual corpora*. LERASS laboratory, University of Toulouse.
- Ratinaud, P., Marchand, P. (2012). *Application de la méthode ALCESTE à de "gros" corpus et stabilité des "mondes lexicaux" : Analyse du "CableGate" avec*

IRaMuTeQ. In Actes des 11eme Journées internationales d'Analyse statistique des Données Textuelles, p.835–844. Liège, Belgique.

Reinert, M. (1983). *Une méthode de classification descendante hiérarchique : application à l'analyse lexicale par contexte*. Les cahiers de l'analyse des données.VIII, (2), 187-198.

Reinert, M. (1990). *Alceste: Une méthodologie d'analyse des données textuelles et une application : Aurélia de Gérard de Nerval*. Bulletin de méthodologie sociologique. 26. 24-54.

Rosanvallon, P. (2014). *Αμοιβαιότητα στο Η κοινωνία των ίσων* (σσ. 299-306). Αθήνα: Πόλις.

Salamon L., & Anheier, H. (1992b). In search of the non-profit sector. The international classification of non-profit organisations: a framework for analysis, *Voluntas*, 3:3, forthcoming.

Sammut, G. (2011). *Civic Solidarity: the negotiation of identity in modern societies*. Papers on Social Representations, Volume 20, pages 4.1-4.24.

Sammut, G., & Gaskell, G. (2010). *Points of View, Social Positioning and Intercultural Relations*. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 40, 47-64.

Thijssen, P. (2012). *From mechanical to organic solidarity and back: With Honneth beyond Durkheim*. *European Journal of Social Theory*, 15(4) 454–470.

Thomas, M. (2009). *Transforming “Apathy Into Movement” :The Role of Prosocial Emotions in Motivating Action for Social Change*. *Personality and social psychology review*, 310- 333.

Torre, E, *Principles of critical participatory action research*. 2009

Wispé, L. (1986). *The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 314-321.

Διαδικτυακές πηγές

- i. Άρθρο “Για την Κ.ΑΛ.Ο μας” Γ. Μπεκριδάκη
<http://k-lab.zone/gia-tin-k-al-o-mas/>
- ii. RILESS: Δίκτυο Λατινοαμερικών Ερευνητών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία <https://emes.net/focus-areas/>
- iii. Διακήρυξη Ευρωπαϊκή Δικτύωση για την Κ.ΑΛ.Ο Ripess www.ripess.eu
- iv. Υπουργείο Εργασίας, κοινωνικής ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης,
<http://www.ypakp.gr/>
- v. Κόμβος επικοινωνίας και δράσης, Αλληλεγγύη για όλους,
<https://www.solidarity4all.gr/>
- vi. Πλατφόρμα ενημέρωσης, Εναλλακτικός <http://www.enallaktikos.gr/>
- vii. Ετήσια Έκθεση 2017 & Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023
Ετήσια Έκθεση 2017 <http://www.ypakp.gr/uploads/docs/10678.pdf>
- viii. Η οργάνωση Εθνική Αλληλεγγύη, Κώστας Πουλόπουλος, 29/09/2013
<https://barikat.gr/content/i-organosi-ethniki-allileggyi>
- ix. Εγχειρίδιο Αγωνιστικής Έρευνας (Militant Research Handbook),
http://www.visualculturenow.org/wp-content/uploads/2013/09/MRH_Web.pdf
- x. On the Researcher-Militant, Colectivo Situaciones, 2003
<http://eipcp.net/transversal/0406/colectivosituaciones/en>

Παράρτημα

Φόρμα συμμετοχής στην έρευνα

Η ακόλουθη συνέντευξη αποτελεί ερευνητικό εργαλείο το οποίο κατασκευάστηκε υπό την επίβλεψη των διδασκόντων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ψυχολογίας της κατεύθυνσης Κοινωνικής Ψυχολογίας των Συγκρούσεων.

Η έρευνα που πραγματοποιούμε αφορά τις αντιλήψεις και τα κίνητρα συμμετοχής σε εγχειρήματα κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας, αλληλέγγυες δομές και συνεργατικές επιχειρήσεις.

Θα θέλαμε να απαντήσετε σε ορισμένες σχετικές ερωτήσεις. Είναι σημαντικό οι απαντήσεις σας να είναι απολύτως ελεύθερες. Είμαστε διαθέσιμοι για οποιαδήποτε διευκρίνιση καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης αλλά και μετά.

Επίσης θα θέλαμε να γνωρίζετε εκ των προτέρων ότι η συνέντευξη αυτή θα μαγνητοφωνηθεί καθαρά για ερευνητικούς λόγους και ότι είναι ανώνυμη.

Για την πραγματοποίηση της συνέντευξης απαιτείται η γνωστοποίηση σε σας των παραπάνω όρων και η συναίνεσή σας.

Το παρόν είναι σε δύο αντίτυπα ένα για τον ερευνητή και ένα για την/τον συμμετέχοντα.

Ευχαριστούμε πολύ.

Ο/Η συμμετέχων/ουσα

Η ερευνήτρια

Ημι-δομημένο ερωτηματολόγιο

Εγώ και το εγχείρημά μου

1. Ποιο είναι το όνομα του εγχειρήματος στο οποίο συμμετέχετε;
2. Πως ξεκίνησε το εγχείρημα / η αφορμή για τη γέννησή του
3. Από πότε ξεκινήσατε να ασχολείστε;
4. Πόσο χρόνο αφιερώνετε στην συμμετοχή σας;
5. Ποιόν θα ιεραρχούσατε τον πιο σημαντικό λόγο για τη συμμετοχή σας;
6. Ποιος είναι ο στόχος της ομάδας που συμμετέχετε;
7. Οι στόχοι ήταν οι ίδιοι το 2013 με το 2017;
8. Ο δικός σας στόχος ταυτίζεται με εκείνον της ομάδας;

Αντιλήψεις γύρω από την έννοια της αλληλεγγύης

9. Θα χαρακτηρίζατε την πρακτική σας και ως πράξη αλληλεγγύης;
10. Για ποιο λόγο;
11. Τι θέλεις να εκφράσεις όταν αναφέρεσαι στη λέξη αλληλεγγύη;

Γενικές αντιλήψεις τη σχέση παρούσας κατάστασης και εγχειρήματος

12. Πως συνδέεις τη δράση του εγχειρήματός σου με τη γενικότερη κατάσταση που ζούμε;
13. Ποια είναι η εικόνα / λέξη που σου έρχεται στο μυαλό σκεφτόμενος το εγχείρημά σου;
14. Πως θα περιέγραφε το εγχείρημά σου σε κάποιον που δεν έχει καμία σχέση με το χώρο;

Αντιλήψεις για την Κ.ΑΛ.Ο

15. Αντιλαμβάνεσαι το εγχείρημά σου ως κομμάτι της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας;
16. Που θεωρείς ότι στοχεύει η Κ.ΑΛ.Ο;
17. Υπάρχει ομοιογένεια στο χώρο, πως το βλέπεις;

18. Υπάρχει ποικιλομορφία στο χώρο, πως το βλέπεις;
19. Φτάνουμε προς το τέλος, έχεις κάτι να προσθέσεις που δεν έχει ακουστεί?